អ្នកស្រី ត្រឹង ងា

អារ្យធម៌ខ្មែរ

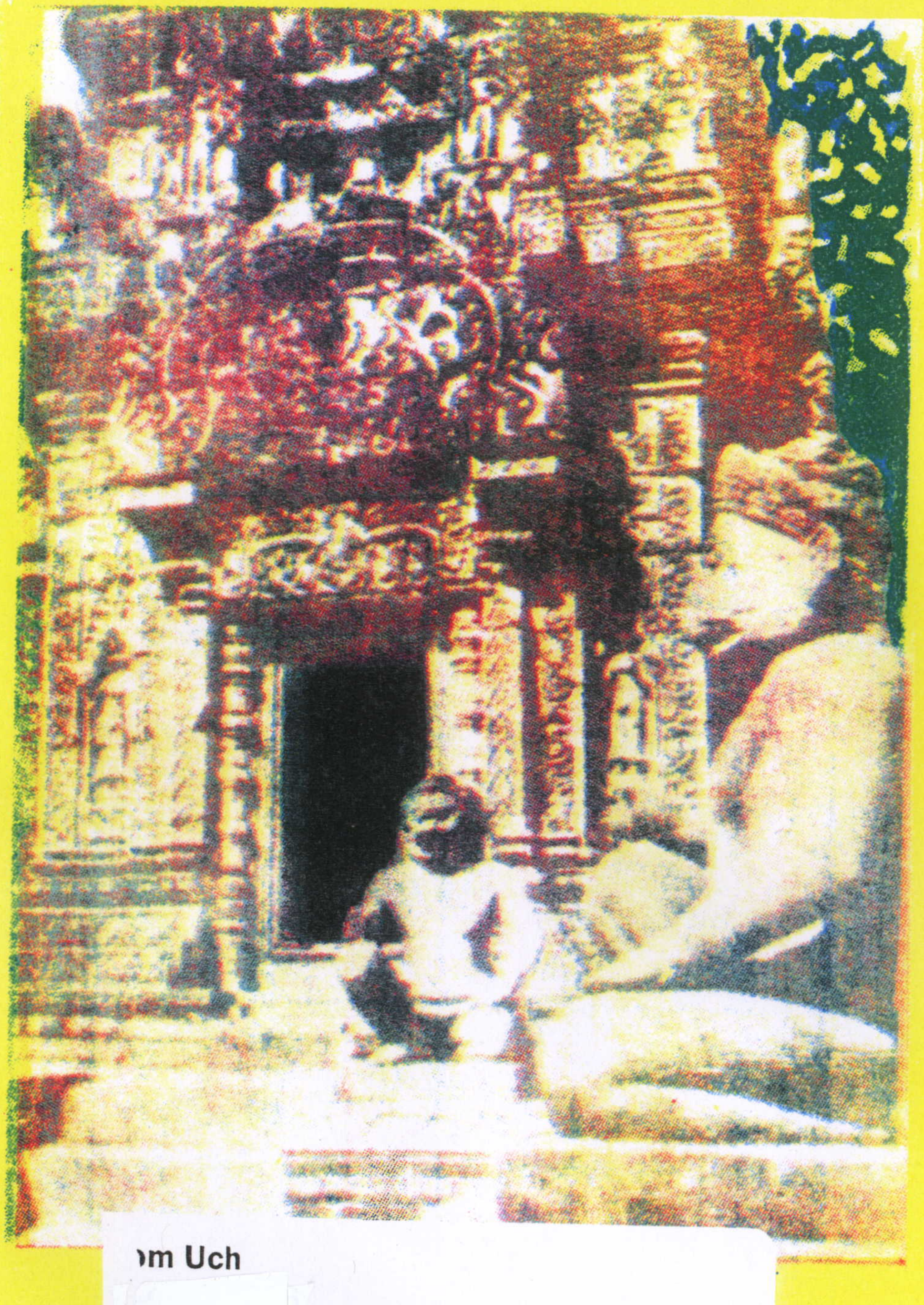

ថ្នាក់ បញ្ចប់

(កម្មវិធីថ្មី)

om Uch

អ្នកស្រី ត្រឹង ងា

សាស្ត្រាចារ្យបរិញ្ញានៅវិទ្យាល័យភ្នំដូនពេញ
អតីតនិស្សិតសាលាគរុវិជ្ជាជាន់ខ្ពស់

អរិយធម៌ខ្មែរ

កម្មវិធីថ្មី

សំរាប់ថ្នាក់បញ្ចប់គ្រប់ផ្នែក

*

ការផ្សាយរបស់អ្នកនិពន្ធ

បោះពុម្ពលើកទី ៣

(ដោយមានបន្ថែម និងកែសំរួល)

គ.ស. ១៩៧៤ រក្សាសិទ្ធិ ព.ស. ២៥១៨

មាតិកា

សេចក្ដីផ្ដើម (គោលបំណងនៃការសិក្សាអរិយធម៌ខ្មែរ) ទំព័រ 5

ផ្នែកទី ១

ជំពូកទី ១

អរិយធម៌ជាអ្វី ? 8

មែកធាងនៃអរិយធម៌ 11

ទំនាក់ទំនងរវាងវប្បធម៌និងសន្ដមធម៌ 15

ជំពូកទី ២

ទំនាក់ទំនងរវាងអរិយធម៌ខ្មែរនិងអរិយធម៌បរទេស . . 19

ដើមកំណើត 24

ផ្នែកទី ២ : វប្បធម៌

ជំពូកទី ១ : សាសនា

ព្រាហ្មណ៍សាសនា 29

ពុទ្ធសាសនា 49

វិវត្តន៍នៃព្រាហ្មណ៍សាសនា និងពុទ្ធសាសនា . . . 67

ជំពូកទី ២ : ភាសា-អក្សរ-អក្សរសិល្ប៍

ភាសា 73

អក្សរ 91

អក្សរសិល្ប៍ 100

ចំពូកទី ៣ : សិល្បៈ

សញ្ញាណនៃស្ថាបត្យកម្ម 117

រូបចំលាក់បូរាណ 130

ភ្លេង 149

របាំប្រពៃណី 158

ចំពូកទី៤ : ជំនឿ - ទំនៀមទំលាប់ - ប្រពៃណី

នៅពេលកើត 169

នៅពេលរៀបការ 175

នៅពេលស្លាប់ 191

បុណ្យផ្សេងៗ 202

ផ្នែកទី ៣ សង្គមធម៌

របបសង្គមខ្មែរ

នយោបាយខ្មែរ 216

សេដ្ឋកិច្ចខ្មែរ 221

សង្គមកិច្ចខ្មែរ 228

ផ្នែកទី៤

គំលៃពិសេសនៃអរិយធម៌ខ្មែរ 231

សេចក្ដីផ្ដើម

នៅក្នុងលោកនេះ ជាតិសាសន៍ណាក៏ដោយ សុទ្ធតែមានអរិយធម៌ជាមូលដ្ឋាននៃប្រទេសជាតិរៀងៗខ្លួន ។ ប្រទេសណាដែលមានអរិយធម៌ល្អតលាស់ឿនលឿន ត្រូវបានចាត់ទុកជាអរិយប្រទេស ។

ខ្មែរមានអរិយធម៌របស់ខ្លួនយ៉ាងជាក់លាក់ណាស់ ។ ប្រវត្តិសាស្ត្របានប្រាប់យើងថា ជាតិខ្មែរបានកសាងអរិយធម៌មួយដ៏ខ្ពង់ខ្ពស់ ហើយល្បីល្បាញសុះសាយពេញពិភពលោក ហើយដែលនៅសល់កេរដំណែលរហូតមកដល់សព្វថ្ងៃនេះ ដូចជាប្រាង្គប្រាសាទមានចំនួនរាប់រយ សិលាចារឹកមានចំនួនរាប់ពាន់ផ្ទាំង បាពយនិងបណ្ដាញព្រែកជីក វត្ថុបុរាណជាច្រើនមានរូបបដិមា រូបចំលាក់ជាដើម ។ អរិយធម៌ខ្មែរបានឡើងដល់កំរិតជាកំពូល(apogée) នៅសម័យអង្គរ ជាហេតុនាំអោយអ្នកប្រវត្តិសាស្ត្រចាត់ទុកថា ប្រទេសខ្មែរក្នុងសម័យនោះ ជាមហាអំណាចមួយនៅភូមិភាគអាស៊ីអគ្នេយ៍យើងនេះ ។ អ្នកសិក្សាស្រាវជ្រាវជាតិ និងអន្តរជាតិ បាន

បង្ហូរទឹកខ្មៅជាច្រើនដើម្បីពិពណ៌នាពន្យល់និងកោតសរសើរពីអរិយធម៌អង្គរ ជាពិសេសពីប្រាសាទអង្គរវត្ត ដែលគេបានមូលមតិចាត់ទុកជាជាអច្ឆរិយវត្ថុមួយក្នុងពិភពលោក ។

អាស្រ័យហេតុនេះ គប្បីខ្មែរគ្រប់រូបព្យាយាមសិក្សាអរិយធម៌ជាតិរបស់ខ្លួនដើម្បីអោយបានស្គាល់ប្រភព លក្ខណៈផ្ទាល់ និងតំលៃនៃអរិយធម៌នោះ ។ គឺការដឹងនិងស្គាល់តំលៃ ហើយនិងធាតុផ្សេង ៗ យ៉ាងជាក់ច្បាស់នៃអរិយធម៌ជាតិនេះហើយ ដែលនាំអោយយើងមានមោទនភាព (fierté) ហើយចិត្តស្រលាញ់អរិយធម៌ជាតិរបស់យើងក៏កើតមានឡើង ។ ដរាបណាយើងមានចិត្តស្រលាញ់ ដរាបនោះយើងមុខជាព្យាយាមលើកតំកើង ហើយខិតខំថែរក្សា ការពារអរិយធម៌ជាកេរមត៌ក ដែលដូនតាបានកសាងទុកមកអស់ពេលច្រើនសតវត្ស អោយបានគង់វង្សយូរអង្វែងតទៅទៀត ។ អំពើបែបនេះ ជាកត្តាដាស់យើងជាពលរដ្ឋខ្មែរអោយមានមនសិការជាតិឡើង និងផ្តល់អោយយើងគ្រប់គ្នានូវកម្លាំងចិត្តជាតិនិយមក្នុងការប្រយុទ្ធតស៊ូនឹងពួកសត្រូវឈ្លានពានដើម្បីការពារទឹកដី និងថែរក្សាជាតិសាសន៍ខ្មែរអោយនៅគង់វង្សក្នុងឋានៈជារដ្ឋ ប្រកបដោយឯករាជ្យ និងសម្បូរណភាពទឹកដី ។

ការស្គាល់ត្រឹមតែអរិយធម៌ជាតិរបស់ឯង ពុំទាន់គ្រប់គ្រាន់ទេ លុះត្រាតែបានស្គាល់អរិយធម៌បរទេសថែមទៀតទើបប្រសើរ ។ រៀនអរិយធម៌បរទេស ពុំមែនរៀនដើម្បីធ្វើតាមគេទាំងស្រុង និងបណ្តោយអោយ

គេបំបាត់លក្ខណៈជាតិឯងទេ ប៉ុន្តែត្រូវចេះស្រូបយកគំនិតសំខាន់ៗមកផ្សំផ្គុំកែលៃបញ្ចូលជាមួយអរិយធម៌ជាតិ អោយកាន់តែល្អប្រសើរឡើង ដូចជាក្នុងការរៀបចំស្រុកទេស ការរស់នៅ ការអប់រំ ទំនាមទំលាប់ជាដើម ។ ការធ្វើអោយមានលក្ខណៈជាតិបែបនេះ ពុំមែនមានចំពោះតែការសិក្សាអរិយធម៌បរទេសប៉ុណ្ណោះទេ គឺមានចំពោះឥទ្ធិពលនៃអរិយធម៌បរទេសដែលជះមកលើអរិយធម៌ជាតិក្នុងពេលមានទំនាក់ទំនងគ្នា ក្នុងពេលទទួលការគ្រប់គ្រងនៃបរទេសផងដែរ ។ ឯការប៉ះទង្គិចគ្នារវាងអរិយធម៌ជាតិនិងអរិយធម៌បរទេស គេចាត់ទុកជាការធម្មតា ព្រោះគេបានសង្កេតឃើញថា អរិយធម៌របស់ប្រទេសធំ ៗ ដែលរីកចំរើន គឺសុទ្ធតែជាផលរួមនៃអរិយធម៌ជាច្រើនដូចជាអរិយធម៌អឺរ៉ុប-អាមេរិក-រុស្ស៊ី-ចិន-ជប៉ុនជាដើម ។

*

* *

ផ្នែកទី ១

ជំពូកទី ១

១- អរិយធម៌ជាអ្វី ?

ក- តាមន័យសព្ទជាតិ.-

អរិយធម៌ < អរិយ + ធម៌

អរិយ = ប្រសើរ ខ្ពង់ខ្ពស់ ថ្លៃថ្នូរ រុងរឿង...

ធម៌ = ធាតុ វិធី ធម៌ភាព សភាវៈទ្រទ្រង់...

ដូចនេះ **អរិយធម៌** គឺធម៌ទាំងឡាយណាដែលជាសភាពនិងតំលៃនៃការលូតលាស់ ដុះដាលរីកចំរើនល្អប្រសើរ ខ្ពង់ខ្ពស់ ថ្លៃថ្នូរក្នុងការរស់នៅរបស់មនុស្សក្នុងសង្គម ដែលប្រកបដោយរបៀបរៀបរយល្អ - គ្រឿងប្រដាប់ប្រើប្រាស់គ្រប់គ្រាន់ - ជំនឿ - ចំណេះ - ចំណង់ចំណូលចិត្តគ្រប់បែបយ៉ាងក្នុងគោលដៅស្វែងរកសុខៈ ។

ខ- តាមន័យទស្សនៈ.-

ពាក្យអរិយធម៌ត្រូវគ្នានឹងពាក្យបារាំង Civilisation ដែលមានធាតុសំខាន់ៗ ដូចតទៅនេះ :

— ការរស់នៅរបស់សង្គមមនុស្សក្នុងស្រុកដែលជារដ្ឋ

— ច្បាប់ទំលាប់គ្រប់គ្រងពលរដ្ឋ និងរៀបចំការរស់នៅអោយបានស្របស្រួល

— អង្គការស្ថាប័នផ្សេងៗដែលទ្រទ្រង់ច្បាប់ និងការរស់នៅក្នុងសង្គមបែបជារដ្ឋនេះឯង ។

ការធ្វើអោយមានសភាពជាសង្គម ជារដ្ឋប្រកបដោយរបៀបរៀបរយអាចរស់នៅបានជាមួយគ្នាតាមច្បាប់ទំលាប់ ពោលគឺមិនយោរយៅព្រៃផ្សៃនេះហើយដែលជាន័យដើមរបស់ពាក្យ Civilisation ។ គេអាចបង្រួមធាតុនៃ Civilisation ជា ២ ពួក គឺ :

— ធាតុដែលជា **សភាព** : ការរស់នៅ របៀបរស់នៅ ច្បាប់ទំលាប់ អង្គការរបស់រដ្ឋ ។

— ធាតុដែលជា **តំលៃ** : តំលៃល្អ - អាក្រក់ - ចំរើន - រៀបរយ - ចេះច្បាប់ទំលាប់ - ចេះរបៀបរស់នៅ ចេះគួរសម គោរពគ្នាទៅវិញទៅមក ហើយនិងតំលៃទាក់ទងទៅនឹងសេចក្ដីសុខចំរើន ។

នៅមានទស្សនៈប្លែកៗគ្នាច្រើនបែបយ៉ាងទៀត ចំពោះន័យនៃពាក្យអរិយធម៌នេះ ។ អ្នកប្រាជ្ញខ្លះមានទស្សនៈប្រហែលគ្នានឹងទស្សនៈដែលបានរៀបរាប់រួចមកហើយ គឺសំដៅយកការចំរើនល្អតលាស់នៃជនជាតិណាមួយដែលជួយនឹងសភាពព្រៃផ្សៃ ។ អ្នកប្រាជ្ញខ្លះទៀតយល់ថាអរិយធម៌ជាការជឿនលឿនរីកចំរើនខាងសតិប្រាជ្ញា ខ្លះថាជាការជឿនលឿនរីកចំរើនខាងគ្រឿងសម្ភារៈនេះវិញទេ ។ ឯអ្នកប្រាជ្ញមួយពួកទៀតគ្មានមូលមតិគ្នាយល់ថា អរិយធម៌គឺជាសភាពពិតប្រាកដនៃការរស់នៅ ទំនាមទំលាប់ ចិត្តគំនិត អង្គការ ច្បាប់ផ្សេងៗព្រមទាំងគ្រឿងប្រដាប់របស់ជនជាតិនីមួយៗ ។ តាមន័យខាងក្រោយនេះ អរិយធម៌ពុំសំគាល់នូវតែស្រែ រឺ កំរិតខ្ពង់ខ្ពស់របស់ជនជាតិណាមួយទេ ។ ជនជាតិណាក៏មានអរិយធម៌របស់ខ្លួនដែរ គ្រាន់តែប្លែកគ្នាត្រង់លក្ខណៈល្អតលាស់ចំរើនជាងប៉ុននោះ ៕

យោបល់រួម.–

ទោះបីមានមតិប្លែកៗគ្នាយ៉ាងនេះក៏ដោយ គឺយើងអាចបង្រួមសេចក្តីថា **អរិយធម៌** សំគាល់នូវការរស់នៅ ការរៀបចំជីវភាពនៃសង្គមមនុស្សអោយបានប្រកបទៅដោយសេចក្តីសុខចំរើនល្អតលាស់តាមវិធីផ្លូវចិត្តនិងផ្លូវកាយ ។ ដូចនេះ គោលដៅនៃអរិយធម៌គឺ **សុខៈ** ដំណើរទៅកាន់សុខៈគឺសេចក្តីចំរើនល្អតលាស់ ឯវិធីសំរេចសុខៈ គឺផ្លូវចិត្តផង ផ្លូវកាយផង គោលគឺ **វប្បធម៌** និង **សង្គមធម៌** នេះឯង ។

២-ប្រភេទនៃអរិយធម៌

អរិយធម៌

- **វប្បធម៌**
  - ចំណេះដឹង
    - ជំនឿ
    - សាសនា
    - វិជ្ជា-វិទ្យាសាស្ត្រ
  - កំណត់ផ្សាយ
    - ភាសា-អក្សរ-សញ្ញា
    - អក្សរសាស្ត្រ-អក្សរសិល្ប៍
    - សិល្បៈ-ពត៌មាន (វិទ្យុ ទូរទស្សន៍ . . .
  - អនុវត្តន៍
    - ទំនាមទំលាប់-ប្រពៃណី
    - ការសិក្សា-ការអប់រំ (ប្រពៃណី-ទូន្មាន)
    - កីឡា-ល្បែង-កំសាន្ត-ច្បាប់
- **សង្គមធម៌**
  - គ្រឿងសង្គម
    - ប្រដាប់រស់នៅ (លំនៅ-ចំណីអាហារ-សំលៀកបំពាក់ . . .)
    - ប្រដាប់តិចនិច (មាស៊ីន: សំទង់-បង្កើតផល-ធ្វើដំណើរ . . .)
    - មុខរបរ (-វិជ្ជាជីវៈ)
  - របបសង្គម
    - សេដ្ឋកិច្ច(កសិកម្ម-ឧស្សាហកម្ម-ពាណិជ្ជកម្ម)
    - សង្គមកិច្ច(សន្តិសុខ-សុខភាព-ការងារ...)
    - នយោបាយក្នុងប្រទេស (របៀប-របប-ច្បាប់គ្រប់គ្រង-ច្បាប់រដ្ឋ . . .) នយោបាយក្រៅប្រទេស (ទំនាក់ទំនងទូត-សង្គ្រាម...)
  - ទម្រង់សង្គម
    - ស្នូលសង្គម (គ្រួសារ)
    - វណ្ណៈសង្គម (វណ្ណៈជាតិកំណើត-វណ្ណៈការងារ-វណ្ណៈចំណេះវិជ្ជា)
    - អង្គការសង្គម (ស្ថាប័នផ្សេងៗ: ស្ថាប័ននយោបាយ-ស្ថាប័នវប្បធម៌...)

តាមតារាងខាងលើនេះ វប្បធម៌និងសង្គមធម៌ជាផែកធានដ៏សំខាន់ ហើយនិងជាមូលដ្ឋាននៃអរិយធម៌ ។ តើសាខាទាំងពីរនេះមានន័យដូចម្ដេចខ្លះ?

ក – ន័យនៃពាក្យវប្បធម៌.–

តាមន័យសព្ទជាតិ.–

វប្បធម៌ < វប្ប + ធម៌

វប្ប = ការសាបព្រោះ ការបណ្ដុះពូជ ការបង្កបង្កើត...

ធម៌ = ធាតុ វិធី ធម៌ភាព សភាវៈទ្រទ្រង់...

វប្បធម៌ = ធម៌ទាំងឡាយណាដែលទ្រទ្រង់នូវការសាបព្រោះបណ្ដុះពូជអោយលេចជាលទ្ធផលជាផ្លែផ្កា ។

តាមន័យវចនានុក្រមខ្មែរ.–

វប្បធម៌សំគាល់នូវការផ្សាំ ការបណ្ដុះចំណេះវិជ្ជានិងប្រាជ្ញាស្មារតីអោយបានចំរើនលូតលាស់ដោយវិទ្យាសាស្ត្រដោយសិល្បៈផ្សេង ៗ ។

តាមន័យភាសាបារាំង.–

វប្បធម៌ត្រូវនឹងពាក្យបារាំង Culture ។

– **ន័យដើម Culture = le travail des terres (ការងារទាំងឡាយទាក់ទងនឹងដី-ដំណាំផ្សេង ៗ)** ។

– ន័យក្លាយ Culture = le travail de l'esprit (ការបណ្ដុះបណ្ដាលចិត្តគំនិត – វិជ្ជា ឧ. la culture des lettres et des sciences ; la culture des arts...) ។

= l'instruction et l'éducation (ការសិក្សាអប់រំបណ្ដុះមនោសញ្ចេតនា ឧ. la culture du cœur et des sentiments) ។

តាមន័យទស្សនសព្ទ.–

– តាមបែបអាល្លឺម៉ង់ kultur សំដៅយកតែការចំរើនលូតលាស់ផ្លូវចិត្តតែប៉ុនោះ ។

– តាមបែបបារាំង Culture សំគាល់ការបង្កើនរឺជាលទ្ធផលនៃការបង្កើននេះឯង ឧ. la culture physique ; la culture intellectuelle. ។

យោបល់រួម.–

ទោះបីមាននិយមន័យច្រើនបែបយ៉ាងនេះក៏ដោយ គឺន័យដើមពិតប្រាកដរបស់ពាក្យវប្បធម៌បានក្លាយទៅជាសំគាល់នូវសភាព រឺធម៌ទាំងឡាយណាដែលអាចបណ្ដុះបណ្ដាល បង្កើនអោយបានផលល្អប្រសើរចំរើនលូតលាស់ឡើងទៀត ទុកណាតាមផ្លូវវិជ្ជា - ចិត្តគំនិត - កាយក៏ដោយ ។

សេចក្ដីសង្ខេប.–

* ជួនកាលគេប្រើពាក្យ "វប្បធម៌ទូទៅ" (la culture générale) សំគាល់ចំណេះចេះដឹងសំខាន់ៗ ដែលម្នាក់ៗត្រូវដឹងដើម្បីរស់បានស្រួលក្នុងសង្គមមនុស្ស ។

* ជួនកាលគេប្រើពាក្យ "វប្បធម៌" ភ្ជាប់ជាមួយនឹងពាក្យ "អរិយធម៌" ឧ. វប្បធម៌អរិយធម៌ខ្មែរ វប្បធម៌អរិយធម៌អឺរ៉ុប ។ គេនិយមប្រើពាក្យបែបនេះ ដោយគេមានទស្សនៈយល់ថា វប្បធម៌សំគាល់ធម៌ដែលបណ្ដុះបណ្ដាលអោយលូតលាស់ចំរើនប្លែកពីធម្មជាតិមនុស្សធម្មតា ឯអរិយធម៌សំដៅយកលក្ខណៈសង្គមណាដែលភ្ញាក់រលឹក ទំលូតលាស់ ហើយកែប្រែចំរើនប្លែកអំពីធម្មជាតិនៃសង្គមមនុស្សធម្មតា ។ តាមទស្សនៈនេះ វប្បធម៌និងអរិយធម៌មានលក្ខណៈរួមមួយ គឺការភ្ញាក់រលឹក ការទំបណ្ដុះបណ្ដាលអោយលូតលាស់នេះឯង ។ ចំណែកការនិយមប្រើពាក្យ "អរិយធម៌" តែឯងវិញ សំអាងទៅលើអរិយធម៌ដែលធំជាងវប្បធម៌ ។ កាលណាគេលឺពាក្យ "អរិយធម៌" កាលនោះគេដឹងថា មានវប្បធម៌ផង សង្គមធម៌ផងនៅក្នុងនោះដែរ ។ ចុះសង្គមធម៌មានន័យប្លែកយ៉ាងណាខ្លះពីវប្បធម៌និងអរិយធម៌ ?

ខ- ន័យនៃពាក្យសង្គមធម៌.-

ពាក្យថា **សង្គម** (la société) សំដៅយកធម្មជាតិមនុស្សរស់នៅរួមគ្នា មានទីលំនៅ មានរបររកស៊ី មានរបៀបបែបបទក្នុងការទាក់ទង

គ្នាជាដើម ។

ឯពាក្យ សង្គមធម៌ (le social) សំគាល់ធម៌ទាំងឡាយណាដែលជាធាតុ វិធី ធម៌ភាពរៀបចំសង្គមមនុស្សអោយមានសភាព មាំរឹងនិងលក្ខណៈចំរើនលូតលាស់ បានសេចក្ដីថា រៀបចំសង្គមមនុស្សអោយរស់នៅបានស្រួល ប្រកបដោយគ្រឿងសម្ភារៈគ្រប់គ្រាន់ផង សភាពលក្ខណៈល្អប្រសើរថែមទៀតផង ។

រួចមកហើយ យើងបានដឹងថា អរិយធម៌មានវប្បធម៌និងសង្គមធម៌ជាមធ្យោបាយ វិធីដើម្បីសំរេចនូវសុខៈ ។ ក្នុងដំណើរទៅកាន់គោលដៅនេះ តើវប្បធម៌ រឺ សង្គមធម៌ ដែលមានឥទ្ធិពលជាង ?

*

* *

៣- ទំនាក់ទំនងរវាងវប្បធម៌ និងសង្គមធម៌

មានមតិច្រើនយ៉ាងដែលអោយតំលៃប្លែកគ្នាទៅលើវប្បធម៌ និង សង្គមធម៌ ។

មតិទី ១.– អ្នកខ្លះយល់ថា កម្លាំងអរិយធម៌ស្ថិតលើវប្បធម៌ ពោលគឺវប្បធម៌ជាបុព្វហេតុនៃការជឿនលឿនរបស់មនុស្ស ។ គេបានអះអាងថា ចំណេះចេះដឹងមានវិជ្ជា សាសនា អក្សរ អក្សរសិល្ប៍ ការសិក្សាអប់រំជាដើម ជាកម្លាំងវប្បធម៌អាចកែប្រែសង្គមមនុស្សអោយមានកំរិតជីវភាពខ្ពង់ខ្ពស់ មានចរិយាថ្លៃថ្នូរ មានច្បាប់ទំលាប់ត្រឹមត្រូវ មានការគ្រប់គ្រងរៀបរយ ។ល។

មតិទី ២.– អ្នកខ្លះយល់ផ្ទុយថា កម្លាំងអរិយធម៌ស្ថិតនៅលើសង្គមធម៌នេះវិញទេ ពោលគឺសង្គមធម៌ជាបុព្វហេតុនៃការជឿនលឿន ព្រោះសង្គមធម៌អាចកែប្រែផ្លាស់ប្តូរជីវភាព ទាំងទស្សនៈ ចិត្តគំនិត ចំណង់ចំណូលចិត្តរបស់មនុស្សមួយរូបៗផង របស់សង្គមទាំងមូលផង ។ យ៉ាងណាមិញ ប្រដាប់ប្រើប្រាស់បែបណា របៀបបង្កើតផលនិងចែកផលបែបណា ច្បាប់គ្រប់គ្រងសង្គម វិធីរៀបចំសង្គម ព្រមទាំងមនោសាស្ត្រសង្គមក៏យ៉ាងនោះដែរ ។ អោយតែផ្លាស់ប្តូរ សង្គមកិច្ច នយោបាយបាន ទស្សនៈ ចិត្តគំនិត ចំណង់ចំណូលចិត្តក៏ផ្លាស់ប្តូរទៅតាមនោះដែរ ។ វណ្ណៈមនុស្ស សាសនា ជំនឿ ។ល។ ក៏បាត់ដោយខ្លួនឯង ដោយសារការផ្លាស់ប្តូរសង្គមធម៌នេះឯង ។

រួមសេចក្តីមក ទស្សនៈទាំងពីរខាងលើនេះ មានលក្ខណៈត្រូវខ្លះខុសខ្លះ ពីព្រោះជួនកាលកម្លាំងអរិយធម៌ស្ថិតនៅក្នុងវប្បធម៌ ជួនកាលនៅក្នុងសង្គមធម៌ ប៉ុន្តែពុំមែនស្ថិតដាច់គ្នានៅតែខាងវប្បធម៌តែឯង រឺ

ខាងសង្គមធម៌តែឯងនោះទេ ។ ការពិតវប្បធម៌និងសង្គមធម៌ មានទំនាក់ទំនងគ្នាយ៉ាងជិតស្និទ្ធ មានឥទ្ធិពលលើគ្នាទៅវិញទៅមក ប្រៀបបាននឹងការអាស្រ័យគ្នាទៅវិញទៅមករវាងចិត្តនិងកាយដូចនោះដែរ ។ យ៉ាងណាមិញ :

សង្គមធម៌ដែលលូតលាស់ចំរើនទៅបាន ក៏អាស្រ័យវប្បធម៌នេះឯង ដូចជាគ្រឿងប្រើប្រាស់ផ្សេងៗ (ផ្លូវកាយ) ផលិតឡើងដោយការគិតប្រាជ្ញា ចំណេះវិជ្ជា (ផ្លូវចិត្ត) របស់មនុស្ស ។ ឯវប្បធម៌ក៏ត្រូវពឹងពាក់លើសង្គមធម៌ដូចនោះដែរ ដូចជាសិល្បៈ អក្សរសិល្ប៍ សាសនា វិទ្យាសាស្ត្រ (ផ្លូវចិត្ត) ដែលលូតលាស់សាយភាយក៏អាស្រ័យទៅលើគ្រឿងសម្ភារៈគ្រឿងពិសោធ អគ្គារសង្គម (ផ្លូវកាយ) ជាដើម ។ ក្រៅពីនេះ ធម៌ទាំងពីរអាចកែប្រែគ្នា ផ្លាស់ប្តូរគ្នាបានថែមទៀត ។ ដូចជា ជួនកាលជីវភាពរស់នៅជួបប្រទះនឹងការលំបាកវេទនាខ្លាំងពេក មានការអត់បាយ មានរោគប្រចាំកាយជាដើម ជំរុញមនុស្សអោយខំស្វះស្វែងរកមធ្យោបាយដោះស្រាយ ដោយពឹងផ្អែកទៅលើវិធីសាសនា រឺជំនឿផ្តេសផ្តាស់លើខ្មោច-អារក្ស-អ្នកតា-ទេព្តា-អាទិទេព ជាដើម ។ ជួនកាលជីវភាពរស់នៅខ្ពង់ខ្ពស់សម្បូណ៌សប្បាយ មានគ្រឿងប្រើប្រាស់ មានថ្នាំកែរោគគ្រប់គ្រាន់ ក៏អាចបំបាត់វិធីសាសនានិងជំនឿងប់ងុលខ្លាំងពេកទៅលើទេវអាទិទេព ។ ឯទំលាប់ប្រើសាសនាយូរយារមកហើយ ក៏អាចមានឥទ្ធិពលទៅលើសង្គមមនុស្សបានដែរ ដោយអប់រំមនុស្សអោយទទួលជីវភាព

ក្រខ្សត់ វេទនាគ្រប់បែបយ៉ាងរបស់ខ្លួនរឺធ្វើអោយមនុស្សប្រាសចាកការតស៊ូប្រឆាំងនឹងកម្លាំងធម្មជាតិក៏មានដែរ ។ ប៉ុន្តែទុកណាសង្គមធម៌ក្តី វប្បធម៌ក្តី មានកម្លាំងឈ្នះគ្នាក្នុងកាលៈទេសៈខ្លះក៏ដោយ ក៏ពុំមែនជាកម្លាំងដាច់ខាតតែម្នាក់ឯងអាចទប់ទល់ រឺកែប្រែសង្គមមនុស្សបានទាំងអស់នោះទេ ។

សង្ខេបសេចក្តីមកឃើញថា អរិយធម៌ដែលអាចដុះដាល ចំរើនល្អណាស់ទៅបាន ក៏ដោយអាស្រ័យទៅលើវប្បធម៌ផង សង្គមធម៌ផង ដែលទាក់ទងគ្នា ពឹងផ្អែកគ្នាទៅវិញទៅមកជាដាច់ខាត ។ វប្បធម៌ស្វែងរកសុខៈអោយមនុស្សតាមផ្លូវចិត្ត ឯសង្គមធម៌ស្វែងរកសុខៈអោយមនុស្សតាមផ្លូវកាយរឺផ្លូវសម្ភារៈ ។ ធម៌ទាំងពីរនេះមានគោលដៅតែមួយដូចគ្នា គឺបំរើសេចក្តីសុខស្រួលរបស់មនុស្សនេះឯង ។

ក្រៅពីទំនាក់ទំនងនិងឥទ្ធិពលទៅវិញទៅមកបែបនេះ វប្បធម៌និងសង្គមធម៌នៅមានទំនាក់ទំនងជាមួយវប្បធម៌សង្គមធម៌បរទេសថែមទៀត។

*

* *

ជំពូកទី ២

១- ទំនាក់ទំនងរវាងអរិយធម៌ខ្មែរ និងអរិយធម៌បរទេស

ជាតិសាសន៍ណាក៏ដោយ ពុំដែលមានអរិយធម៌សុទ្ធសាធតែឯកឯងឡើយ លើកលែងតែជាតិសាសន៍នោះស្ថិតដាច់ឆ្ងាយគ្មានការទាក់ទងជាមួយជាតិសាសន៍ឯទៀត ៗ ។ ការប៉ះទង្គិចគ្នារវាងជាតិសាសន៍មួយទៅនឹងជាតិសាសន៍ផ្សេង ៗ ទៀត រមែងមានការទទួលឥទ្ធិពលគ្នាទៅវិញទៅមកជាដរាប ។ យ៉ាងណាមិញ ជនជាតិខ្មែរដែលធ្លាប់មានអរិយធម៌ល្បីល្បាញយូរយារមកហើយ ក៏តែងបានទទួលឥទ្ធិពលអរិយធម៌បរទេសជាច្រើនដែរ ។ តើខ្មែរបានទាក់ទងជាមួយជនជាតិណាខ្លះ ? ហើយទទួលឥទ្ធិពលអ្វីខ្លះ ? យើងសូមបញ្ជាក់ជូនដោយសង្ខេបក្នុងតារាងខាងក្រោមនេះ :

មូលធម៌ខ្មែរ-មន
(មុន គ.ស.)

- ជឿព្រលឹង-អារក្ស-អ្នកតា
- ទុកស្ត្រីជាធំ
- បាចទឹកបញ្ចូលស្រែ
- ផ្សាំងសត្វ
- កប់ខ្មោចក្រោមថ្មដុល-ក្នុងក្រឡ
- ភាសាមានអន្តរបទ (infixe)

។ល។

១- ឥទ្ធិពលឥណ្ឌា (ស.វ.ទី ១)
- ទស្សនៈរាជាធិបតេយ្យ
- សាសនា
- ភាសា អក្សរ អក្សរសិល្ប៍
- សិល្បៈ
- ទំនាមទំលាប់ ច្បាប់ ...

២- ឥទ្ធិពលចិន (ស.វ.ទី ៣)
- ជំនួញ
- ល្បាយជាតិសាសន៍
- ល្ខោន ...

៣- ឥទ្ធិពលចាម-ជ្វា (ស.វ.ទី ៩)
- ស្ថាបត្យកម្ម (ប្រាសាទភ្នំ?) និង ក្បាច់លំអ (រាហូ) ...

៤- ឥទ្ធិពលថៃ-យួន (ស.វ.ទី ១៣)
- ពាក្យពេចន៍ ...

៥- ឥទ្ធិពលអឺរ៉ុប (ស.វ.ទី១៦)
- វិទ្យាសាស្ត្រ-បច្ចេកទេស
- ទំលាប់ (ចាប់ដៃ-ស្លៀកពាក់...)
- លទ្ធិប្រជាធិបតេយ្យ-កិច្ចការរដ្ឋបាល

តើការទទួលឥទ្ធិពលបរទេសបែបនេះមានលក្ខណៈយ៉ាងណាដែរ ?

ពិតមែនតែមានឥទ្ធិពលបរទេសទៅលើអរិយធម៌ខ្មែរយ៉ាងនេះក៏ដោយ ក៏ខ្មែរពុំនិយមយកមកអនុវត្តតាម រឺចម្លងតាមទាំងស្រុងដែរ ។ ខ្មែរតែងយកឥទ្ធិពលទាំងនោះមកច្នៃ រឺផ្សផ្សំអោយមានលក្ខណៈជាតិ (ជាតូបនីយកម្ម) ដើម្បីអោយស្របស្រួលនឹងទស្សនៈខ្មែរ និងការរស់នៅរបស់ខ្មែរជាដរាប ។ រីឯលក្ខណៈបរទេសណា ផ្នែកណាដែលមិនស្រះស្រួល មិនស៊ីគ្នានឹងទស្សនៈខ្មែរ នឹងចំណង់ចំណូលចិត្តខ្មែរទេ ត្រូវខ្មែរផាត់ចោល រឺក៏ត្រូវសាបរលាបខ្លួនឯងទៅវិញ ។ អាស្រ័យៈដោយការច្នៃសំរួល ការច្នៃកាលៃអោយមានលក្ខណៈជាតិបែបនេះហើយ ទើបអរិយធម៌ជាតិមានការចំរើនលូតលាស់កាន់តែប្រសើរឡើង ។ ប៉ុន្តែវត្តមាននៃអរិយធម៌បរទេស ក្នុងអរិយធម៌ខ្មែរជាហេតុនាំអោយមានមតិខ្លះយល់ច្រលំថា អរិយធម៌ខ្មែរពុំមានកំណើតដើមរបស់ខ្លួនទេ គឺមានប្រភពអំពីអរិយធម៌បរទេស ជាពិសេសអរិយធម៌ឥណ្ឌា ដូចមាន :

* ទស្សនៈ លោក J. Taupin នៅក្នុងសៀវភៅ Etude sur la littérature khmère: « La littérature et la langue khmères sont filles du sanskrit » បានសេចក្តីថា « អក្សរសិល្ប៍និងភាសាខ្មែរជាកូននៃភាសាសំស្ក្រឹត » ។

* ទស្សនៈលោក Pierre Loti នៅក្នុងសៀវភៅ Pèlerin d' Angkor: «Le peuple khmer,rameau détaché de la grande race aryenne.»

ប្រែថា«ប្រជារាស្ត្រខ្មែរជាមែកធាងដែលបែកចេញមកពីមហាអំបូរអារ្យ»។

* ទស្សនៈលោក ពៅ ឈិន នៅក្នុងសៀវភៅអរិយធម៌ខ្មែរ-មន : « អរិយធម៌របស់ខ្មែរនិងមននោះមុនដំបូងបានមកពីឥណ្ឌា » ។

* ទស្សនៈលោក ឈឹម ក្រសេម នៅក្នុងសៀវភៅពង្សាវតាររបស់លោក ក៏ខំទាញថាខ្មែរមកពីឥណ្ឌាដែរ ។

តាមពិតខ្មែរយើងមានអរិយធម៌ពិសេសរបស់ខ្លួន តាំងពីមុនមានទំនាក់ទំនងជាមួយបរទេសម្ល៉េះ ។ មានមតិអ្នកប្រាជ្ញខ្លះក៏បានបញ្ជាក់អំពីរឿងនេះដែរដូចជា :

* លោក B.P. Groslier នៅក្នុងសៀវភៅ Angkor, Hommes et pierres បានសរសេរថា « Cette culture revêt une importance extrême, car elle constitua un substrat commun aux différents peuples de l' Asie du Sud-Est. Et s'il n' y avait eu à l'origine cette civilisation des moussons, l'Inde non plus que la Chine n'auraient pu rayonner comme elles l'ont fait : une graine a besoin de terreau pour germer.» ប្រែថា : « អរិយធម៌នេះ (អរិយធម៌អូស្ត្រូអាស៊ី រឺអរិយធម៌ខ្យល់រដូវ) មានសារៈសំខាន់ខ្លាំងណាស់ព្រោះថាជាមូលដ្ឋានរួមរបស់ជនជាតិផ្សេង ៗ នៅអាស៊ីអគ្នេយ៍ ។ ហើយប្រសិនបើគ្មានអរិយធម៌ខ្យល់រដូវនៅខាងដើមទេ ប្រទេសឥណ្ឌាក៏ដូចជាប្រទេសចិន មិនអាចផ្សព្វផ្សាយឥទ្ធិពលបានដូចដែលខ្លួនបានធ្វើរួចមកហើយនោះទេ : គ្រាប់ពូជត្រូវការមានដីដើម្បីដុះដាលបាន » ។

* លោក Maurice Glaize អតីតអភិរក្សអង្គរ បានសរសេរជាអាទិ៍នៅក្នុងសៀវភៅ Les monuments du groupe d' Angkor:«Ce n'est nullement, comme certains le croient, un peuple d'origine purement indienne qui serait venu, à la suite de migrations, se fixer dans une région vide d'habitants, ou en aurait éliminé les éléments indigènes par des massacres ou des déportations en masse: le peuple khmer est un peuple autochtone hindouisé» បានសេចក្ដីថា : « មិនមែនដូចអ្នកខ្លះបានយល់នោះទេ ថាជាប្រជារាស្ត្រមួយដែលមានដើមកំណើតជាឥណ្ឌាសុទ្ធសាធ ហើយដែលបានមកតាំងនៅក្នុងតំបន់មួយគ្មានមនុស្ស រឺក៏បានកំចាត់ពួកអ្នកស្រុកអោយដោយការសម្លាប់រង្គាល រឺការនិរទេសទាំងហ្វូង : ប្រជារាស្ត្រខ្មែរគឺជាអ្នកស្រុកដើម ដែលបានទទួលឥទ្ធិពលអរិយធម៌ឥណ្ឌា » ។

មុននឹងសិក្សាអំពីមែកធាងសំខាន់ ៗ នៃវប្បធម៌និងសន្តមធម៌ខ្មែរតទៅទៀត គប្បីយើងលើកយកដើមកំណើតជាតិខ្មែរមកបញ្ជាក់ជាមុនសិន។

*

* *

២-ដើមកំណើតជាតិខ្មែរ[1]

បញ្ហាដើមកំណើតជាតិខ្មែរនេះ មានចោទឡើងរៀងរាល់ពេលដែលគេធ្វើការសិក្សាស្រាវជ្រាវអំពីអរិយធម៌ខ្មែរ ។ យ៉ាងណាមិញ សព្វថ្ងៃនេះ ឥទ្ធិពលដែលបរទេសបានគ្របដណ្ដប់មកលើស្ទើរតែរកយល់ថាខ្មែរនេះជាអ្វីពុំបានទៅហើយ ទើបអ្នកសិក្សាស្រាវជ្រាវនិយមទាញភ្ជាប់ខ្មែរទៅនឹងជាតិណាមួយដែលគេយល់ថាមានអរិយធម៌ខ្ពង់ខ្ពស់ជាងខ្មែរ ។

ជាយូរយារមកហើយ អ្នកធ្វើការសិក្សាស្រាវជ្រាវពីខ្មែរ បានខិតខំដោះស្រាយនូវបញ្ហាដ៏សំខាន់នេះ ហើយបានបញ្ចេញជាយោបល់ប្លែកៗគ្នា ហើយជួនកាលក៏ផ្ទុយគ្នាស្រឡះតែម្ដង ។ ប៉ុន្តែ យើងអាចប្រមូលយោបល់ទាំងនោះបានជាពីរប្រភេទ :

យោបល់ទី ១.– ទទួលថាជាតិខ្មែរជាជាតិអន្តោប្រវេសន៍ (race-immigrée) ចេញពីប្រទេសឥណ្ឌា ហើយបានលុកលុយដណ្ដើមយកទឹកដីរបស់ជាតិដើមមួយ (race autochtone) គឺជនជាតិក្នុងអំបូរម៉ាឡាយូ-ប៉ូលីណេស៊ីយែន (race malayo-polynésienne) នេះឯង ។ ទស្សនៈនេះត្រូវបានបង្កើតឡើងមុនគេដោយលោក Hendrick Kerns ។

បន្ទាប់មកទៀត ក៏មានអ្នកស្រាវជ្រាវខ្លះយល់ស្របតាម ដូចជាលោក Adhémard Leclère និងលោក Pierre Gourou ជាដើម ។ លោក Pierre Gourou បានទាំងបញ្ជាក់ថាជនជាតិ មន-ខ្មែរ ប្រហែលជាត្រូវពួកទ្រាវិឌ រឺពួកអារ្យច្រានចេញពីប្រទេសឥណ្ឌា ហើយដោយមាននៅសេសសល់ក្រុមខ្លះ ដូចជាពួកមុណ្ឌា បានមកលុកលុយប្រទេសភូមា ប្រទេសសៀម និង ប្រទេសកម្ពុជា ។

គេអាចបន្ថែមទៅក្នុងក្រុមអ្នកស្រាវជ្រាវទីមួយនេះ នូវឈ្មោះលោក Etienne Aymonier ដែលយល់ថាក្រុម មន-ខ្មែរ-មុណ្ឌា មានទីតាំងដើមនៅជើងភ្នំទីបេ ហើយក្រោយមកបានបំបែកជាពីរក្រុម មួយក្រុមគឺ "មន-ខ្មែរ" ចូលមកតាំងនៅក្នុងភូមិភាគអាស៊ីអគ្នេយ៍ ឯមួយក្រុមទៀតគឺ "មុណ្ឌា" ចូលទៅនៅក្នុងប្រទេសឥណ្ឌារហូតដល់សព្វថ្ងៃ ។

យោបល់ទី២.– ទទួលស្គាល់ថា ជាតិខ្មែរជាជាតិពិសេសមួយស្ថិតនៅក្នុងក្រុម មន-ខ្មែរ ហើយបានមកកកើតឡើងនៅភូមិភាគអាស៊ីអគ្នេយ៍នេះតាំងពីបុរាណមក ។ នេះគឺជាយោបល់របស់លោក Bernard Philippe Groslier (បច្ចុប្បន្នអភិរក្សអង្គរ) និងលោក Marcel Talabot ជាដើម ។ លោកទាំងពីរនេះយល់ឃើញថា ក្នុងសម័យបុព្វប្រវត្តិសាស្ត្រដ៏យូរលង់មកហើយ មានមនុស្សជាច្រើនក្រុមបានធ្វើដំណើរពីខាងជើងចុះមកភូមិភាគអាស៊ីអគ្នេយ៍ ដូចជាពួកអូស្ត្រាឡូអ៊ីដ (Australoides)

មេឡាណេស៊ីយ៉ាង (Mélanésiens) និងឥណ្ឌូណេស៊ីយ៉ាង (Indonésiens) ។ អំបូរ មន-ខ្មែរ បានកើតឡើងដោយការកាត់ផ្សំរវាងពួកឥណ្ឌូណេស៊ីយ៉ាង និង ពួកមេឡាណេស៊ីយ៉ាង ហើយបានរស់នៅភាយប៉ាយលើទឹកដីដែលលាតសន្ធឹងពីឥណ្ឌូចិន ជ្រោយម៉ាឡាយូរហូតដល់ព្រំប្រទល់ប្រទេសឥណ្ឌា ។

គួរកត់សំគាល់ថា យោបល់នៃក្រុមទីពីរនេះ មានលក្ខណៈស្របទៅនឹងទស្សនៈរបស់ខ្មែរ ពីព្រោះបើយើងសំអាងទៅលើរឿងព្រេងខ្មែរក៏ដោយ លុះត្រាតែមាននាងនាគនៅស្រុកខ្មែរនេះឯង ទើបព្រះថោង (ដែលគេថាមកពីស្រុកឥណ្ឌា) បានជួបប្រភពគ្នាដោយបានគ្រប់គ្រងស្រុកគោកធ្លកនេះដែរ ។ បានសេចក្ដីថា លុះត្រាតែមានជាតិខ្មែរនៅលើកោះគោកធ្លកនេះដែរ ទើបឥណ្ឌាអាចផ្សាយអរិយធម៌របស់ខ្លួនបានខ្លះចូលក្នុងស្រុកខ្មែរ ។

សេចក្ដីក្នុងរឿងព្រេងនេះសអោយឃើញទៀតថា ចំពោះខ្មែរយើង ជាតិខ្មែរមានប្រភពនៅក្នុងស្រុកខ្មែរនេះឯង ។

រួចមកហើយ យើងបានឃើញថា ចំពោះបញ្ហាដើមកំណើតនៃជាតិសាសន៍ខ្មែរនេះ អ្នកប្រាជ្ញអន្តរជាតិបានបញ្ចេញសម្មតិកម្មច្រើនបែបច្រើនយ៉ាងណាស់ តែលោកបានស្របយោបល់គ្នាត្រង់ចំណុចដែលថា ខ្មែរជាជាតិមួយស្ថិតនៅក្នុងអំបូរពិសេសមួយគឺអំបូរមន-ខ្មែរនេះឯង ។

* * *

ផ្នែកទី២ : វប្បធម៌

ជំពូកទី១

សាសនា

ពាក្យ សាសនា ជាពាក្យប្រើក្លាយមកពីពាក្យ សាសន បានន័យថា ពាក្យបណ្ដាំ រឺការទូន្មានប្រៀនប្រដៅរបស់គ្រូអាចារ្យណាមួយក្នុងលោក ។ អត្ថន័យនៃពាក្យសាសនា រឺលទ្ធិសាសនា ពុំមែនស្ថិតនៅត្រង់ជំនឿបញ្ញត្តិសីលធម៌និងការគោរពប្រណិបត្តន៍ប៉ុនោះទេ គឺត្រូវមានអង្គការពិសេសមួយ សំរាប់ទ្រទ្រង់ថែរក្សាលទ្ធិសាសនាអោយមានស្ថិរភាពតាំងនៅជាស្ថាពរវែងឆ្ងាយតរៀងទៅ ។

សាសនាមានច្រើនណាស់នៅក្នុងលោក ដូចជា (2) :

— សាសនាព្រាហ្មណ៍រឺព្រហ្មញ្ញសាសនា (Brahmanisme) មានកំណើតនៅប្រទេសឥណ្ឌា

(1) (2) . . . ជាលេខយោងទៅឯកសារពិគ្រោះដែលមានចុះក្នុងបញ្ជីនៅខាងចុងសៀវភៅនេះ ។

- សាសនាព្រះពុទ្ធ រឺពុទ្ធសាសនា (Bouddhisme) មានកំណើតនៅប្រទេសឥណ្ឌា
- សាសនាគ្រិស្ត (Christianisme) មានកំណើតនៅប្រទេសស៊ីរី
- សាសនាអ៊ីស្លាម (Islam ou Islamisme) មានកំណើតនៅប្រទេសអារ៉ាប់
- សាសនាតៅ (Taoisme) មានកំណើតនៅប្រទេសចិន
- សាសនាសិន្តូ (Shintoisme) មានកំណើតនៅប្រទេសជប៉ុន ។ល។

តើជនជាតិខ្មែរយើងមានសាសនាដែរ រឺទេ ?

គេតែងសង្កេតឃើញថា កាលណាមានភយន្តរាយ រឺមានបញ្ហាណាមួយកើតមានឡើង ហើយដែលមនុស្សដោះស្រាយដោយកម្លាំងប្រាជ្ញា រឺកម្លាំងកាយរបស់ខ្លួនពុំរួច ក៏កើតមានជំនឿទៅលើកម្លាំងក្រៅខ្លួន ថាមានវត្ថុខ្លាំងពូកែសក្តិសិទ្ធិផ្សេងៗអាចជួយសំរេចគោលបំណងខ្លួនបាន ។

ចំណែកជនជាតិខ្មែរយើង កាលដើមឡើយក៏មានជំនឿបែបនេះដែរ គឺនិយមគោរពកម្លាំងធម្មជាតិដោយយល់ថា ធម្មជាតិទាំងឡាយសុទ្ធតែមានព្រលឹងនិងមានកម្លាំងសក្តិសិទ្ធិដែលយើងមើលពុំឃើញ ។ គេបានយកដុំថ្មជាតំណាងកម្លាំងធម្មជាតិដែលគេគោរព ហើយគេហៅដុំថ្មនោះថា អ្នកតា ដូចជាអ្នកតាទឹក អ្នកតាដី អ្នកតាភ្លើង អ្នកតាខ្យល់ អ្នកតាព្រៃភ្នំជាដើម ។ ក្រៅពីអ្នកតាតំណាងធម្មជាតិ មានអ្នកតាតំណាងមេបា រឺបុព្វបុរសដែលបានស្លាប់ទៅហើយ ហើយនៅចាំថែរក្សានិងផ្តល់សេចក្តីសុខដល់អ្នកស្រុក

ដូចជាអ្នកតាដំបងដែក អ្នកតាក្រហមក អ្នកតាជំទាវម៉ៅ អ្នកតាយាយម៉ៅ ។ល។ សាសនាអ្នកតានិយមនេះពុំសូវលូតលាស់ ព្រោះពុំមានអត្ថបទ (គម្ពីរ) ដែលកត់ត្រាទស្សនៈ ទ្រឹស្តី ដូចជាសាសនាដទៃទៀតឡើយ ។ ទោះបីគ្មានការចំរើនលូតលាស់ក៏ដោយ ក៏សាសនាបែបនេះនៅតែរស់បន្តក្នុងចិត្តគំនិត និងក្នុងទំនាមទំលាប់ខ្មែររហូតមកដល់សព្វថ្ងៃនេះដែរ ។

លុះក្រោយមក នៅដើមគ្រិស្តសករាជ ទើបខ្មែរចាប់ផ្តើមទទួលឥទ្ធិពលសាសនាឥណ្ឌាធំៗពីរគឺព្រាហ្មណ៍សាសនានិងពុទ្ធសាសនា ។
តើសាសនាទាំងពីរនេះមានជំនឿសំខាន់ៗអ្វីខ្លះ ?

* * *

១-ព្រាហ្មណ៍សាសនា

កាលដើមឡើយគេហៅ ព្រាហ្មណ៍សាសនា ថា ព្រហ្មញ្ញសាសនា ដែលសំគាល់ថា "សាសនារបស់ព្រះព្រហ្ម" រឺ «សាសនាតមកអំពីព្រះព្រហ្ម» ។ ពួកព្រាហ្មណ៍ដែលប្រកាន់ខ្លួនថាជាបុត្រព្រះព្រហ្មកាន់កាប់ ប្រតិបត្តិសាសនានេះ ទើបហៅថា «សាសនាព្រាហ្មណ៍» (2) ។

ព្រាហ្មណ៍សាសនា ទំនងជាបានផ្សាយចូលមកដល់ប្រទេសខ្មែរយើងមុនពុទ្ធសាសនា តាមរយៈពួកឈ្មួញឥណ្ឌាដែលធ្វើដំណើរតាមសំពៅមកទាក់ទងលក់ដូរជាមួយអ្នកស្រុក ។ ដោយពួកឈ្មួញទាំងនោះច្រើនតែជាអ្នកចេះដឹងខាងព្រាហ្មណ៍សាសនាផង ហើយដោយមានឈ្មួញខ្លះបានទាំងរៀបការជាមួយស្រីខ្មែរផង ម្ល៉ោះហើយឥទ្ធិពលសាសនាព្រាហ្មណ៍ ក៏បានជ្រួតជ្រាបយ៉ាងខ្លាំងទៅលើជនជាតិខ្មែរយើង ។

ម្យ៉ាងទៀត យើងបានដឹងតាមប្រវត្តិសាស្ត្រថា កាលណោះប្រទេសខ្មែរយើងគ្រប់គ្រងដោយព្រះនាង លីវ យី ហើយមានស្តេចឥណ្ឌាព្រះនាមហ៊ុន ទៀន បានលើកទ័ពមកច្បាំងដណ្តើមយកទឹកដីខ្មែរ ។ ក្រោយដែលមានជ័យជំនះលើព្រះនាង លីវ យី ព្រះបាទ ហ៊ុន ទៀន ក៏បានរៀបអភិសេកក្សត្រីអង្គនេះជាអគ្គមហេសី ហើយបានប្រកាសតាំងខ្លួនជាស្តេច ព្រមទាំងបានរៀបចំទឹកដីខ្មែរតាមទស្សនៈពួកឥណ្ឌា (បែបព្រាហ្មណ៍) ថែមទៀត ។ ម្ល៉ោះហើយលទ្ធិព្រាហ្មណ៍ក៏រីកដុះដាលឡើងជាលំដាប់ ។

ព្រាហ្មណ៍សាសនានេះចែកជា ៣ **សម័យធំៗ** គឺ :

១- សម័យវេទនិយម (១៥០០ ឆ្នាំដល់ ៥៥០ ឆ្នាំ មុន គ.ស.)

២- សម័យព្រាហ្មណ៍និយម (៥៥០ ឆ្នាំមុន គ.ស. ដល់ ស.វ. ទី១០ នៃ គ.ស.)

៣- សម័យហិណ្ឌូនិយម (ស.វ. ទី ១០ រហូតមក) ។

តាមការស្រាវជ្រាវខាងប្រវត្តិសាស្ត្រគេបានដឹងថា សាសនា

ព្រាហ្មណ៍នេះត្រូវបាននាំចូលប្រទេសឥណ្ឌាដោយពួក អារ្យ (Arya) រឺ អារ្យ៉ាន (Aryan) ។ កាលពីដើម ជនជាតិអារ្យបានរស់នៅ Oxus ក្នុងភូមិភាគ Caucase និង ខ្ពង់រាបនៃ Pamir ដែលគេទុកជាដំបូលពិភពលោក នៅតាមឆ្នេរសមុទ្រ Caspienne និងឆ្នេរសមុទ្រ Aral ។ ភូមិភាគទាំងនេះជាលំនៅឋាននៃសាខាមួយធំនៃមនុស្សបុរាណហៅ អារ្យ នេះឯង ។ បន្ទាប់មកពួកអារ្យបានចូលលុកលុយប្រទេសអឺរ៉ុបមួយផ្នែក ហើយមួយផ្នែកទៀតចូលលុកលុយប្រទេសឥណ្ឌាភាគខាងជើងប្រមាណជា១៥០០ ឆ្នាំមុន គ.ស. ។ ដូចនេះហើយ ទើបគេចាត់ទុកពួកអារ្យជាបុព្វបុរសនៃឥណ្ឌូ-អឺរ៉ុប ។ នៅប្រទេសឥណ្ឌា ពួកទ្រាវិឌ (Dravidiens) ដែលជាម្ចាស់ស្រុកបានខិតខំច្បាំងណាស់ដែរ ប៉ុន្តែពុំអាចយកជ័យជំនះបាន ដោយសារពួកអារ្យមានគ្រឿងចម្បាំងជំនាញៗជាង ដូចជារថចម្បាំងទឹមដោយសេះមួយ រឺសេះពីរ រឺសេះច្រើនជាដើម ។ ពួកអារ្យក៏ចូលមកគ្រប់គ្រងពួកទ្រាវិឌ ហើយក៏បានចាប់ផ្សាយលទ្ធិសាសនាតាំងពីពេលនោះមក(3) ។ ឯពួកព្រាហ្មណ៍ដែលមានភារៈថែរក្សានិងផ្សាយលទ្ធិសាសនានេះក៏បានរៀបចំកែខ្លាស់ប្តូរទស្សនៈទ្រឹស្តី អោយកាន់តែប្រសើរឡើងតាមការនិយមរាប់អានក្នុងសម័យនីមួយៗថែមទៀត ។

ក – ព្រហ្មញ្ញ (Brahman) .–

នៅសម័យវេទនិយម ក្នុងទ្រឹស្តីបង្កើតលោកគេនិយមថា លោកកើតឡើងដោយសារអាទិទេព ។ ឯអាទិទេពធំៗបង្កើតលោកនោះ មាន

ឈ្មោះដូចតទៅនេះ :

– **បុរុស:** (តាមជំនឿនៅសម័យសំហិតា : ១៥០០ ឆ្នាំមុន គ.ស.)

– **ប្រជាបតិ** (តាមជំនឿនៅសម័យព្រាហ្មណ: : ៧៥០ ឆ្នាំមុន គ.ស.)

– **ព្រហ្ម** (តាមជំនឿនៅសម័យឧបនិស័ទ : ៥៥០ ឆ្នាំមុន គ.ស.) ។

នៅសម័យឧបនិស័ទ គឺសម័យចុងវេទ គេចាប់ផ្តើមជឿទៅលើព្រះព្រហ្ម (Brahma) ជាជាអាទិទេពសាងលោក (សម័យដើមវេទព្រះព្រហ្មគ្រាន់តែជាទេវៈរាយរង់ប៉ុណ្ណោះ) ។ ជំនឿនេះរឹតតែមានតំលៃឡើងក្នុងសម័យព្រាហ្មណ៍និយម ដែលគេនិយមលើកតំកើងព្រះព្រហ្មជាអាទិទេពធំមួយរូបដែរ ហើយមានមុខងារជាអ្នកបង្កើតភាវៈទាំងឡាយមានលោកៈ ទឹក ដី ភ្លើង ខ្យល់ មនុស្ស សត្វ ធម្មជាតិជាដើម ។ ប៉ុន្តែការបង្កើតរបស់ព្រះព្រហ្មពុំមែនជាការដប់អោយកើតឡើងតែម្តងទេ គឺភាវៈទាំងឡាយកើតឡើងដោយធាតុល្អិតល្អន់បរិសុទ្ធរបស់ព្រះព្រហ្ម ដែលហៅថា **ព្រហ្មន** ។ ដូចនេះ នៅក្នុងព្រាហ្មណ៍សាសនា គេនិយមប្រើពាក្យ **ព្រហ្ម** សំគាល់អាទិទេព ឯពាក្យ **ព្រហ្មន**សំគាល់សភាវៈដើម (substance primordiale) នៃលោកៈ រឺសំគាល់សភាវៈដែលជាប្រភពកំណើតនៃភាវៈទូទៅទាំងអស់ ។ តាមគម្ពីរឧបនិស័ទ (គម្ពីរកើតចុងសម័យវេទនិយម) ព្រហ្មនសំគាល់នូវព្រលឹងសាកល (âme universelle) រឺមេព្រលឹង ។ នៅក្នុងព្រលឹងធំនេះ មានព្រលឹងតូចៗល្អិតនៅរួមជាមួយហៅថា **អាត្មន** (âme individuelle) ។

២– អាត្មន (Atman).–

តាមន័យដើម ពាក្យ **អាត្មន** (សំស្ក្រឹត) ត្រូវគ្នានឹងពាក្យ **អត្ត** **អាត្មា** (បាលី) សំគាល់ថាខ្លួន ។ លទ្ធិសាសនាព្រាហ្មណ៍និយមប្រើពាក្យ **អាត្មន** នេះសំគាល់ឯកធាតុពិសេស ដែលបែកចេញពីព្រហ្មនទៅបង្កើតភាវៈឯទៀតៗ ។ ធាតុព្រហ្មននិងធាតុអាត្មនជាធាតុតែមួយដូចគ្នា (ឯកសភាវៈ) ប្រៀបដូចទឹកសមុទ្រ ទឹកភ្លៀង ទឹកសន្សើម ទឹកស៊ឹង ទឹកទន្លេជាដើម គឺជាធាតុទឹកតែមួយ ។ ទឹកទាំងឡាយដែលបែកចេញពីទឹកមហាសមុទ្រ មិនងាយនឹងបានត្រឡប់ទៅកាន់មហាសមុទ្រវិញបានភ្លាមទេ ព្រោះទឹកទាំងនោះត្រូវវិលវល់ជ្រាបចូលក្នុងដី ត្រូវយកទៅប្រើប្រាស់ ប៉ុន្តែទីបំផុតត្រូវបានទៅកាន់មហាសមុទ្រវិញ ក្រោយដែលបានវិលវល់អស់ពេលដ៏យូរ(3)។ យ៉ាងណាមិញក្នុងការបង្កើតភាវៈ មនុស្សរឺសត្វ អាត្មនដែលបានដាច់ចេញពីព្រហ្មនហើយ បានទៅសណ្ឋិតក្នុងរូបកាយមនុស្ស រឺសត្វនោះដែលកើតឡើងដោយផ្គុំផ្សំធាតុទឹក-ដី-ភ្លើង-ខ្យល់ ។ ពេលនោះ **កម្ម**ដែលជាអំពើ រឺកម្លាំងម្យ៉ាងក៏កើតមានឡើងដែរ ។ ឯមនុស្សរឺសត្វក៏ចាប់មានជីវិតមានចលនា ហើយក៏ត្រូវស្លាប់ទៅវិញនៅទីបំផុត ។ នៅពេលស្លាប់រូបកាយត្រូវវិនាសទៅវិញ ឯអាត្មនពុំស្លាប់ទេ ហើយចេញពីរូបកាយនោះដោយមានកម្លាំងកម្មរុញច្រាន អោយទៅចូលក្នុងរូបកាយណាថ្មីទៀត យ៉ាងនេះរៀងរាបទៅតាមអំពើដែលបានកសាងពីមុនមក ។ ការវិលវល់

ចេញពីរូបមួយចូលទៅរូបមួយទៀតមិនចេះអស់ មិនចេះហើយនេះហើយ ហៅថា សំសារៈ ។ ដូចនេះ ឧបសគ្គដែលនាំអោយអាត្ម័នពុំងាយបានវិលទៅជួបព្រហ្ម័នវិញគឺ **កម៌ន** នេះឯង ។

គ- កម៌ន (Karman) .–

តាមន័យដើម ពាក្យ កម៌ន (សំស្ក្រិត) ត្រូវគ្នានឹងពាក្យ កម្ម (បាលី) សំគាល់ថាអំពើល្អ ឬអាក្រក់ តាមផ្លូវកាយក្តី ចិត្តក្តី វាចាក្តី ។ កម៌នក្នុងសាសនាព្រាហ្មណ៍ សំគាល់ន័យច្រើនបែបយ៉ាងទៀត

– កម៌នសំគាល់បុព្វហេតុនៃការកើត-ស្លាប់ ព្រោះការកើត-ស្លាប់ជាអំពើដែលបន្តគ្នាក្នុងការបង្កើតភាវៈគ្រប់បែបយ៉ាង ។ គេនិយមថាអាទិទេពជាអ្នកផ្តើមបង្កើតពិតមែនហើយ ក៏ប៉ុន្តែតមកទៀតភាវៈទាំងនោះ ត្រូវប្រព្រឹត្តទៅតាមអានុភាពនៃកម៌ននេះឯង ។

– កម៌នសំគាល់ទំនាក់ទំនងរវាងអំពើនិងផល ។ អំពើដែលបានសាងមិនសាបសូន្យទេ តែងទាក់ទងគ្នាជានិច្ច ទោះក្នុងបច្ចុប្បន្នជាតិក្តី ។ ក្នុងន័យនេះហើយ ដែលខ្មែរយើងប្រើពាក្យ កម្មផល ។

– កម៌នសំគាល់ការផ្តល់ផលដែលជារង្វាន់ ឬជាទោសពុំអាចហាមឃាត់បាន (ដូចព្រេងវាសនា) ។

សេចក្តីសង្ខេប.–

គេតែងនិយមចាត់ទុកកម៌នជាកម្លាំងម្យ៉ាង រុញច្រានអាត្ម័នអោយដាច់ចេញពីព្រហ្ម័ន បន្ទាប់មករុញច្រានអាត្ម័នអោយវិលវល់ក្នុងសំសារៈ ដែលធ្វើអោយអាត្ម័នជួបប្រទះនឹងសេចក្តីទុក្ខគ្រប់បែបយ៉ាង ។ បើចង់បានសេចក្តីសុខ ជាពិសេសសំរេចនូវបរមសុខ (មោក្ស) លុះត្រាតែអាត្ម័នអស់កម៌ន ទើបលែងវិលវល់ក្នុងការកើត-ស្លាប់ទៀត ហើយអោយទៅភ្ជាប់ខ្លួនជាមួយព្រហ្ម័នវិញ ។ ពេលនោះអាត្ម័នបានសុខរហូតឈប់មកកើតជាថ្មីទៀតហើយ ។ ដូចនេះ កម៌នហាក់ដូចជាសំគាល់សភាវៈអាក្រក់ទៅវិញ ។ ក្នុងន័យនេះហើយដែលខ្មែរយើងប្រើពាក្យ កម្ម ថាជាអំពើបាប ផលបាបដែលអាក្រក់ ដូចក្នុងឃ្លាថា: « ជាតិនេះខ្ញុំរងកម្មក្រាស់ណាស់ » ។

យោបល់រួម.–

គេចាត់ទុកជំនឿទៅលើ **ព្រហ្ម័ន-អាត្ម័ន-កម៌ន** ជាទ្រឹស្តីដ៏សំខាន់ចំពោះលទ្ធិសាសនាព្រាហ្មណ៍ ក្នុងការអធិប្បាយពន្យល់អំពីកំណកំណើត និងការវិលកើតស្លាប់នៃសត្វលោក ហើយជាចំណងចងភ្ជាប់មនុស្សអោយមានជំនឿដ៏មុះមុតទៅលើអាទិទេពនេះឯង ។ តើការនិយមគោរពទេវៈអាទិទេពនៅក្នុងសម័យនិមួយៗ មានលក្ខណៈប្លែកគ្នាយ៉ាងដូចម្តេចខ្លះ?

ឃ- ទស្សនៈគោរពទេវៈ .–

កាលដើមឡើយ ជនជាតិដើមឥណ្ឌាមិនទាន់គោរពទេវៈទេ គឺ

គោរពនិងជឿទៅលើកម្លាំងធម្មជាតិ(animisme) ដូចបុព្វបុរសខ្មែរយើងដែរ ។ លុះក្រោយមកពួកអារ្យដែលមានជំនឿលើទេវៈបានផ្សាយឥទ្ធិពលនេះមកលើជនជាតិដើមឥណ្ឌា ។ ដូចនេះហើយទើបមានការគោរពទេវៈនៃជនជាតិឥណ្ឌាតាំងពីសម័យវេទនិយមមក ។ ឯទេវៈនីមួយ ៗ ក្នុងសម័យនោះមានមុខងារជាតំណាង រឺជាអ្នកបង្កើតធម្មជាតិនេះឯង ។ គេតែងនិយមថាពួកទេវៈ ស្ថិតនៅឯស្ថានទេវលោក (ស្ថានសួគ៌) ។ ប៉ុន្តែទេវៈខ្លះស្ថិតនៅលើកំពូលភ្នំ ក្នុងអាកាស ក្នុងទឹក លើដី ជាដើម ។ ឯការរស់នៅក្នុងទីកន្លែងខុសគ្នាបែបនេះ ក៏អាស្រ័យទៅលើមុខងារ ខ្ពស់ ទាប លក្ខណៈល្អអាក្រក់របស់ទេវៈនោះឯង ។ តើទេវៈទាំងនោះ មានឈ្មោះនិងមុខងារអ្វីខ្លះ ?

ទេវៈសំខាន់ៗ.–

–**ព្រះឥន្ទ្រ** ជាទេវៈតំណាងផ្គរ-រន្ទះ ។ នៅដើមសម័យវេទ ពួកអារ្យបានលើកតំកើងព្រះឥន្ទ្រជាអាទិទេព (ទេវៈដើមគេ ធំជាងគេ) បង្កើតលោកមានឋានៈនិងអំណាចខ្ពង់ខ្ពស់ណាស់ ។ លុះក្រោយមក (ចុងសម័យវេទ) គេលែងគោរពព្រះឥន្ទ្រជាទេវៈធំទៀតហើយ ព្រោះព្រះឥន្ទ្រមានគុណវិបត្តិ ។ គម្ពីរខ្លះបានចែងថា ព្រះឥន្ទ្រច្បាំងចាញ់គេញឹកញាប់ ចូលចិត្តសេពសុរា ល្មោភកាមគុណ (មានទេវៈស្រីអមច្រើនរយពាន់ ហើយព្រមទាំងបានលួចប្រពន្ធឫសីទៀតផង) ។

– **ព្រះអគ្និ** រឺ អគ្គី ជាតំណាងភ្លើង ជាសាក្សីនៃអំពើល្អរបស់មនុស្ស ។

– **ព្រះវរុណ** ជា ទេវៈបង្កើតភ្លៀងនិងទឹក ជាអ្នកចាំឃ្លាំមើលសេចក្តីល្អ-អាក្រក់របស់មនុស្សលោក ។ កាលណាគ្មានទឹកធ្វើស្រែចំការ អ្នកដែលមានជំនឿទៅលើព្រះវរុណ តែងនិយមបន់ស្រន់បួងសួងសុំទឹកភ្លៀងអំពីទេវៈនេះ ។

– **ព្រះសូរ្យ** ជាទេវៈបង្កើតកំដៅនិងពន្លឺ ជាចៅក្រមកាត់សេចក្តីអោយមនុស្សលោក ។

– **ព្រះចន្ទ** ជាទេវៈតំណាងសោភ័ណភាព ព្រោះមានរូបឆោមលោមពណ៌ល្អ ហើយជាអ្នកថែរក្សារុក្ខជាតិ ។ គេថាព្រះចន្ទ្រកើតពីទឹកសោម (ស្រាសោមដែលគេថ្វាយព្រះឥន្ទ្រ) ដូចនេះហើយបានជាមានឈ្មោះម្យ៉ាងទៀតថា**ព្រះសោម** ។

– **ព្រះយម** ជាទេវៈ តំណាងមរណភាព ជាអ្នកធ្វើទោសមនុស្សដែលស្លាប់ទៅហើយដែលបានប្រព្រឹត្តអាក្រក់កាលនៅរស់ ។

– **ព្រះវាយុ** ជាទេវៈ បង្កើតខ្យល់ ជាអ្នកតំណាងកម្លាំងនិងល្បឿន ។

ក្រៅពីទេវៈទាំងនេះ នៅមានទេវៈច្រើនទៀតដែលពុំមានមុខងារច្បាស់លាស់ ។ ដូចនេះនៅក្នុងសម័យវេទនិយម គេនិយមគោរពរាប់អានទេវៈច្រើនអង្គ ។ ទស្សនៈ ដែលនិយមថាមានទេវៈច្រើនអង្គបែបនេះមានឈ្មោះហៅថា **ទស្សនៈពហុទេវនិយម** (Polythéisme) ។ លុះមកដល់ចុងសម័យវេទនិយម ទស្សនៈពហុទេវនិយមមានទំនោរ

(tendance) ទៅរកទស្សនៈគោរពអាទិទេពតែមួយអង្គវិញ ដែលមានឈ្មោះ ហៅថា ទស្សនៈឯកទេវនិយម (Monothéisme) គឺគេនិយមបង្រួមទេវៈច្រើនអង្គអោយនៅសល់តែមួយអង្គ ដែលចាត់ទុកជាអាទិទេពដើមបង្អស់ ហើយដែលបង្កើតទេវៈឯទៀតៗនិងអ្វីទាំងអស់ក្នុងលោក ។ ឯទេវៈដទៃទៀត នៅតែមានឈ្មោះដដែល គ្រាន់តែមានលក្ខណៈអន់ថយ ។ ឯអាទិទេពដែលពួកព្រាហ្មណ៍ចង់លើកតំកើងជាអាទិទេពធំ ជាអ្នកបង្កើតលោកនោះ គឺព្រះព្រហ្មនេះឯង ដូចមានអធិប្បាយក្នុងគម្ពីរឧបនិស័ទអំពីការជ្រើសរើសយកព្រះព្រហ្មជាអាទិទេពសាងលោក និងព្រហ្មនជាសភាវៈដើម ។ នៅក្នុងទស្សនវិជ្ជាឥណ្ឌា មានទស្សនៈមិមំសា និងទស្សនៈវេទន្ត ក៏ចែងថាព្រះព្រហ្មជាអាទិទេពធំដែលបង្កើតទេវៈនិងសភាវៈឯទៀតៗដែរ ។ ចំណែកឯទស្សនៈ វៃសេសិកៈ-ន្យាយៈ-យោគៈ បានលើកតំកើងឥស្វរៈជាអាទិទេពធំជាងគេហើយគេថាឥស្វរៈនេះបានបែងភាគជាអាទិទេព ៣ ទៀតគឺ ព្រហ្ម វិស្ណុ សិវៈ ដែលបង្កើតបានជាទស្សនៈមួយឈ្មោះទស្សនៈត្រីមូរ្តិ(Trinité) ។ ពិតមែនតែមានទំនោរទស្សនៈឯកទេវនិយម (ឥស្វរៈ ជាអាទិទេពដើមគេបង្អស់) ក៏ដោយ ក៏នៅតែមានទំនាក់ទំនងទៅនឹងទស្សនៈពហុទេវនិយមថែមទៀត បានសេចក្តីថាអាទិទេព ៣ អង្គ (ព្រហ្ម វិស្ណុ សិវៈ) ស្ថិតនៅជាពហុភាព (Pluralité) ហើយមានឯកភាព (Unité) ទាក់ទងនៅនឹងអាទិទេពធំតែមួយគឺ ឥស្វរៈ ។ ដូចនេះឯកភាពទេវៈ ក្នុងសាសនាព្រាហ្មណ៍ជា

ឯកភាពនៅក្នុងពហុភាព ។

ទស្សនៈត្រីមូរ្តិនេះត្រូវបានគេនិយមរាប់អានតាំងពីសម័យព្រាហ្មណ៍និយមមកហើយកាន់តែមានតម្លៃខ្លាំងទៅទៀត នៅក្នុងសម័យហិណ្ឌូនិយម។

កាលដើមឡើយ អាទិទេពធំៗទាំងនោះពុំទាន់មានរូបរាងទេ គឺមានតែឈ្មោះ ។ លុះក្រោយមក ទើបមានរូបរាងជាតួអង្គដូចមនុស្ស មានតណ្ហា មានប្រពន្ធ មានកូន មានកេតនភ័ណ្ឌ (គ្រឿងសំគាល់ជាប់នឹងខ្លួន) មានយានជំនិះ ។ល។ អ្នកប្រាជ្ញខ្លះបានពិចារណាថា រឿងទេវៈដែលដូចគ្នានឹងរឿងមនុស្ស ក៏ដោយហេតុតែទស្សនៈទេវនិយម បានជាប់ប្រភពក្នុងមតិនិយមរបស់មនុស្សនេះឯង ។ គឺជាវិធី“ឪម៉ែកើតក្រោយកូន” ឬ“កូនកើតមុនឪម៉ែ” ព្រោះអាទិទេពជាអ្នកសាងលោកតែងតែកើតឡើងខាងក្រោយអ្នកដែលសាងខ្លួន (3) ។ ការធ្វើអោយអង្គអាទិទេពមានរូបជាការងាយស្រួលដល់ការគោរពនៃពួកសាសនិក ។ ចំពោះអាទិទេពព្រហ្ម វិស្ណុ សិវៈ ក្នុងសម័យព្រាហ្មណ៍និយម ក៏ដូចជាក្នុងសម័យហិណ្ឌូនិយម សុទ្ធតែបានទទួលការនិយមគោរពរាប់អានផ្សេងៗគ្នា ទៅតាមកន្លែងនិងតាមការចូលចិត្តរបស់បណ្តាជន ។ អ្នកដែលស្រលាញ់និងគោរពអាទិទេពអង្គណា តែងលើកតំកើងអាទិទេពអង្គនោះជា ជាអាទិទេពខ្ពង់ខ្ពស់ជាងគេ ។

អាទិទេពក្នុងទស្សនៈត្រីមូរ្តិ : ព្រហ្ម វិស្ណុ សិវៈ

* **ព្រះព្រហ្ម** (Brahma). –

ព្រះព្រហ្មជាអាទិទេពគុបតែងបង្កើតលោក(le créateur du monde) ប្រៀបបានទៅនឹងវិស្វករ រឺអ្នកស្ថាបនា ។ កាលដើមឡើយព្រះព្រហ្ម ជាសភាវៈធម៌គ្មានរូប គ្មានប្រពន្ធ គ្មានកូន ដូចមនុស្សលោកទេ ។ សភាវៈធម៌នោះមានលក្ខណៈស្អាតស្អំបរិសុទ្ធ ឥតជាប់ជំពាក់នឹងគ្រឿងសៅម៉ងផ្សេងៗឡើយ ។ លុះក្រោយមកទើបគេបង្កើតអោយមានរូបរាងឡើង តាមការនិយមរាប់អាននៃប្រជាជន ហើយគេបានបញ្ជាក់ថា ព្រះព្រហ្ម មានព្រះភក្ត្រ ៤ អាចក្រឡេកមើលទិសទាំង ៤ ក្នុងខណៈព្រមគ្នាបាន ។

មានគម្ពីរព្រាហ្មណ៍មួយ បានថ្លែងអំពីដើមកំណើតរបស់ព្រះព្រហ្ម ។ គេថាដំបូងបង្អស់ភាវៈគ្រប់យ៉ាងមានរួចស្រេចទៅហើយ ប៉ុន្តែជាសភាវៈឥតរូប ។ សភាវៈទាំងឡាយនោះបានផ្តុំផ្សំគ្នាឡើង ហើយក៏កើតជាស៊ុតមាសមួយយ៉ាងធំសម្បើមអណ្តែតនៅលើអាកាសអស់មួយម៉ឺនកល្ប ។ តមកស៊ុតនោះក៏បែកធ្លាយទៅ ព្រះព្រហ្មដែលស្ថិតនៅក្នុងស៊ុតមាសនោះ បណ្តាលអោយបែកជាពីរចំហៀងៈ ផ្នែកលើកើតបានជាមេឃ (ទេវលោក) ឯផ្នែកក្រោមកើតបានជាផែនដី (មនុស្សលោក) ហើយព្រះព្រហ្មបានសាងអ្វីៗគ្រប់យ៉ាងទាំងក្នុងស្ថានទេវលោក ទាំងក្នុងស្ថានមនុស្សលោក ។

នៅក្នុងស្ថានមនុស្សលោក ព្រះព្រហ្មបានសាងភ្លើងឡើងដំបូងបង្អស់ សំរាប់បំផ្លាញបាបអោយអស់ ហើយបានសាងទឹកសំរាប់រលត់ភ្លើង តមក

ទើបបង្កើតអោយមាន ភ្នំ ជ្រោះ អូរ ស្ទឹង ទន្លេ សមុទ្រ បន្ទាប់មកទៀត មានរុក្ខជាតិ សត្វនានានិងមនុស្ស (3) ។

ទោះបីព្រះព្រហ្មបានចាប់កំណើតឡើងដោយលក្ខណៈណាក៏ដោយ (បែងភាគពីឥស្វរៈ រឺកើតចេញពីស៊ុតមាស) ការបង្កើតអោយមានព្រះព្រហ្មឡើងនេះជាគោលគំនិតមួយគាប់ប្រសើរណាស់របស់ពួកព្រាហ្មណ៍ ព្រោះមានកើតលទ្ធិសំខាន់ៗដូចជា (3) :

– **លទ្ធិព្រហ្មចារ្យ** រឺ **ព្រហ្មចារី** ជាលទ្ធិសំរាប់ពួកព្រាហ្មណ៍ប្រព្រឹត្តធ្វើចិត្តអោយស្អាតបរិសុទ្ធដូចព្រះព្រហ្មដែរ ។ ដើម្បីសំរេចគោលបំណងនេះ ពួកព្រាហ្មណ៍បានលះបង់ទ្រព្យសម្បត្តិ ប្រពន្ធកូនទៅបួសជាសមណៈព្រាហ្មណ៍នៅក្នុងព្រៃស្ងាត់ ។

– **លទ្ធិអាត្ម័ន** ជាលទ្ធិសំរាប់អប់រំមនុស្សអោយចេះសំអិតសំអាងអាត្មន អោយបានស្អាតបរិសុទ្ធ ជ្រះផង់ប្រាសចាកគ្រឿងសៅម៉ងទាំងឡាយដើម្បីបានទៅជួបព្រហ្មំវិញ ទើបបានសំរេចនូវបរមសុខ ។ ប្រយោជន៍នៃលទ្ធិអាត្មនគឺធ្វើអោយមនុស្សស្គាល់ខ្លួនឯង ពឹងខ្លួនឯង ចេះទទួលខុសត្រូវខ្លួនឯង ព្រោះខ្លួនឯងនេះហើយជាព្រះព្រហ្ម អំពើខ្លួនឯងនេះហើយជាអំពើរបស់ព្រះព្រហ្ម ។

– **លទ្ធិឧបនិស័ទ** ជាលទ្ធិដែលអធិប្បាយអំពីគោលនៃលទ្ធិព្រហ្មនិងលទ្ធិអាត្មន ។ គោលសំខាន់ក្នុងលទ្ធិឧបនិស័ទ គឺការស្វែងរកវិធីដែលនឹងធ្វើឲ្យព្រលឹង (អាត្មន) របស់មនុស្សវិលត្រឡប់ចូលទៅកាន់ព្រហ្មរឺ

ព្រហ្មវិញតែប៉ុននោះ ។ វិធីសំខាន់មានពីរប្រការ គឺវិធីធ្វើ តបៈ និងវិធីធ្វើ យោគៈ ។ ធ្វើតបៈនៅដើមសម័យវេទនិយម គឺព្យាយាម បន់ស្រន់បួងសួងអាទិទេពអោយអាទិទេពអាណិត ពេញចិត្តនឹងជួយឲ្យបានសំរេចតាមសំណូមពរ ។ នៅចុងសម័យវេទនិយម តបៈគឺធ្វើអោយអាទិទេពក្តៅក្រហាយពុំបាននឹងចុះមកជួយ ។ លុះមកដល់សម័យព្រាហ្មណ៍និយម តបៈមានន័យប្រែប្រួលទៀតគឺធ្វើអោយក្តៅខ្លួនឯងវិញ បានសេចក្តីថា តបវិធីគឺវិធីអប់រំទូន្មានកាយអោយទុក្ខវេទនាដោយប្រការផ្សេងៗ ដូចជាឈរហាលថ្ងៃ ដេកលើបន្លាដែកគោល អត់អាហារជាដើម ។ ដោយយល់ឃើញថា តបវិធីពុំសូវមានប្រសិទ្ធភាព ទើបគេបង្កើតយោគ-វិធីនេះឡើង ។ យោគវិធីគឺជាវិធីអប់រំទូន្មានចិត្តអោយនឹងន អោយស្អាតបរិសុទ្ធ អាចស្គាល់ខុសត្រូវដោយគេអនុវត្តនូវវិធីហាត់ដកដង្ហើមចេញចូលអោយបានស្រួល ធ្វើសមាធិជាដើម ។

*** ព្រះវិស្ណុ (visnu).—**

ព្រះវិស្ណុជាអាទិទេពគ្រប់គ្រងថែរក្សាលោក (le conservateur du monde) អោយបានគង់វង់សុខសាន្ត និងមានរបៀបរៀបរយ ។ ព្រះវិស្ណុមានឈ្មោះជាច្រើនទៀតគឺ : នារាយណ៍ (និយមហៅនៅស្រុកខ្មែរ) ភគវន្ត ហរិ អនន្ត ។ គម្ពីរខ្លះនិយាយថា ព្រះវិស្ណុមានកំណើតពីដំណក់ញើសថ្ងាស់របស់ព្រះព្រហ្មក្នុងពេលព្រះព្រហ្មកំពុងបំពេញតបៈ ។

ក្នុងមុខងារជាអ្នកគ្រប់គ្រងថែរក្សាលោក ព្រះវិស្ណុបែងភាគជា

អវតារ ចុះមកកើតក្នុងស្ថានមនុស្សលោក ហើយផ្ចាញ់ រឺបង្ក្រាបសភាវៈអាក្រក់ ដែលតែងតែបៀតបៀនបំផ្លិចបំផ្លាញសេចក្តីសុខរបស់មនុស្សលោក រឺធ្វើអោយខូចរបៀបរៀបរយដែលព្រះព្រហ្មបានតាក់តែងមក ។ តើអវតារព្រះវិស្ណុមានប្រភេទនិងមុខងារជាអ្វីខ្លះ ?

អវតារវិស្ណុ.—

១- មត្ស្យ រឺ មច្ឆា អវតារជាត្រី ជួយស្រោចស្រង់មនុស្សលោកអោយរួចពីទឹកជំនន់ ដែលបង្កើតឡើងដោយយក្សឈ្មោះ ហយគ្រីវៈ ។

២- កូម៌ ជាអណ្តើក ជួយធ្វើកំណល់ទ្រភ្នំមន្ទរ នៅពេលដែលយក្សនិងទេវៈទាញនាគវាសុកៈដែលព័ទ្ធជុំវិញភ្នំ ដើម្បីបង្វិលភ្នំកូរសមុទ្រទឹកដោះអោយរីង ក្នុងគោលបំណងយកទឹកអម្រឹតនិងវត្ថុស័ក្តិសិទ្ធផ្សេងៗ ។

៣- វរាហ ជាជ្រូកព្រៃ ជួយមនុស្សអោយផុតអំពីការបៀតបៀនរបស់យក្សហិរណយក្សដែលប្រាថ្នារំលាយលោកអោយទៅជាទឹកសមុទ្រ ។

៤- នរសិង្ហ ជាមនុស្សមានក្បាលជាសិង្ហ បានសំលាប់យក្សដែលជាប្អូនហិរណយក្ស ព្រោះយក្សនេះបានដើររាតត្បាតទេវៈនិងមនុស្សតាមអំពើចិត្ត ។

៥- វាមន ជាមនុស្សតឿ បានបោកបញ្ឆោតយក្សពលីយកដែនដីបានវិញ ដោយឈានតែ ៣ ជំហានអោយផុតដែនដី

៦- បរសុរាម ជាមនុស្សកាន់ពូថៅដែលជាអំណោយព្រះសិវៈ បានជួយស្រោចស្រង់មនុស្សអោយផុតពីស្តេចកំណាចឈ្មោះកាតិវីរ្យ ដែលសង្កត់

សន្តិនមនុស្សទៀត ។

៧- រាម ជាព្រះរាមក្នុងរឿងរាមាយណៈ ជួយបង្ក្រាបពួកយក្សដែលបៀតបៀនមនុស្សល្អត្រង់និងអ្នកកាន់សាសនាព្រាហ្មណ៍ ។

៨- ក្រិស្ណ ជាមនុស្សខ្មៅ ជួយស្រោចស្រង់ជីវិតពួកគង្វាលគោអោយរួចផុតពីគ្រោះថ្នាក់ដោយរន្ទះបាញ់ ដោយលើកភ្នំគោវិធនធ្វើជាឆត្របាំងការពារ ។ ក្រិស្ណជាតួឯកនៅក្នុងរឿងមហាភារតៈបានសម្លាប់ឪពុកមាឈ្មោះកម្សៈ ដែលបានក្បត់ដណ្តើមរាជសម្បត្តិ ។

៩- កល្កិន ជាមនុស្សដែលមានក្បាលសេះ ជាអវតារទៅអនាគតនឹងចុះមកជួយកាត់ទោសមនុស្សប្រព្រឹត្តអាក្រក់ហើយផ្តល់រង្វាន់ដល់មនុស្សកសាងល្អ និងរៀបចំយុគថ្មីមួយអោយបានរុងរឿង ។

គម្ពីរខ្លះបាននិយាយថា ព្រះពុទ្ធសមណគោតម ក៏ជាអវតារព្រះវិស្ណុដែរ មានទាទីជាអ្នកជួយដាស់តឿនមនុស្សអោយស្គាល់ល្អ - អាក្រក់ ជឿបុណ្យ បាបជាដើម ។ តាមពិតព្រះពុទ្ធសមណគោតម ជាមនុស្សពុំមែនអាទិទេពទេ ប៉ុន្តែពួកព្រាហ្មណ៍ បានបញ្ចូលព្រះពុទ្ធមកក្នុងពួកអវតារព្រះវិស្ណុ ដោយយល់ឃើញថា ព្រះពុទ្ធមានឥទ្ធិពលខ្លាំង មានឈ្មោះល្បីល្បាញ ដែលអាចចាត់ទុកជាមធ្យោបាយទាក់ទាញពួកពុទ្ធសាសនិកអោយមានជំនឿមកខាងសាសនាព្រាហ្មណ៍គណៈវិស្ណុវិញ ។

* **ព្រះសិវៈ** (Çiva).–

ព្រះសិវៈជាអាទិទេព បំផ្លាញលោកផង បង្កើតលោកផង (le

destructeur et le créateur du monde) គឺជាអ្នកតំណាងកំលាំងបំផ្លិចបំផ្លាញអោយអន្តរាយទៅវិញ (មរណភាពនិងការផ្តាច់អាត្មន់អោយចេញពីកាយ) ដើម្បីបង្កើតឡើងទៀត ។

ព្រះសិវៈមានឈ្មោះច្រើនយ៉ាងទៀតគឺ : ឥស្វរ (និយមហៅនៅស្រុកខ្មែរ) ហរៈ មហេស្វរៈ រុទ្រៈ ឧគ្រៈ អឃោរៈ ភៃរវៈ ។ ចំពោះកំណើតរបស់ព្រះសិវៈ មានគម្ពីរឈ្មោះ វាយុបុរាណ បានថ្លែងថា ថ្ងៃមួយព្រះព្រហ្មនិងព្រះវិស្ណុកំពុងឈ្លោះគ្នាដោយចង់តាំងខ្លួនជាអ្នកបង្កើតពិភពលោកតែរៀងខ្លួន ស្រាប់តែមានសសរភ្លើងមួយធំដុះឡើងនៅចន្លោះអាទិទេពទាំងពីរនោះ ។ ដោយចង់ដឹងអំពីប្រភពនៃសសរភ្លើងនោះ ព្រះព្រហ្មក៏តំណែងខ្លួនជាសត្វស្វាបហោះទៅរកមើលផ្នែកខាងលើនៃសសរ ឯព្រះវិស្ណុតំណែងជាជ្រូកព្រៃ ឈ្មុសដីរកមើលផ្នែកខាងក្រោម ។ បន្ទាប់ពីរកមើលគល់និងចុងនៃសសរភ្លើងពុំឃើញអស់ពេលជាច្រើនពាន់ឆ្នាំមក អាទិទេពទាំងពីរក៏ទទួលស្គាល់សសរភ្លើងនោះជាអាទិទេពមានឫទ្ធានុភាពជាងខ្លួន ហើយក៏នាំគ្នាគោរពរាប់អានតមក ។ ក្រោយមកព្រះសិវៈក៏លេចចេញពីកណ្តាលសសរភ្លើងមក ហើយក៏ប្រាប់អោយដឹងថាអាទិទេពទាំងពីរនេះជាចំហាយចេញពីកាយព្រះអង្គ បានសេចក្តីថាព្រះព្រហ្មនិងព្រះវិស្ណុជាការបែងភាគរបស់ព្រះអង្គ ។ ដូចនេះពាក្យឥស្វរៈដែលយើងប្រើសំគាល់អាទិទេពដើមគេនោះគឺ សិវៈនេះឯង រីឥស្វរដែលខ្មែរយើងនិយមហៅរហូតមកដល់សព្វថ្ងៃ (4) ។

អាស្រ័យលើជំនឿខាងលើនេះហើយបានជាគេសាងរូបសិវលិង្គ រឺលិង្គព្រះឥសូរជានិមិត្តរូបនៃសសរភ្លើងនោះដែលកើតឡើងឯង (ស្វយម្ភូ) រឺសាងសិវលិង្គតំកល់លើយោនីនាងឧមា ជានិមិត្តរូបនៃការបង្កើតលោកនៃព្រះសិវៈ ។ នៅប្រទេសខ្មែរ គេសាងរូបទាំងនេះតាំងពីមុនសម័យអង្គរម្ល៉េះ ។ លុះមកដល់សតវត្សទី ៩ ទើបសាងរូបផ្សេង ៗ តំណាងព្រះសិវៈ ។

នៅប្រទេសឥណ្ឌា អ្នកដែលនិយមគោរពព្រះសិវៈតែងប្រារព្ធធ្វើពិធីសិវៈរាត្រី ដែលជាពិធីបុណ្យរំលឹកដល់រាត្រីដែលព្រះសិវៈបានអោយកំណើតលោក ។ គេភ្ជាប់ពិធីនេះទៅនឹងពិធីលាងបាប ។ គេនិយមធ្វើពិធីសិវរាត្រីនៅពេលយប់ ហើយក្នុងមួយឆ្នាំម្តង ។

"នៅវេលាយប់ ពួកព្រាហ្មណ៍នគរពារាណសីនាំគ្នាទៅវត្តព្រាហ្មណ៍ដែលជាទេវស្ថាន ធ្វើកិច្ចសូត្រមន្ត ចំរើនភាវនា នមស្សការទេវរូបនិងសិវលិង្គតាមប្រពៃណីរហូតអស់រាត្រី ។ ទៀបភ្លឺ ទើបនាំគ្នាយកក្អមស្ពាន់មួយ ៗ ម្នាក់ ទៅកាន់ស្ទឹងគង្គា អង្គុយដងយកមកសូត្រសេក ខ្ពុរមាត់លុបលាងខ្លួនប្រាណ ហើយចុះងូតមុជ អោយលិចក្បាលអស់រយៈ ៣ ដង ហើយមុជខ្វះយកដីមកដុសខ្លួនប្រាណនិងធ្វើបរិកម្មថា: « គង្គា ! គង្គា ! » ។ កិច្ចប៉ុននេះឈ្មោះថា បានជំរះលាងបាបអស់ពីខន្ធសន្តាន រួចហើយទើបដងទឹកយកមកកាន់ទេវស្ថានវិញ ។ ដល់ហើយ គេយកទឹកនោះទៅស្រោចស្រប់សិវលិង្គ ទើបត្រងទឹកដែលហូរចុះតាមទនៃបល្ល័ង្កឧមាយោនី

យកមកស្រោចក្បាល ស្រលាបខ្លួនប្រាណ ផឹកតាមសេចក្តីត្រូវការ ឈ្មោះជាបានសិរីសួស្តីជ្រះចង្រៃឧបទ្រពទាំងពួង ។

សំរាប់ស្រុកភូមិដែលនៅឆ្ងាយពីទន្លេគង្គា បើអ្នកណាបានទៅងូតម្តងៗ តែងដងយកទឹកនោះមកផ្ញើញាតិមិត្ត អោយលុបលាងមុខមាត់ ស្រលាបខ្លួនប្រាណហើយបរិកម្មថា: " គង្គា ! គង្គា ! " សូមបីនៅឆ្ងាយ ៣០ យោជន៍ ក៏គង់រួចចាកបាបដែលខ្លួនបានធ្វើមក ៣ ជាតិហើយ ។

ហេតុនេះ ទើបពួកឥណ្ឌា ដែលមានសទ្ធាជ្រះថ្លាខ្លាំង វេលារៀបស្លាប់ អោយបានទៅស្លាប់ក្បែរទន្លេគង្គា ស្លាប់ហើយអោយគេដុតយកធាតុទៅគរវែង បាចសាចចោលក្នុងទន្លេនោះ ឈ្មោះថាបានជ្រះបាបឥតសេសសល់ " (2) ។

នៅប្រទេសខ្មែរ ក្នុងសម័យដែលខ្មែរនិយមគោរពព្រះឥសូរជាធំ ក៏មានធ្វើពិធីសិវរាត្រីដែរ គឺធ្វើនៅខេត្តសៀមរាប ។ គេនាំគ្នាចុះទៅមុជទឹកលាងបាប ចង្រៃ ឧបទ្រព នៅក្នុងស្ទឹងសៀមរាបដែលគេសន្មតជាទន្លេគង្គា ។

រួចមកហើយ យើងបានដឹងត្រួស ៗ នូវទស្សនៈគោរពទេវៈនៅក្នុងសាសនាព្រាហ្មណ៍ គឺទស្សនៈ ពហុទេវនិយម ទស្សនៈឯកទេវនិយម និងទស្សនៈ ត្រីមូរតិ ។ នៅប្រទេសខ្មែរ ក្នុងសម័យដែលព្រាហ្មណ៍សាសនាលូតលាស់ ជនជាតិខ្មែរយើងក៏និយមគោរពតាមទស្សនៈទាំងនោះខ្លះដែរ ។ ក្នុងចំណោមអាទិទេពធំ ៗ ក្នុងទស្សនៈត្រីមូរតិ ព្រះឥសូរ

ត្រូវបានខ្មែរយើងនិយមគោរពរាប់អានផងដែរ ។ ចំណែករូបតំណាងតួអង្គទេវៈ អាទិទេព ព្រមទាំងប្រពន្ធ កូន គឺខ្មែរបានឆ្លាក់ជារូបបដិមាតិកល់ក្នុងប្រាសាទក៏មាន ជារូបចំលាក់ជាប់នឹងជញ្ជាំងប្រាសាទក៏មាន ប៉ុន្តែយើងមិនទាន់បានលើកយករូបចំលាក់ទាំងនោះមកបង្ហាញក្នុងពេលនេះទេ យើងនឹងលើកយកទៅសិក្សាក្នុងផ្នែកសិល្បៈ (ចំលាក់បុរាណ) វិញ ។

*

*   *

២-ពុទ្ធសាសនា

ពុទ្ធសាសនាមានដើមកំណើតនៅប្រទេសឥណ្ឌាក្នុងសតវត្សទី ៦ មុន គ.ស ប្រហែលគ្នានឹងកំណើតព្រាហ្មណ៍និយម (សម័យទី ២ នៃលទ្ធិសាសនាព្រាហ្មណ៍) ដែរ ។ លុះក្រោយមកក្នុងរជ្ជកាលព្រះបាទកនិស្កៈ ប្រមាណក្នុងសតវត្សទី ១ នៃគ.ស. ពុទ្ធសាសនាក៏ចែកជាពីរ និកាយ (secte) គឺនិកាយ **ហីនយាន** និងនិកាយ **មហាយាន** ។

និកាយហីនយាន (Petit véhicule) ចែកចេញទៅទិសខាងត្បូងនៃប្រទេសឥណ្ឌា (ទក្ខិណានិកាយ) ជាយានតូចចង្អៀត (តាមន័យប្រៀបធៀប) ដឹកសត្វលោកទៅកាន់និព្វានបានចំនួនតិច ពោលគឺក្របានសំរេចនិព្វានព្រោះវិន័យតឹងតែងម៉ត់ចត់ ។ និកាយហីនយាននិយមធម៌ចាស់ គឺគោរពប្រតិបត្តិតាមពុទ្ធវាទ ដែលព្រះពុទ្ធទ្រង់បានសំដែងរួចមកហើយ (ក្នុងគម្ពីរត្រៃបិដក) ។ និកាយនេះគោរពព្រះពុទ្ធសមណគោតមដែលត្រាស់ដឹងសម្មាសម្ពោធិញ្ញាណ ហើយដែលបានចូលបរិនិព្វានទៅហើយ។ សព្វថ្ងៃ ប្រទេសដែលនិយមពុទ្ធសាសនានិកាយហីនយាន មានប្រទេសខ្មែរ-សៀម-លាវ-ភូមា-ឥណ្ឌា (នេប៉ាល់)-សិរីលង្កា ។ ល ។

ឯនិកាយមហាយាន (Grand véhicule) បែកចេញទៅទិសខាងជើង (ឧត្តរនិកាយ) ជាយានធំ អាចផ្ទុកសត្វលោកបានច្រើនគ្នាទៅកាន់គោលដៅត្រឹមពោធិសត្វ ដែលអាចជួយណែនាំប្រោសសត្វលោកបាន ។ និកាយមហាយាននិយមធម៌ថ្មី គឺធម៌ដែលមានវិន័យធូរស្រាល ហើយគោរពប្រតិបត្តិតាមលទ្ធិអាចរិយវាទ (តាមគ្រូអាចារ្យរបស់ខ្លួនៗគ្នា) ពុំមែនតាមពុទ្ធវាទដូចនិកាយហីនយានឡើយ ។ ដូចនេះនិកាយមហាយានពុំគោរពព្រះពុទ្ធជាធំទេ តែគោរពពោធិសត្វដូចជាពោធិសត្វ អវលោកិតេស្វរៈ រឺលោកេស្វរៈ មញ្ជុស្រី មៃត្រេយ ប្រជ្ញាបារមិតា ជាដើម ។ សព្វថ្ងៃប្រទេសដែលនិយមពុទ្ធសាសនាមហាយាន មានប្រទេសយួន-ជប៉ុន-ទីបេ-ឥណ្ឌូណេស៊ី ។ល។

នៅសតវត្សទី ៣ (មុនគ.ស.) ក្នុងរជ្ជកាលព្រះបាទអសោក ពុទ្ធសាសនាត្រូវបានផ្សព្វផ្សាយពាសពេញទាំងក្នុងប្រទេសឥណ្ឌា ទាំងក្រៅប្រទេស ។ តាមប្រវត្តិសាស្ត្រ គេបានដឹងថា នៅពុទ្ធសតវត្សទី ៣ (ព.ស. ២៣៤) គឺតាំងពីមុន គ.ស. ៣០០ឆ្នាំម្ល៉េះ ព្រះបាទ អសោក ពុទ្ធសាសនិកដ៏រឹងមាំក្នុងប្រទេសឥណ្ឌា បានបញ្ជូនសមណទូតពីរអង្គគឺព្រះ សោណត្ថេរ និងព្រះឧត្តរត្ថេរ អោយនាំយកពុទ្ធសាសនាថេរវាទ (ហីនយាន) មកផ្សាយនៅសុវណ្ណភូមិ (អាស៊ីអគ្នេយ៍) ។ តាមសិលាចារឹកវ៉ូកាញ់ (នៅយួនខាងត្បូង) ទំនងជាពុទ្ធសាសនាចូលមកប្រតិស្ឋានក្នុងប្រទេសខ្មែរនៅសតវត្សទី ២ នៃគ្រិស្តសករាជ ក្នុងរជ្ជកាលព្រះបាទ ស្រីមារៈ រឺ ហ្វាន់ចេម៉ាន(5) ។

មុននឹងលើកយកគោលសំខាន់ៗក្នុងពុទ្ធសាសនាមកសិក្សា គប្បីយើងស្គាល់ព្រះពុទ្ធនិងឆាកជីវិតរបស់ព្រះអង្គសិន ។

ក– ពុទ្ធប្រវត្តិសង្ខេប (6)(7)(8).–

១ – កំណើត

– ព្រះរាជវង្ស : វង្សគោតម

ព្រះបិតានាម សុទ្ធោទនៈ ជាពជាធៃបក្សសម្ពន្ធ សាក្យៈ សោយរាជ្យនៅនគរ កបិលពស្តុ នៅឥណ្ឌាប៉ែកខាងជើង សព្វថ្ងៃនៅក្នុងតំបន់នេប៉ាល់។
ព្រះមាតានាម សិរិមហាមាយា បុត្រីមហាក្សត្រនៃបក្សសម្ពន្ធ កោឡិយៈ នៅនគរ ទេវទហៈ នៅជាប់ព្រំដែននគរ កបិលពស្តុ ។
ព្រះពុទ្ធនាម សិទ្ធត្ថ រឺ សិទ្ធាថ៌ (និយមហៅនៅស្រុកខ្មែរ) ។
ព្រះអគ្គមហេសីនាម ពិម្ពាយសោធរា បុត្រីស្តេច សុប្បពុទ្ធ ។
ព្រះរាជបុត្រនាម រាហុលកុមារ ។

– **បុព្វហេតុនៃកំណើត :**

ព្រះនាងសិរិមហាមាយាបានយល់សប្តិឃើញដំរីសមួយមានភ្លុក៦ ចុះពីស្ថានលើមក ហើយចូលក្នុងផ្ទៃព្រះនាងផ្នែកខាងស្តាំ ។ តាមទំនាយថាព្រះនាងនឹងបានបុត្រប្រុសមួយអង្គ ប្រកបដោយបុណ្យបារមីយ៉ាងលើសលុប ។ តាមរឿងនិទានខ្លះថា ទេវបុត្ត សន្តុសិត យាងចុះពីស្ថានតុសិតមកចាប់ផ្ទៃព្រះនាង ។

- កំណើត :

- ព្រះពុទ្ធប្រសូតនៅថ្ងៃសុក្រ ១៥ កើត ពេញបូណ៌មីខែពិសាខ ឆ្នាំច នៅក្រោមដើមសាលព្រឹក្សក្នុងព្រៃ លុម្ពិនី ដែលស្ថិតនៅចំព្រំប្រទល់នៃនគរ កបិលពស្តុ និងនគរទេវទហៈ ។

- គេថាមានការអស្ចារ្យកើតឡើងមុននិងក្រោយពេលប្រសូត ។

- ប្រសូតបាន៥ថ្ងៃ ព្រាហ្មណ៍ ៨ នាក់ថ្វាយព្រះនាមព្រះឱរសថា សិទ្ធាថ៌ ដែលមានន័យថា "អ្នកសំរេចប្រយោជន៍គ្រប់យ៉ាង" ហើយព្រាហ្មណ៍ ៧ នាក់លើកម្រាមដៃពីរ ទាយថា : "បើព្រះកុមារស្ថិតនៅជាក្សត្រ នឹងបានជាស្តេចចក្រពត្តិ បើចេញសាងព្រះផ្នួស នឹងបានត្រាស់ជាព្រះពុទ្ធ" ប៉ុន្តែព្រាហ្មណ៍ម្នាក់ទៀតឈ្មោះកោណ្ឌញ្ញ នៅក្មេងជាងគេ លើកតែម្រាមដៃមួយហើយទាយថា : "ព្រះកុមារពិតជាបានត្រាស់ជាព្រះពុទ្ធមិនខាន" ។

- ៧ ថ្ងៃក្រោយពេលប្រសូត ព្រះមាតាទ្រង់សោយទិវង្គត ទៅកើតនៅស្ថានតុសិត ឯព្រះកុមារក៏ត្រូវបានព្រះមាតុច្ឆារបស់ព្រះអង្គព្រះនាមមហាបជាបតិ គោតមី បីបាច់ចិញ្ចឹមតមក ។

២ - ការត្រាស់ដឹង

- រាជាភិសេក :

- ព្រះជន្មបាន ១៦ ឆ្នាំ ទ្រង់បានរៀបអភិសេកជាមួយព្រះនាងពិម្ពាយសោធរា ។

ព្រះបិតាបានចាត់អោយសង់ប្រាសាទបីថ្វាយព្រះអង្គ តំរូវទៅតាមរដូវទាំងបី (ក្តៅ-រងា-រំហើយ) ។

- ទេពនិមិត្តទាំង ៤ យ៉ាង :

- ដោយអផ្សុកខ្លាំងពេក ព្រះអង្គបានចេញទៅក្រសាលក្នុងឧទ្យានដែលស្ថិតនៅក្នុងបរមរាជវាំង ។ ក្នុងពេលចេញទៅក្រសាលទាំងបួនលើក ព្រះអង្គបានទតឃើញទេពនិមិត (ទេវតាចុះមកនិមិតខ្លួន) ៤ យ៉ាងដែរ :

លើកទី ១ ទតឃើញ មនុស្សជរា
លើកទី ២ ទតឃើញ មនុស្សឈឺ
លើកទី ៣ ទតឃើញ មនុស្សស្លាប់
លើកទី ៤ ទតឃើញ មនុស្សបួស ។

មនុស្សទាំង ៤ ប្រភេទនេះ បានធ្វើអោយព្រះអង្គកើតក្តីសង្វេគ ហើយយល់ច្បាស់អំពីបញ្ហាជីវិតរបស់សត្វលោក ។ មនុស្សប្រភេទទី ៤ ធ្វើអោយព្រះអង្គសោមនស្សចង់សាងផ្នួស ។

- ការសាងផ្នួស :

- ក្នុងព្រះជន្ម ២៩ ឆ្នាំ ព្រះសិទ្ធាថ៌មានការនឿយណាយក្នុងជីវភាពរបស់ព្រះអង្គ ហើយមានសេចក្តីខ្ពើមរអើមលោកសន្និវាសនេះកាន់តែខ្លាំងឡើងៗ ។

- ព្រះអង្គសព្វព្រះរាជហឫទ័យចង់ដោះស្រាយបញ្ហាជីវិត ហើយចង់ជ្រើសរើសការសាងផ្នួសជាមធ្យោបាយដើម្បីសំរេចនូវសម្មាសម្ពោធិញ្ញាណ ។

– ទីបំផុត ព្រះអង្គលះបង់ព្រះការអត់ទ្រាំ ហើយ ល្បងទៅកាន់ផ្លូវ ទាំង កណ្ដាលតាត្រើស្ទាត់ ទោះបីព្រះបិតាវរិនត្រូវមាត់ប្រាបាយយ៉ាងណាក៏ដោយ ។

– ក្រោយដែលបានដឹងថា ព្រះសិទ្ធាថ៌យាងទៅបួសក្នុងព្រៃមក កោណ្ឌញ្ញព្រាហ្មណ៍ និងកូនព្រាហ្មណ៍ឯទៀត ៤ នាក់ មានសទ្ធាជ្រះថ្លាទៅបួសដែរ ហើយតាមបំរើព្រះអង្គ ។ អ្នកបួសទាំង ៥ អង្គនេះហៅថា បញ្ចវគ្គិយ ។

– ក្រោយពីបានសាកល្បងតបធម៌ជាមួយតាបសពីរនាក់ (អ្នកបួសក្នុងសាសនាព្រាហ្មណ៍) ឈ្មោះ អាឡារតាបស និង ឧទកតាបសពុំបានលទ្ធផលល្អ ព្រះអង្គក៏ខំប្រឹងតស៊ូស្វែងរកសច្ចធម៌តែមួយព្រះអង្គឯង ។

– **ការត្រាស់ដឹង :**

– ក្រោយពីធ្វើទុក្ករកិច្ច (កិច្ចដែលត្រូវបំពេញដោយលំបាក) អស់ ៦ វស្សាមក ព្រះអង្គបានយាងចាកចេញពី រាជគ្រឹះ (ធានីរដ្ឋមគធៈ) ធ្វើដំណើរទៅដល់ស្រុក ពោធិគយា ក្នុងរដ្ឋមគធៈ ។

– ព្រះអង្គទ្រង់តាំងសមាធិ នៅក្រោមដើមពោធិព្រឹក្សក្បែរស្ទឹង នេរញ្ជរា ហើយទ្រង់បានផ្ចាញ់ មារ ។

– ព្រះអង្គបានត្រាស់ជាព្រះពុទ្ធ នៅថ្ងៃពុធ ១៥ កើត ពេញបូណ៌មី ខែពិសាខ ឆ្នាំរកា ក្នុងព្រះជន្ម ៣៥ វស្សា ។

៣ – ធម្មទេសនា

លុះបានត្រាស់ដឹងនូវសម្មាសម្ពោធិញ្ញាណហើយ ព្រះពុទ្ធទ្រង់សំដែងធម្មទេសនាទូន្មានសត្វលោកដោយពុំប្រកាន់វណ្ណៈឡើយ ។

– មនុស្សជាច្រើនបានចូលទៅសុំបួសរៀនក្នុងសំណាក់ព្រះអង្គ ។

- ព្រះអង្គតែងបំពេញពុទ្ធកិច្ច ៥ ប្រការជានិច្ចអស់រយៈពេល ៤៥ ឆ្នាំ :

  – នៅពេលព្រឹក ទ្រង់និមន្តបិណ្ឌបាត្រ
  – នៅពេលរសៀល ទ្រង់សំដែងធម្មទេសនាដល់សាធារណជន
  – នៅពេលព្រលប់ ទ្រង់ប្រទានឱវាទដល់ភិក្ខុសង្ឃ
  – នៅពេលកណ្ដាលអធ្រាត្រ ទ្រង់ដោះស្រាយប្រស្នានៃពួកទេវតា
  – នៅពេលជិតភ្លឺទ្រង់ប្រមើលទតនូវសត្វលោកដែលមានភព្វ និងឥតភព្វ ។

៤_បរិនិព្វាន

– ដល់ពេលចេញវស្សាទី ៤៥ នៅថ្ងៃ ១៥ កើត ពេញបូណ៌មី ខែ មាឃ ឆ្នាំម្សាញ់ ព្រះពុទ្ធទ្រង់ដាក់អាយុសង្ខាររបស់ព្រះអង្គដោយប្រាប់មារថា ព្រះអង្គនឹងចូលបរិនិព្វានក្នុងរវាង ៣ ខែទៀត ។

– ពួកសាវ័កទាំងឡាយ ជាពិសេសអានន្ទ កាលបើបានដឹងថាព្រះអង្គបានកំរិតអាយុសង្ខារហួសទៅហើយ ពុំអាចកែប្រែបាន ក៏សោយសោកយ៉ាងខ្លាំងស្តាយព្រះពុទ្ធអង្គ មិនទាន់ចង់អោយព្រះអង្គចូលបរិនិព្វានឡើយ ។

– ព្រះអង្គយាងទៅដល់នគរកុសិនារា ហើយទ្រង់យាងចូលទៅកាន់សាលវ័ន ហើយទ្រង់ត្រាស់អោយអានន្ទរៀបចំគ្រែថ្វាយព្រះអង្គផ្ទុំ (ផ្ទុំផ្ទៀង

ទៅខាងស្តាំ ព្រះបាទឆ្វេងត្រួតលើព្រះបាទស្តាំ) ។ នៅបច្ឆិមរាត្រី ព្រះអង្គទ្រង់ត្រាស់ដល់ភិក្ខុទាំងឡាយថា : "ម្នាលភិក្ខុទាំងឡាយឥឡូវនេះតថាគតហៅអ្នកទាំងឡាយមកប្រាប់ថា អ្វីដែលកើតឡើងហើយ ដែលមានហើយ ដែលផ្គុំផ្សំហើយតែងមានធម៌ភាពនឹងរលត់ទៅវិញជាធម្មតា អ្នកទាំងឡាយចូរញ៉ាំងប្រយោជន៍អោយសំរេចដោយកិរិយាមិនធ្វេសប្រហែសចុះ" ។ ព្រះអង្គមានពុទ្ធដីកាតែប៉ុននោះ ទ្រង់ក៏រំលត់សង្ខារនៅពេលនោះទៅ ។

– ព្រះពុទ្ធចូលបរិនិព្វាននៅថ្ងៃអង្គារ ១៥ កើតពេញបូណ៌មី ខែពិសាខ ឆ្នាំម្សាញ់ (៥៤៣ មុនគ.ស.) ក្នុងព្រះជន្ម ៨០ វស្សា ។

ការសិក្សាពុទ្ធប្រវត្តិនេះ នាំអោយយើងស្គាល់ព្រះពុទ្ធច្បាស់ គឺពុំមែនអាទិទេពទេ ជាមនុស្សរស់នៅក្នុងសង្គមមនុស្ស ត្រាស់ដឹងសព្វនូវបញ្ហាមនុស្ស ហើយបានអប់រំណែនាំមនុស្សអោយស្គាល់ល្អ- អាក្រក់ សុខ-ទុក្ខ គ្រប់បែបយ៉ាង ។ ព្រះពុទ្ធរលត់ខន្ធទៅក៏ពិតមែន ប៉ុន្តែទស្សនៈទ្រឹស្តីរបស់ព្រះអង្គគង់នៅ ហើយត្រូវបានយកមកអនុវត្តរហូតមកដល់សព្វថ្ងៃ ។

តទៅទៀតយើងសូមលើកយកទស្សនៈទ្រឹស្តីសំខាន់ៗ ខ្លះរបស់ព្រះពុទ្ធ មកអធិប្បាយដោយសង្ខេប ។

២ – អរិយសច្ចៈ (Nobles vérités)(9). –

អរិយសច្ចៈ គឺការពិតដ៏ប្រសើរ ដ៏ខ្ពង់ខ្ពស់ ។ អរិយសច្ចៈដែលព្រះពុទ្ធអង្គពិចារណារកឃើញមាន ៤ ប្រការ (ហៅថា អរិយសច្ចៈ ៤ ចតុរារិយសច្ចៈ) គឺ: ទុក្ខអរិយសច្ចៈ សមុទយអរិយសច្ចៈ និរោធអរិយសច្ចៈ និងមគ្គអរិយសច្ចៈ ។

១– ទុក្ខអរិយសច្ចៈ. –

គឺទុក្ខជាសេចក្តីពិតដែលកើតមានដល់មនុស្ស - សត្វគ្រប់ៗរូបហើយពុំអាចចៀសផុតបានឡើយ គ្រាន់តែខុសគ្នាត្រង់អ្នកខ្លះមានទុក្ខតិចអ្នកខ្លះមានទុក្ខច្រើន ។ ទុក្ខធំៗមាន :

– ជាតិទុក្ខ គឺទុក្ខព្រោះមានកំណើត (តាំងពីនៅក្នុងផ្ទៃម្តាយម្លេះ)
– ព្យាធិទុក្ខ គឺទុក្ខព្រោះមានជម្ងឺផ្សេងៗមកបៀតបៀន
– ជរាទុក្ខ គឺទុក្ខព្រោះចាស់គ្រាំគ្រា ទ្រុឌទ្រោម
– មរណទុក្ខ គឺទុក្ខព្រោះស្លាប់ (មានការឈឺចាប់ វេទនាខ្លាំងនៅពេលស្លាប់) ។

ក្រៅពីទុក្ខធំៗទាំង៤យ៉ាងនេះ នៅមានទុក្ខជាច្រើនប្រភេទទៀត ដូចជាទុក្ខកើតឡើងដោយព្រាត់ប្រាស- មិនបានសំរេចបំណងណាមួយ- សោកស្តាយ ។ល។

២- សមុទយអរិយសច្ចៈ. –

គឺទុក្ខជាសេចក្តីពិតដែលកើតឡើងមកអំពីហេតុ ឫសគល់ពិតប្រាកដ។ ឯហេតុដែលនាំអោយមានទុក្ខមាន ២ ជំ ។ គឺ តណ្ហា (désir) និង អវិជ្ជា (ignorance) ។ អវិជ្ជាគឺសេចក្តីល្ងង់ខ្លៅ ឬមិនដឹងមិនយល់នូវហេតុដែលនាំអោយមានទុក្ខ ។ អវិជ្ជានេះនាំអោយកើតមានតណ្ហាឡើង ។ តណ្ហាគឺ សេចក្តីស្រេកឃ្លាន សេចក្តីប្រាថ្នា សេចក្តីលោភ ចង់មាន ចង់បានអ្វីៗគ្រប់បែបយ៉ាងមិនចេះឆ្អែត មិនចេះចប់ ។ តណ្ហានេះជាឫសគល់ចម្បងដែលនាំអោយមានទុក្ខគ្រប់ប្រការ ហើយនាំអោយមានកំណើតថ្មីបន្តគ្នាមិនដាច់ (renaissances successives) ។

៣- និរោធអរិយសច្ចៈ .–

គឺការរួចស្រឡះ ឬការរំលត់ទុក្ខជាសេចក្តីពិត ។ កន្លែងរំលត់ទុក្ខគឺនិព្វាន ។ ដើម្បីបំបាត់ទុក្ខអោយអស់រលីង ត្រូវបំបាត់ឫសរំលើងឫសគល់នៃទុក្ខ ពោលគឺបំបាត់អវិជ្ជា រំលាយតណ្ហាប្រៀបបានទៅនឹងការរំលើងឫសកែវដើមឈើអោយអស់ ទើបដើមឈើនោះលែងដុះលូតលាស់ទៀតបាន ។ យ៉ាងណាមិញ កាលណាឫសគល់នៃទុក្ខរលាយរលត់អស់ហើយ ទុក្ខនានាក៏ពុំអាចកើតទៀតបានឡើយ ។ តើរំលត់ទុក្ខដោយវិធីណាខ្លះ ?

៤.មគ្គអរិយសច្ចៈ .–

គឺផ្លូវ ឬមធ្យោបាយនាំអោយផុតទុក្ខជាសេចក្តីពិត ។ ដើម្បីរំលត់ទុក្ខ

ហើយទៅដល់និព្វាន ព្រះពុទ្ធបានបញ្ជាក់ថាត្រូវប្រកាន់យកផ្លូវកណ្តាល (មជ្ឈិមាបដិបទា) ហើយប្រតិបត្តិយ៉ាងខ្ជាប់ខ្ជួននូវមគ្គៈ ៨ យ៉ាង (អដ្ឋង្គិកមគ្គ) ។ មគ្គៈ ទាំង៨នោះគឺ :

– សម្មាទិដ្ឋិ : ការយល់ឃើញត្រូវ (compréhension juste) គឺការយល់ឃើញពិតនូវសភាវធម៌ទាំងពួង ឃើញតាមអរិយសច្ចៈ ទាំង ៤ ហើយពេញចិត្តនិងយល់ព្រមប្រតិបត្តិតាមផ្លូវត្រូវ ដើម្បីបំបាត់នូវអវិជ្ជានិងតណ្ហា ។

– សម្មាសង្កប្ប : ការត្រិះរិះត្រូវ (pensée juste) គឺត្រិះរិះក្នុងការមិនព្យាបាទ មិនបៀតបៀនចំពោះមនុស្ស-សត្វទូទៅ ។ ការត្រិះរិះត្រឹមត្រូវនាំអោយជួបប្រទះផលល្អនិងសេចក្តីសុខចំរើន ។

– សម្មាវាចា : វាចាត្រឹមត្រូវ (parole juste) គឺសំដីត្រឹមត្រូវវៀរចាកវចីទុច្ចរិត ៤ យ៉ាង :

១- មុសាវាទ (ពាក្យមិនពិត)

២- បិសុណាវាទ (ពាក្យសិកសៀត ញុះញង់ បំបែកបំបាក់)

៣- ផរុសវាទ (ពាក្យជេរប្រទេច តិះដៀល ដៀមដាម)

៤- សម្ផប្បលាវាទ (ពាក្យផ្តេសផ្តាស ឡេះឡោះ កំប្លែង សើចលេងឥតប្រយោជន៍) ។

– សម្មាកម្មន្ត : ការងារត្រឹមត្រូវ (action juste) គឺប្រព្រឹត្តល្អវៀរចាកកាយទុច្ចរិត៣យ៉ាង :

១- បាណា (ការសម្លាប់សត្វមានជីវិត)

២- អទិន្នា (ការលួចទ្រព្យអ្នកដទៃ)

៣- កាមេ (ការប្រព្រឹត្តលួចប្រពន្ធ - កូនគេខុសច្បាប់) ។

— **សម្មាអាជីវ :** ការចិញ្ចឹមជីវិតត្រឹមត្រូវ (moyens d'existence juste) គឺវៀរចាកការចិញ្ចឹមជីវិតខុសគន្លងធម៌ដូចជា លួចប្លន់ទ្រព្យសម្បត្តិ ធ្វើជំនួញទុច្ចរិតជាដើម ។

— **សម្មាវាយាម :** ការព្យាយាមត្រឹមត្រូវ (effort juste) គឺព្យាយាមខាងផ្លូវចិត្តគំនិត ដូចជាការពារមិនអោយមានបាបអកុសល រីសាយ៉ងកើតឡើងក្នុងសន្តានចិត្តនិង ព្យាយាមខាងផ្លូវកាយដូចជាការព្យាយាមធ្វើអំពើល្អគ្រប់បែបយ៉ាង ព្យាយាមរក្សាអំពើល្អដែលកើតឡើងជាដើម ។

— **សម្មាសតិ :** សតិត្រឹមត្រូវ (attention juste) គឺការរំលឹកនឹកឃើញនិងដឹងខ្លួនជានិច្ច ។ គេចាត់ទុកសតិ ជាឆ្មាំទ្វារដ៏ប្រសើរក្នុងការឃ្លាំមើលនិងការពារ កុំអោយគ្រឿងវិញ្ញាណ មានភ្នែក ត្រចៀក អណ្តាត ច្រមុះ កាយ ទទួលអារម្មណ៍អាក្រក់បាន ។

— **សម្មាសមាធិ :** ការធ្វើសមាធិត្រឹមត្រូវ (concentration juste) គឺការចំរើនឈានភាវនាដើម្បីតំកល់ចិត្តអោយនឹង មិនអោយរវើរវាយអណ្តែតអណ្តូង ពោលគឺតាំងចិត្តអោយស៊ប់ជានិច្ចក្នុងអារម្មណ៍តែមួយ ។

ផ្លូវវិមធ្យោបាយ ទាំង ៨ ខាងលើនេះ បង្រួមមកបានដល់ : **សីល-សមាធិ-បញ្ញា** ។

សម្មាវាចា		សម្មាវាយាម		សម្មាសង្កប្ប	
សម្មាកម្មន្ត	} សីល	សម្មាសតិ	} សមាធិ		} បញ្ញា
សម្មាអាជីវៈ		សម្មាសមាធិ		សមាទិដ្ឋិ	

ក- ទស្សនៈកម្មផល. —

ទស្សនៈកម្មផលនេះមានទំនាក់ទំនងទៅនឹងការវិលកើត - ស្លាប់នៃសត្វលោក ។

នៅក្នុងព្រាហ្មណ៍លទ្ធិ ភាវៈកើតឡើងដោយមានអាទិទេពជាអ្នកបង្កើត ។ ចំណែកនៅក្នុងពុទ្ធលទ្ធិ ភាវៈកើតឡើងដោយខ្លួនឯង តាមច្បាប់ធម្មជាតិ ។ ចំពោះមនុស្សវិសត្វ ធាតុដែលនាំអោយកើតវីស្លាប់គឺ ខន្ធ ទាំង ៥ (រូបក្ខន្ធ - វេទនាខន្ធ - សញ្ញាខន្ធ - សង្ខារក្ខន្ធ - វិញ្ញាណក្ខន្ធ) ពោលគឺធាតុទាំងឡាយដែលបានជួបប៉ះទង្គិចគ្នា ផ្គុំផ្សំគ្នា ហើយកកើតឡើង ។ ភាវៈដែលមានកំណើតឡើងហើយបែបនេះ រមែងមានការប្រែប្រួល ធាត់ធំ ហើយទ្រុឌទ្រោម រួចរលត់ខន្ធទាំង ៥ ទៅវិញ (ស្លាប់) រួចហើយទើបមានការប៉ះទង្គិចផ្គុំផ្សំគ្នាឡើងជាថ្មីទៀត (ជីវិតថ្មី) យ៉ាងនេះរៀងដរាបទៅ ។ ក្នុងទស្សនៈនេះគេចាត់ទុកការស្លាប់ ជាខណៈមួយដែលខន្ធទាំង ៥ ត្រូវរលាយ ហើយចាត់ទុកការកើត ជាខណៈមួយដែលខន្ធទាំង ៥ ផ្គុំផ្សំជាថ្មីឡើងវិញ ។ ខន្ធទាំង ៥ នៃមនុស្ស-សត្វត្រូវរលាយរលត់ទៅវិញនៅពេលស្លាប់ក៏ពិតមែនហើយ ប៉ុន្តែនៅសល់ថាមពល វី ចំហាយនៃខន្ធ

ដែលបានប៉ះទង្គិចនូវធាតុឯទៀតៗ បណ្ដាលអោយកើតមានជារូបមួយឡើងទៀត ។ ថាមពល ឬចំហាយនៃជីវិតចាស់នេះមានឈ្មោះថា កម្មផល នេះឯង ។ ដូចនេះឃើញថាជីវិតចាស់មានទំនាក់ទំនងនឹងជីវិតថ្មី ។ ជីវិតចាស់និងជីវិតថ្មីដូចគ្នាផង ប្លែកគ្នាផង ។ ដូចគ្នា ត្រង់ជីវិតថ្មីទទួលចំហាយកម្មផលពីជីវិតចាស់ ប៉ុន្តែពុំដូច ឬ ប្លែកត្រង់ជីវិតថ្មីមានការកសាងការអប់រំថ្មីៗទៀត ។ ទស្សនៈពុទ្ធនិយមបានយល់ឃើញថា សត្វលោកទាំងឡាយរមែងវិលកើត វិលស្លាប់ មិនចេះអស់មិនចេះហើយក្នុងសំសារៈ ។ កាលបើកើតឡើងហើយ រមែងមាន ចាស់ - ឈឺ - ស្លាប់ ហើយនៅពេលរស់ រមែងជួបប្រទះនឹងទុក្ខសោក រោគាព្យាធិ និងសេចក្ដីលំបាកវេទនាផ្សេងៗ ។ ឯការដែលនាំអោយផុតចាកជរា ព្យាធិ មរណៈ និងទុក្ខសោកផ្សេងៗបាន គឺមិនចាប់កំណើតតទៅទៀត ។ តើត្រូវធ្វើដូចម្ដេចដើម្បីកុំអោយកើតទៀត ? ព្រះសិទ្ធត្ថទ្រង់បានចេញទៅសាងព្រះផ្នួស ដោយមានព្រះបំណងនឹងស្រាវជ្រាវរកអោយឃើញ នូវគោលដៅនេះដែរ ។ ក្រោយដែលព្រះអង្គត្រាស់ដឹងហើយ ព្រះអង្គបានសំដែងថា ដរាបណាផលនៃកម្មមិនទាន់ផុតរលត់ទេ ដរាបនោះសត្វលោកនៅតែត្រូវកើតតទៅទៀត ។ បើចង់បំបាត់កំណើត ត្រូវបំបាត់ផលនៃកម្មសិន ទើបកំណើតរលត់ទៅឯង ។ ដូចនេះ កម្មផលជាមូលដ្ឋានសំខាន់ណាស់ក្នុងទស្សនៈពុទ្ធនិយម ។ តើកម្មផលក្នុងពុទ្ធសាសនាមានន័យនិងលក្ខណៈ

ដូចម្ដេចខ្លះ ?

ពាក្យថា *កម្ម* បានន័យថា អំពើ ការងារ ឬ ភារកិច្ច ដែលមនុស្សម្នាក់ៗ បានប្រព្រឹត្តដោយកាយក្ដី - ចិត្តក្ដី - វាចាក្ដី ។ ឯកម្មដែលសំគាល់នូវអំពើនោះចែកចេញជា ៣ យ៉ាងគឺ :

— *កុសលកម្ម* គឺអំពើជាកុសល
— *អកុសលកម្ម* គឺអំពើជាអកុសល
— *អព្យាកតកម្ម* គឺអំពើជាអព្យាក្រិត្យ ។

ឯពាក្យថា *ផល* គឺផ្លែផ្កាដែលលេចចេញមកអំពីកម្ម ។ បើកម្មល្អ ផលក៏ល្អ បើកម្មអាក្រក់ ផលក៏អាក្រក់ ។ មនុស្សជាអ្នកកសាងកម្មខ្លួនឯង ហើយត្រូវទទួលយកផលនៃកម្មនេះខ្លួនឯងដែរ ។ ដូចនេះ តាមទស្សនៈពុទ្ធនិយមមនុស្សដែលមានលក្ខណៈល្អ-អាក្រក់-ល្ងង់-ឆ្លាត-មាន-ក្រ-ខ្មៅ-ស-។ល។ គឺមកពីការកសាង ឬ អំពើរបស់មនុស្សម្នាក់ៗ នេះឯង ។ ម្យ៉ាងទៀតអំពើល្អនិងអំពើអាក្រក់ពុំអាចលុបលាង ឬ សងគ្នាបានទេ ។ អំពើល្អរមែងផលិតផលល្អ អំពើអាក្រក់រមែងផលិតផលអាក្រក់ ។ ប្រសិនបើអំពើនោះល្អផង អាក្រក់ផង លទ្ធផលក៏ល្អផងអាក្រក់ផងដែរ ។ ឯផលនៃកម្មមិនសាបសូន្យទេ គ្រាន់តែបានទទួលយូរ ឬ ឆាប់ប៉ុណ្ណោះ :

— កម្មខ្លះផ្ដល់ផលភ្លាមៗ ក្នុងបច្ចុប្បន្នជាតិ
— កម្មខ្លះផ្ដល់ផលក្នុងជាតិខាងមុខ បន្ទាប់ពីជាតិបច្ចុប្បន្ននេះ

— កម្មខ្លះទៀតផ្តល់ផលក្នុងជាតិជាលំដាប់តៗទៅទៀត ។

រួចមកហើយនេះ យើងបានឃើញថាកម្មនិងផលទាក់ទងគ្នាជាដរាប លើកលែងតែកម្មប្រាំងឈ្មោះ **អហោសិកម្ម** គឺកម្មកន្លងហួសទៅហើយ ហើយមិនផ្តល់ផលដល់អ្នកធ្វើ (ដូចជាកម្មរបស់ព្រះវិណាស្រព) ។ ដូចនេះ ទ្រឹស្តីកម្មផល គឺជាទ្រឹស្តីអំពីទំនាក់ទំនងរវាងហេតុនិងផលនេះឯងហើយ មានលក្ខណៈស្របតាមវិទ្យាសាស្ត្រថែមទៀត ព្រោះវិទ្យាសាស្ត្របានអះអាងថា ហេតុនិងផលទាក់ទងគ្នាជានិច្ច ។ ហេតុតូច ផលតូច ហេតុធំ ផលធំ ហេតុល្អ ផលល្អ ហេតុអាក្រក់ ផលអាក្រក់ ។ល។

អាស្រ័យដោយហេតុនិងផលទាក់ទងគ្នាជាដរាបបែបនេះហើយទើបព្រះពុទ្ធលើកយកទ្រឹស្តីភ្ជាប់ហេតុទៅនឹងផលនេះ មកអធិប្បាយពន្យល់អោយកាន់តែច្បាស់ នូវបុព្វហេតុនៃការកើត-ស្លាប់របស់សត្វលោក ។ ទ្រឹស្តីនេះមានឈ្មោះថា **ទ្រឹស្តីបដិច្ចសមុប្បាទ** ។

ឃ- ទ្រឹស្តីបដិច្ចសមុប្បាទ.—

គឺជាធម៌ភាពភ្ជាប់ហេតុទៅនឹងផល(Loi de la causalité) ។ ធម៌ភាពនេះទ្រទ្រង់ធម្មជាតិ-មនុស្ស-សត្វជាដើម ដែលកើតឡើងក្នុងលោកនេះ ។ ទ្រឹស្តីបដិច្ចសមុប្បាទបានបញ្ជាក់ថា :

— បើនេះមាន នោះក៏មាន

— បើនេះគ្មាន នោះក៏គ្មាន

— បើនេះរលត់ នោះក៏រលត់ ។ល។

ដូចនេះពុំមានភាវៈណាមួយ កើតឡើងដាច់តែឯង ដោយគ្មានហេតុបច្ច័យទាក់ទងគ្នានោះទេ ហើយពុំមានភាវៈណាសំខាន់ជាងគេ រឺជាភាវៈដើមគេដូចភាវៈ **ព្រហ្មន** ក្នុងព្រាហ្មណ៍លទ្ធិឡើយ ។ ចំពោះដំណើរកើត-ស្លាប់នៃមនុស្ស ទ្រឹស្តីបដិច្ចសមុប្បាទបានលើកយកការទាក់ទងគ្នារវាងបុព្វហេតុទាំង ១២ មកពន្យល់ដូចតទៅនេះ :

១- **អវិជ្ជា** (ignorance) នាំអោយកើតសង្ខារ

២- **សង្ខារ** (formation) នាំអោយកើតវិញ្ញាណ

៣- **វិញ្ញាណ** (conscience) នាំអោយកើតនាមរូប

៤- **នាមរូប** (mentalité et physique)នាំអោយកើតអាយតនៈ

៥- **អាយតនៈ** (sens) នាំអោយកើតផស្សៈ

៦- **ផស្សៈ** (contact sensoriel) នាំអោយកើតវេទនា

៧- **វេទនា** (sensation) នាំអោយកើតតណ្ហា

៨- **តណ្ហា** (désir,soif) នាំអោយកើតឧបាទាន

៩- **ឧបាទាន** (attachement) នាំអោយកើតភព

១០- **ភព** (existence) នាំអោយកើតជាតិ

១១- **ជាតិ** (naissance) នាំអោយកើតជរា

១២- **ជរា** (vieillesse) នាំអោយកើតមរណៈ (mort) ។

បើមានធាតុណាមួយកកើតឡើង ធាតុឯទៀត ៗ រឺភាវៈឯទៀត ៗ ក៏កើតឡើងបន្តបន្ទាប់គ្នា ដូចជា **អវិជ្ជា** កាលបើកើតមានហើយ អវិជ្ជានោះ

នាំអោយកើតសង្ខារ ឯសង្ខារនាំអោយកើតវិញ្ញាណតទៅទៀតហូរហែរហូតដល់នាំអោយមាន ជរា មានមរណៈ ។ ផ្ទុយទៅវិញបើអវិជ្ជារលត់ សង្ខារក៏រលត់ រលត់ៗ គ្នាលុះត្រាតែអស់រលីងដែលហៅថានិរោធពោល គឺការជ្រះស្រឡះ ការរលត់រលាយអស់នូវសេសល់នៃការកើត-ស្លាប់ រឺនៃទុក្ខនេះឯង ។

ទំនាក់ទំនងគ្នាទៅវិញទៅមកបែបនេះ មានសភាពដូចច្រវាក់ដែលប្រទាក់គ្នាជាកម្រង (chaine de causalité) រឺជារង្វង់មូលពុំមានចុងពុំមានដើមហើយដែលមានចលនាវិលចុះវិលឡើងមិនចេះចប់ ។

រួចមកហើយ យើងបានដឹងនូវគោលសំខាន់ៗ ខ្លះ នៅក្នុងព្រាហ្មណ៍សាសនានិងពុទ្ធសាសនា ។ សាសនាទាំងពីរនេះ ដែលបានមកប្រតិស្ឋាននៅក្នុងប្រទេសខ្មែរយើងតាំងពីយូរយារណាស់មកហើយ តើមានវិវត្តន៍ (évolution) យ៉ាងណាខ្លះដែរ ?

*

*   *

៣-វិវត្តន៍នៃព្រាហ្មណ៍សាសនានិងពុទ្ធសាសនា(5)(10)

ក-សម័យនគរភ្នំ (ស.វ. ទី ១ ដល់ ៦).—

នៅសម័យនោះ មានការគោរពព្រាហ្មណ៍សាសនាផង ពុទ្ធសាសនាផង ។ អ្នកខ្លះកាន់សាសនាព្រាហ្មណ៍ ខ្លះទៀតកាន់សាសនាព្រះពុទ្ធ ។

ខាងសាសនាព្រាហ្មណ៍ គេនិយមគោរពព្រះឥសូរជាង ឯព្រះវិស្ណុ ព្រះហរិហរៈ (ឥសូរនិងនារាយណ៍រួមគ្នា) ព្រះព្រហ្ម ក៏មានគេគោរពខ្លះដែរ ។ ខាងសាសនាព្រះពុទ្ធ គេពេញចិត្តនឹងពុទ្ធសាសនាថេរវាទ (និកាយហីនយាន)។ នៅស.វ. ទី២ ពុទ្ធសាសនាចំរើនលូតលាស់ជាងព្រាហ្មណ៍សាសនា ។

ខ-សម័យចិនឡា (ស.វ. ទី៦ ដល់ ៨).—

នៅសម័យចិនឡា គេថាព្រាហ្មណ៍សាសនាលូតលាស់ជាងពុទ្ធសាសនារហូតមកដល់ស.វ.ទី១២ ។ ប៉ុន្តែ ពុទ្ធសាសនាហីនយានមិនសាបសូន្យភ្លាមទេ ជាភស្តុតាង គេប្រទះឃើញព្រះពុទ្ធរូបនៅព្រៃកប្បាសដែលបានសាងឡើងនៅ ស.វ. ទី ៧ និងសិលាចារឹកជាច្រើនទៀត ។ នៅចុងស.វ. ទី ៧ ពុទ្ធសាសនាមហាយានក៏ផ្សាយចូលមកដល់ស្រុកខ្មែរ ហើយលូតលាស់រហូតដល់ស.វ.ទី ១៣ ប៉ុន្តែមិនសូវឃើញមានរូបបដិមាពោធិសត្វ លោកេស្វរៈ ទេ គេប្រទះឃើញមានមួយនៅក្រមួនស (កម្ពុជាក្រោម) និងមួយទៀតនៅប្រាសាទ តាកៀវ (សៀមរាប) ។ ដល់ស.វ. ទី ៨ ព្រាហ្មណ៍សាសនានៅតែលូតលាស់ទៀត ។

គ - សម័យមហានគរ (ស.វ.ទី ៩ ដល់ ១៥).-

នៅស.វ.ទី៩ព្រាហ្មណ៍សាសនាកាន់តែលូតលាស់ ព្រោះព្រះបាទ **ជ័យវរ្ម័នទី ២** ទ្រង់សព្វព្រះទ័យកាន់ព្រាហ្មណ៍សាសនា និយមព្រះឥសូរជាធំ ។ ព្រះអង្គទ្រង់បានចាត់ចែងអោយអញ្ជើញព្រាហ្មណ៍ដ៏ប្រសើរម្នាក់ឈ្មោះ **ហិរណ្យទាម** ជាអ្នកប្រាជ្ញចេះចប់ត្រៃវេទអោយមកជួយរៀបចំធ្វើពិធី **ទេវរាជ** (Culte du Roi-Dieu) ដើម្បីប្រកាសឯករាជ្យដល់ប្រទេសកម្ពុជាហើយធ្វើព្រះរាជាអោយទៅជា **ព្រះរាជចក្រវាល** នៅលើភ្នំគូលែន ។ ព្រះអង្គទ្រង់បានអោយគេសាង **លិង្គ** ព្រះឥសូរតំកល់

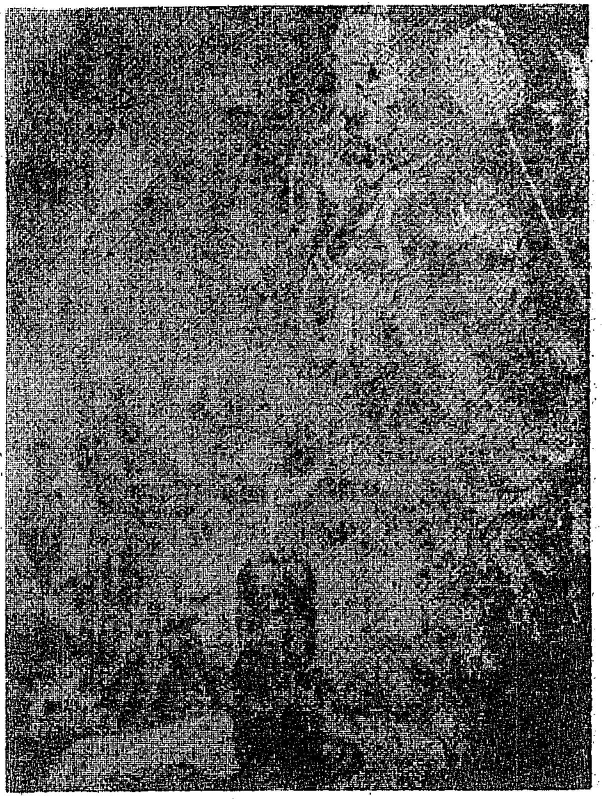

ពិធីទេវរាជ

(រូបដកស្រង់ពីប្រជុំទស្សនាវដ្តី)

ក្នុងប្រាសាទភ្នំទុកជាទីគោរព ។ ពិធីតំកល់លិង្គព្រះឥសូរនេះក៏បានទៅជាមូលដ្ឋាននៃការសាងប្រាសាទភ្នំតមកទៀត ។

នៅចុង ស.វ. ទី ៩ (គ.ស. ៨៨៩) ព្រះបាទ **យសោវរ្ម័នទី ១** ទ្រង់បានឡើងសោយរាជ្យបន្តមកទៀត ហើយទ្រង់កាន់ព្រាហ្មណ៍សាស

នា និយមព្រះឥសូរជាធំ ប៉ុន្តែព្រះអង្គទ្រង់ប្រោសប្រាណពុទ្ធសាសនាដែរ ជាភស្តុតាង ព្រះអង្គបានសាងអាស្រមជាច្រើនកន្លែងសំរាប់អោយអ្នកកាន់សាសនាទាំង ៣ ប្រភេទ (ពុទ្ធសាសនាហីនយាន ពុទ្ធសាសនាមហាយាននិងព្រាហ្មណ៍សាសនា)ទៅរៀនអំពីសាសនារហូតដល់ទស្សនវិជ្ជានៅទីនោះ ។ ក្នុងរជ្ជកាលត ៗ មក មានព្រះរាជាជាច្រើនអង្គនិយមព្រាហ្មណ៍សាសនាគោរពព្រះឥសូរជាធំដែរ ។

លុះដល់ ស.វ. ទី ១២ ក្នុងរាជ្យព្រះ **បាទសុរិយាវរ្ម័នទី២** (គ.ស. ១១១៣) មានការប្រែប្រួលខ្លះក្នុងព្រាហ្មណ៍សាសនា គឺព្រះរាជាអង្គនេះជាព្រាហ្មណ៍សាសនិក គោរពព្រះវិស្ណុជាធំ ។ គេប្រទះឃើញក្បាច់ចំលាក់ជារឿងនៅតាមជញ្ជាំងប្រាសាទអង្គរវត្ត ទាក់ទងទៅនឹងអវតារព្រះវិស្ណុ ដូចជាចំលាក់រឿងរាមាយណៈ មហាភារតៈ ជាដើម ។ នៅចុង ស.វ. ទី ១២ គេបានសង្កេតឃើញមានការរេមកកាន់ពុទ្ធសាសនាវិញ ។

នៅស.វ. ទី ១៣ ពុទ្ធសាសនា ចំរើនល្អលាស់ម្តងវិញ ។ ព្រះ**បាទជ័យវរ្ម័នទី ៧** ជាពុទ្ធសាសនិកដ៏ឆ្នើម ទ្រង់កាន់ពុទ្ធសាសនាមហាយាន គោរពព្រះពោធិសត្វលោកេស្វរៈនិងប្រជ្ញាបារមិតា តាមប្រពៃណីព្រះវរបិតា ។ព្រះអង្គទ្រង់បានផ្លាស់ប្រពៃណីដែលធ្លាប់គោរព**ទេវរាជ**តាំងពីរាជ្យ**ព្រះបាទជ័យវរ្ម័នទី២** មក ហើយគោរព **ពុទ្ធរាជ** (Culte du Roi-Bouddha) វិញ ។ ទោះបីព្រះអង្គជាពុទ្ធសាសនិកយ៉ាងមុតមាំក៏ដោយ ក៏ព្រះអង្គនៅតែប្រោសប្រាណព្រាហ្មណ៍សាសនាដែរ ។ ព្រះ

អង្គបានសាងប្រាសាទជាច្រើនដើម្បីឧទ្ទិសថ្វាយព្រះពុទ្ធសាសនា មានប្រាសាទបាយ័នជាដើម ហើយគេបានសាងពុទ្ធបដិមាជាតួអង្គ ពុទ្ធរាជ តំកល់ក្នុងប្រាសាទបាយ័ននោះ ដើម្បីជាតំណាងព្រះអង្គកាលទ្រង់ចូលទីវង្គតទៅ ។ ចំណែកឯពោធិសត្វលោកេស្វរៈសមន្តមុខ ដែលនៅគ្រប់កំពូលបែរព្រះភក្ត្រញញឹមស្រស់ប្រិមប្រិយទៅគ្រប់ទិសទាំង៤ (ហៅញញឹមបាយ័ន) ក៏ទុកដូចជាតួអង្គ ពុទ្ធរាជ ដែរ ។

ក្រោយរជ្ជកាល **ព្រះបាទជ័យវរ្ម័នទី ៧** ព្រះរាជាដែលសោយរាជ្យជាតំណរាជវង្សត្រឡប់មកកាន់សាសនាព្រាហ្មណ៍គណៈឥសូរវិញ ។ គេសង្កេតឃើញមានប្រតិកម្មនៃសាសនាព្រាហ្មណ៍ ដោយមានការបំផ្លាញព្រះពុទ្ធរូប (វាយបំបែក ខ្វេះរឺដាប់យកពុទ្ធរូបចេញ) ។

លុះមកដល់ចុង ស.វ. ទី ១៣ ពុទ្ធសាសនាមហាយានក៏សាបរលាបទៅ ហើយមកដល់ ស.វ. ទី ១៤ ព្រាហ្មណ៍សាសនាក៏បាត់បង់ទៅទៀត នៅសល់តែពិធីខ្លះក្នុងរាជវាំង ។ ចំណែកឯពុទ្ធសាសនាភាសាបាលី (ដែលនាំចូលមកនៅ ស.វ. ទី ១២) ក៏បានល្អលាស់ដុះដាលចំរើនយ៉ាងក្រៃលែងរហូតមកដល់សម័យបច្ចុប្បន្ននេះ ។

រួមសេចក្តីមក យើងសង្កេតឃើញថា សាសនាដែលចូលមកប្រតិស្ឋានក្នុងប្រទេសខ្មែរយើងនេះមានវិវត្តន៍ច្រើនលើក ច្រើនគ្រាណាស់ ដោយហេតុថា ព្រះរាជាដែលសោយរាជ្យត ៗ គ្នានោះ និយមគោរពសាសនាខុស ៗ គ្នា ។ ម្ល៉ោះហើយសាសនាត្រូវតែផ្លាស់ប្តូរទៅតាមការ

និយមក្នុងសម័យនោះដែរ ។ បើរាជាអង្គណានិយមកាន់សាសនាណាមួយ សាសនានោះក៏ចំរើនរុងរឿងទៅ ហើយសាសនាឯទៀតក៏ត្រូវអន់ថយរីអាប់អោន ។

អាស្រ័យដោយខ្មែរយើងបានទទួលកាន់សាសនាព្រាហ្មណ៍ និងសាសនាព្រះពុទ្ធច្រើនសតវត្សមកហើយ ហើយទោះបីព្រាហ្មណ៍សាសនា និងពុទ្ធសាសនាមហាយានសាបរលាបទៅវិញក៏ដោយ ក៏ឥទ្ធិពលនៃសាសនាទាំងនោះបានចាក់រឹសយ៉ាងមាំក្នុងសន្តានចិត្តខ្មែរ ក្នុងសង្គមខ្មែរ ដូចជាក្នុងផ្នែកជំនឿ -សិល្បៈ-ទំនាមទំលាប់-ប្រពៃណី-ភាសា-អក្សរ-អក្សរសិល្ប៍ជាដើម ។

*

* *

ជំពូកទី២

ភាសា-អក្សរ-អក្សរសិល្ប៍

១- ភាសា

ភាសា គឺពាក្យសម្ដីដែលយើងនិយាយ ប្រាស្រ័យទាក់ទងគ្នាទៅវិញទៅមក ដើមបីសំដែងនូវឆន្ទៈ សញ្ចេតនា ចិត្តគំនិតអ្វីមួយ ។ នៅក្នុងលោកយើងនេះ គ្រប់ជាតិសាសន៍សុទ្ធតែមានភាសាផ្ទាល់របស់ខ្លួន សំរាប់ប្រើទាក់ទងគ្នានៅក្នុងសង្គមជាតិរៀង ៗ ខ្លួន ។ ភាសានៃជាតិសាសន៍នីមួយ ៗ មានកំណើតឡើងដំណាលគ្នានឹងកំណកំណើតនៃជាតិសាសន៍នោះដែរ ហើយបានវិវត្ត ប្រែប្រួល ចំរើនល្អតលាស់ រឺ អន់ថយទៅតាមសង្គមមនុស្សនោះថែមទៀត ។ ភាសាវិទូបានសិក្សាស្រាវជ្រាវអំពីភាសាទាំងអស់ក្នុងលោកឃើញថា ភាសាមានចំនួនច្រើនណាស់ បើរាប់ទាំង

ភាសាតូច-ធំ-ស្លាប់-រស់ មានចំនួន ពីពីរពាន់ប្រាំរយទៅបីពាន់ប្រាំរយភាសា ។ ក្នុងចំណោមភាសាទាំងនោះ ភាសាវិទូបានធ្វើប្រភេទវិភាគចែកភាសាជាក្រុម រឺ អំបូរ ។ ភាសាដែលអាចស្ថិតនៅក្នុងអំបូរជាមួយគ្នាបាន លុះត្រាតែមានលក្ខណៈពិសេសប្រហែល ៗ គ្នា ។ អំបូរភាសាធំ ៗ មានចំនួន ២០ ដូចជា :

- អំបូរឥណ្ឌូ-អឺរ៉ុប គឺជាអំបូរភាសាមួយ ទូលំទូលាយក្នុងបណ្ដាអំបូរភាសាក្នុងលោក គ្របដណ្ដប់លើទ្វីបអឺរ៉ុបជិតតែទាំងអស់ និងលើមួយភាគធំនៃប្រទេសឥណ្ឌា ។
- អំបូរខ្មែរ-មន គឺជាអំបូរធំសំខាន់មួយនៅទ្វីបអាស៊ីអគ្នេយ៍ ។
- អំបូរ ម៉ាឡាយ៉ូ-ប៉ូលីនេស៊ី គឺជាអំបូរធំគួរសម ស្ថិតនៅតាមកោះនិងនៅទៀបកោះ ក្នុងភាគខ្លះនៃមហាសមុទ្រប៉ាស៊ីហ្វិក និងនៃមហាសមុទ្រឥណ្ឌា (១) ។

ចំពោះភាសាខ្មែរយើង តើមានប្រភព-វិវត្តន៍និងលក្ខណៈពិសេសយ៉ាងណាទៅដែរ ?

គ.ប្រវត្តិនៃភាសាខ្មែរ.-

(១) សូមអានអត្ថបទ «អំបូរភាសាក្នុងលោក» របស់លោក គង់ អ៊ិន និងលោក ឡុច ផ្លែង ចុះផ្សាយក្នុងទស្សនាវដ្ដីខេមរយានកម្ម ឆ្នាំទី ៣ លេខ ១ ខែតុលា ឆ្នាំ ១៩៦៩ ទំព័រ 85 ។

ដូចយើងបានពោលរួចមកហើយថា ភាសាមានកំណើតដំណាលគ្នានឹងកំណើតមនុស្ស ។ យ៉ាងណាមិញ ប្រវត្តិសាស្ត្រខ្មែរបានចែងថាជាតិសាសន៍ខ្មែរមានយូរយារណាស់មកហើយ (ប្រមាណ ៣០០០ ឆ្នាំមុន គ.ស.) គឺជាជាតិសាសន៍ដែលធ្លាប់មានអរិយធម៌រុងរឿងក្នុងចំណោមជាតិសាសន៍ដទៃ ក្នុងភូមិភាគអាស៊ីអគ្នេយ៍ ។ ដូចនេះភាសាខ្មែរ ដែលមានប្រភពជាប់គ្នានឹងជាតិកំណើតមនុស្សខ្មែរ ក៏កើតមានតាំងពីយូរណាស់មកហើយដែរ ។ ក្រោយដែលបានសិក្សាស្រាវជ្រាវអំពីភាសាខ្មែរអស់ពេលជាយូរមក ភាសាវិទូបរទេសបានបញ្ចូលភាសានេះ ទៅក្នុងអំបូរភាសាធំមួយក្នុងចំណោមអំបូរភាសានៅទ្វីបអាស៊ីអគ្នេយ៍ គឺអំបូរ ខ្មែរ-មន នេះឯង ។ តាមលោក ពីណូវ H.J.Pinnow អំបូរភាសាខ្មែរ-មនជាក្រុមភាសាមួយដែលគួរចាប់អារម្មណ៍ជាងគេក្នុងបណ្ដាភាសាអាស៊ី ភាគខាងត្បូង (អំបូរភាសា អូស្ត្រូអាស៊ី : អំបូរភាសាម៉ាឡាយូ-ប៉ូលីនេស៊ី អំបូរភាសា ថៃ-វៀតណាម អំបូរភាសាខ្មែរ-មន) ព្រោះជាភាសាដែលមានប្រវត្តិអក្សរវែងឆ្ងាយជាងភាសាដទៃទៀតដែលទើបតែមានភាសាសរសេរ ហើយខ្លះទៀតនៅតែគ្មានអក្សរសរសេរដដែល (11) ។

ចំពោះពាក្យ ខ្មែរ-មន នេះធ្វើអោយយើងមានចំងល់តទៅទៀតថា តើមន ជាអ្វី? ហើយនៅឯណា? តើមានជាតិសាសន៍ខ្មែរនិងមនពីរនេះទេ ដែលនៅក្នុងអំបូរនេះ ?

តាមការស្រាវជ្រាវ គេបានដឹងថា នៅក្នុងអំបូរ ខ្មែរ-មន ពុំមែន

មានតែជាតិ ខ្មែរ និងជាតិ មន ប៉ុននោះទេ គឺមានជាតិជាច្រើនទៀតដែលរស់នៅក្នុងប្រទេសនានានៃអាស៊ីអគ្នេយ៍ ហើយដែលមានភាសាស្រដៀងគ្នាក្នុងផ្នែក **សូរសាស្ត្រ** (la phonétique) **រូបសាស្ត្រ** (la morphologie) និង **និយន្តសាស្ត្រ** (la sémantique) ។ ឯជនជាតិទាំងនោះមានជាអាទិ៍ :

– សេណូយ សេម៉ាង ... នៅសហពន្ធម៉ាឡេស៊ីយ៉ា
– ប៉ាឡោង វ៉ា ... នៅប្រទេសភូមា
– ខ្មុ អាឡាក់ ល្មិត ... នៅប្រទេសលាវ
– ស្ទៀង កួយ ព័រ ស្អូច ជង ព្នង ... នៅសាធារណរដ្ឋខ្មែរ
– ម្នង បាហ្នារ សេដង់ ព្រៅ ... នៅប្រទេសវៀតណាម ។

ក្នុងចំណោមជនជាតិទាំងនោះ មានតែជនជាតិ **ខ្មែរ និង មន** ទេ ដែលមាន**អរិយធម៌ខ្ពង់ខ្ពស់**ជាងគេ ពីព្រោះជនជាតិទាំងពីរនេះរស់នៅត្រង់តំបន់វាលទំនាបនៃទន្លេ ដែលមានដីជាតិអាចប្រកបរបរកសិកម្មបានយ៉ាងប្រសើរ ហើយមានទំនាក់ទំនងជាមួយនឹងបរទេសជាច្រើនថែមទៀត ។ ជនជាតិ **ខ្មែរ**រស់នៅត្រង់តំបន់វាលទំនាបនៃទន្លេមេគង្គ ឯជនជាតិ **មន**រស់នៅត្រង់តំបន់មេណាម(ប្រទេសសៀម)និងតំបន់វាលទំនាបនៃទន្លេឥរាវតី(ប្រទេសភូមាសព្វថ្ងៃ) ។ ឯជនជាតិក្រៅពីនោះច្រើនរស់នៅតាមព្រៃភ្នំ ។ អាស្រ័យដោយអរិយធម៌នៃជនជាតិ **ខ្មែរ និង មន** លូតលាស់រុងរឿងនេះហើយ ទើបគេនិយមប្រើពាក្យ **មន-ខ្មែរ** (តាមទស្សនៈអ្នកប្រាជ្ញបរទេស)

រី ខ្មែរ-មន (តាមទស្សនៈខ្មែរ) ដូចពាក្យអំបូរខ្មែរ-មន អរិយធម៌ខ្មែរ-មន ជាដើម ។ ប៉ុនតែចាប់ពីសតវត្សទី១៦មក ជនជាតិមនក៏បានបាត់បង់ទឹកដីនិងអធិបតេយ្យរបស់ខ្លួនរហូតមក ដូចជាជនជាតិចាមសព្វថ្ងៃនេះដែរ(12) ។

១-វិវត្តន៍នៃភាសាខ្មែរ.–

ភាសាក៏ដូចជាធាតុឯទៀតៗនៃអរិយធម៌ដែរ តែងប្រែប្រួលចំរើនលូតលាស់រីអន់ថយស្របតាមការរស់នៅរបស់មនុស្សក្នុងសង្គម ។ គេបានកត់សំគាល់ឃើញថា ភាសាសរសេរវិវត្តពុំទាន់ភាសានិយាយទេ ។

ចំពោះកំណកំណើតភាសាខ្មែរ ដែលមានជីវិតរហូតមកដល់សម័យបច្ចុប្បន្ននេះ អ្នកប្រាជ្ញខាងភាសាបានសង្កេតឃើញ មានវិវត្តន៍ ៣ លើកធំៗគឺ :

–ភាសាខ្មែរបុរាណ (តាំងពីកំណកំណើតមកដល់ ស.វ. ទី ១៥)
–ភាសាខ្មែរកណ្តាល (ស.វ. ទី ១៦ ដល់ ស.វ. ទី១៩)
–ភាសាខ្មែរបច្ចុប្បន្ន (ស.វ. ទី ២០ ...) ។

នៅសម័យអាណាព្យាបាលបារាំង វិវត្តន៍នៃភាសាខ្មែរត្រូវបានបន្ថយល្បឿន ហើយរត់ទៅសំងំក្នុងវត្តអារាមដែលមានព្រះសង្ឃជួយថែរក្សាទុកអោយ ។ គេបង្ខំអោយរៀនភាសាបារាំងជាយាន ផ្លូវការ ដែលជាហេតុនាំអោយខូចប្រយោជន៍ដល់ភាសាជាតិនេះឯង ។

នៅសម័យឯករាជ្យ ភាសាខ្មែរត្រូវបានប្រកាសអោយប្រើជាផ្លូវការ

កំណើតគណៈកម្មការវប្បធម៌ មហាវិទ្យាល័យគរុកោសល្យ (អតីតវិជ្ជា-ស្ថានជាតិគរុកោសល្យ) មហាវិទ្យាល័យអក្សរសាស្ត្រ វិជ្ជាស្ថានជាតិខេមរយានកម្ម ជំរុញអោយមានការបង្កើតពាក្យពេចន៍ថ្មី ៗ ជាច្រើនទៀត ដើមបីប្រើការអោយទាន់សម័យនិយម ។ ក្រៅពីពាក្យកំណើត ពាក្យបង្កើតថ្មី គេប្រទះឃើញពាក្យបរទេសជាច្រើននៅលាយឡំក្នុងភាសាខ្មែរ ។

ឯល្បាយភាសានេះកើតឡើងនៅពេលដែលខ្មែរមានទំនាក់ទំនងជាមួយនឹងបរទេស ដូចជាទាក់ទងក្នុងកិច្ចការទូត-ទេសចរណ៍-ពាណិជ្ជកម្ម សិក្សាអប់រំ-ជំនឿសាសនា ។ល។ គេបានកត់សំគាល់ឃើញថាភាសាមានអាយុវែងកាលណា ល្បាយភាសាក៏កាន់តែមានច្រើនឡើង ៗ សឹងរកភាពសុទ្ធរបស់ខ្លួនពុំឃើញ ។ ឯភាសាបរទេសដែលនៅលាយឡំច្រើនជាងគេក្នុងភាសាខ្មែរយើងសព្វថ្ងៃ គឺភាសាបាលីនិងសំស្ក្រឹត ។ ភាសាបាលីហូរចូលមកក្នុងភាសាខ្មែរ តាមរយៈពុទ្ធសាសនាហីនយាន ឯភាសាសំស្ក្រឹតហូរចូលតាមរយៈពុទ្ធសាសនាមហាយាននិងព្រាហ្មណ៍សាសនា ។ ដោយជនជាតិខ្មែរយើងនិយមគោរពសាសនាឥណ្ឌាទាំងនេះហើយ បានជាភាសាបាលី-សំស្ក្រឹតព្រមទាំងក្បួនខ្នាតវេយ្យាករណ៍ មានឥទ្ធិពលខ្លាំងក្លាមកលើភាសាខ្មែរ ហើយចាក់រឹសតល់មកដល់សព្វថ្ងៃ ជាហេតុនាំអោយអ្នកខ្លះដែលមើលលក្ខណៈដើមនៃភាសាខ្មែរពុំឃើញ ហើយក៏តាំងចោទថាភាសាខ្មែរមានប្រភពពីភាសាបាលី-សំស្ក្រឹតនេះឯង ។ ការពិត ភាសាទាំងពីរនេះចូលមកក្រោយពេលដែលខ្មែរមានភាសាផ្ទាល់ខ្លួនរួចស្រេច

ទៅហើយ ។ ដូចនេះ ភាសាខ្មែរពុំមែនកើតចេញមកពីភាសាបាលីសំស្ក្រឹត រឺភាសាបាលី-សំស្ក្រឹតជាម្ដាយនៃភាសាខ្មែរ ដូចទស្សនៈរបស់លោក J. Taupin (La littérature et la langue khmères sont filles du sanskrit) នោះទេ ។ ខ្មែរប្រើពាក្យបាលី-សំស្ក្រឹតជាពាក្យកម្ចី ដើមបីបង្គ្រប់នូវកង្វះខាតតែប៉ុននោះ ។ រីឯពាក្យបាលីសំស្ក្រឹតនេះសោតទៀត ក៏ត្រូវកែប្រែទាំងសូរសព្ទ ទាំងរូបសព្ទ ដើមបីអោយស្របស្រួលមកនឹងសំដីខ្មែរ ចំណង់ចំណូលចិត្តខ្មែរ ។ ខេមរនីយកម្មបែបនេះពុំមែនធ្វើចំពោះតែពាក្យបាលី-សំស្ក្រឹតប៉ុននោះទេ ភាសាបរទេសណាក៏ដោយ ដែលជ្រាបចូលមកក្នុងភាសាខ្មែរ ត្រូវទទួលការផ្លាស់ប្ដូរអោយមានលក្ខណៈជាខ្មែរដែរ ។ ម្យ៉ាងទៀត ភាសាបាលី-សំស្ក្រឹត ស្ថិតដាច់អំពីអំបូរខ្មែរ-មន ព្រោះមាន វិភត្តិ (déclinaison) ដូចភាសានៃជនជាតិអឺរ៉ុបដែរ ។ ដូចនេះភាសាបាលី-សំស្ក្រឹតនៅក្នុងអំបូរ ឥណ្ឌូ-អឺរ៉ុប ឯណោះទេ ។

គ-លក្ខណៈពិសេសនៃភាសាខ្មែរ.–

ដើមបីបំផុសអោយឃើញលក្ខណៈពិសេសនៃភាសាខ្មែរ និងដើមបីកុំអោយមានការយល់ច្រលំដូចទស្សនៈខាងលើតទៅទៀត យើងសូមធ្វើការប្រៀបធៀបចំណុចសំខាន់ ៗ ខ្លះនៃភាសាខ្មែរ ទៅនឹងភាសាខ្លះទៀត ជាពិសេសភាសាបាលី-សំស្ក្រឹត ។

អំពីការបន្លឺសម្លេង.–

ក្នុងការបន្លឺសម្លេង ពាក្យខ្មែរក្តី មនក្តី ពុំមានសម្លេងឡើងចុះ រឺលើកដាក់ខ្ពស់ទាបទៅតាមសញ្ញាប្រើដាក់លើពាក្យ ដែលនាំអោយផ្លាស់ប្តូរន័យរបស់ពាក្យនោះទេ ។ នេះជាចំណុចសំខាន់មួយ ដែលបង្ហាញនូវសភាពប្លែកគ្នារវាងភាសាខ្មែរ-មន និងក្រុមភាសាចិន-យួន-សៀម-លាវ ដែលជាភាសាភ្ជាប់ងយទៅនឹងសម្លេងខ្ពស់ទាប រឺចុះឡើង(Langues toniques)។

អំពីចំនួនព្យាង្គ.–

ពាក្យខ្មែរសុទ្ធ ច្រើនតែមានចំនួនព្យាង្គតិច គឺសម្បូណ៌ពាក្យមួយព្យាង្គ ប្លែកអំពីពាក្យបាលី-សំស្ក្រឹត ដែលច្រើនតែមានចំនួនព្យាង្គច្រើន ។ ក្នុងករណីពាក្យខ្មែរសុទ្ធ២ព្យាង្គ រឺច្រើនព្យាង្គគេបានសង្កេតឃើញថា ការបន្លឺតែងមានទំនោរទៅរកការបង្រួញព្យាង្គច្រើន អោយនៅសល់តិចបំផុត ដោយបន្លឺរស្ទើរ រឺបង្រួញស្ទើរនៅព្យាង្គមុខ ហើយសង្កត់ស្ទើរនៅព្យាង្គក្រោយដូចពាក្យ :

ប្រអប់ > ប្អប់ ត្របែក > តបែក

ក្រមា > កមា សៀវភៅ > សភៅ ។ល។

ទំនោរបង្រួញព្យាង្គនេះ មានឥទ្ធិពលយ៉ាងខ្លាំងទៅលើពាក្យ បាលីសំស្ក្រឹត ដែលចូលមកលាយឡំក្នុងភាសាខ្មែរ ហើយដែលមានចំនួន

ព្យាង្គច្រើនដូចជា ៖

ជាតិ (Jati) អាន ជាត } ២ព្យាង្គនៅសល់១ព្យាង្គ
ទុក្ខ: (Dukkha) អាន ទុក }

និរន្តរ: (Nirantara) អាន និរាន់ : ៤ ព្យាង្គនៅសល់ ២ ព្យាង្គ

សមាធិ (Samadhi) ក្លាយទៅជាស្មាធិ៍ : ៣ ព្យាង្គនៅសល់ ១ ព្យាង្គ ។

នៅមានវិធីច្រើនបែបយ៉ាងទៀត ដែលខ្មែរយកមកអនុវត្ត ដើម្បីកែប្រែបង្រួញព្យាង្គ បាលី-សំស្ក្រឹតអោយមានលក្ខណៈបែបខ្មែរឡើង (ខេមរីយកម្មចំនួនព្យាង្គ) ។ លក្ខណៈកែប្រែនេះ សអោយឃើញថា ខ្មែរពុំមែនចេះតែទទួលយកពាក្យបរទេសមកប្រើទាំងស្រុងទេ ។

អំពីស្រៈ ព្យញ្ជនៈ ព្យាង្គ.–

ក្នុងការធ្វើប្រភេទវិភាគ ស្រៈ ព្យញ្ជនៈ ព្យាង្គ អោយមានគូគ្នា ភាសាខ្មែរបានសំអាងទៅលើគោលពិសេសមួយគឺ ខ្យល់ អ-អ៊ ។ ភាសាមនគេចែកជាខ្យល់ អ-អេ ឯភាសាបាលីសំ-ស្ក្រឹតមានតែខ្យល់ អះ (a) មួយទេ ។ ចំពោះខ្យល់ អ-អ៊ រួចមកហើយ មានអ្នកខ្លះយល់ច្រលំថា ព្យញ្ជនៈណាដែលមានខ្យល់ អ ជាព្យញ្ជនៈ អឃោសៈ ឯព្យញ្ជនៈណាដែលមានខ្យល់ អ៊ ជាព្យញ្ជនៈ ឃោសៈ ។ ប៉ុនតែតាមការពិសោធន៍ ដោយគ្រឿងម៉ាស៊ីនថតសម្លេង គេបានដឹងថាព្យញ្ជនៈពួកខ្យល់ អ ក្តី ខ្យល់ អ៊ ក្តី ដែលមានសម្លេងមិនខ្ទរខ្ទារ (ថ្លង់) ហៅថាព្យញ្ជនៈ អឃោសៈ ។

ចំណែកព្យញ្ជនៈ ឃោសៈ វិញគឺព្យញ្ជនៈពួកខ្យល់ អ ក្តី ខ្យល់ អ៊ ក្តី ដែលមានសម្លេងខ្ទរខ្ទារ(លឺ) ។ ព្យញ្ជនៈខ្យល់លើមានចំនួនតិចណាស់ៈ បប៊-ដឌុ-ម៉ម-ណន-ញ៉ញ-ង៉ង-រ៉រ-ឡល-វ៉វ-យ៉យ (11) ។ ដូចនេះខ្យល់ អ ពុំដូចគ្នានឹងខ្យល់ អឃោសៈទេ ហើយខ្យល់ អ៊ ក៏ពុំដូចគ្នានឹងខ្យល់ ឃោសៈដែរ ។ ក្នុងការចែកមូលសទ្ទ (ស្រៈ-ព្យញ្ជនៈ-ព្យាង្គ) ខ្យល់ អ-អ៊ បានចែកញែកមូលសទ្ទនោះជាគូៗ គ្នាដូចជា :

ក - ស្រៈ { ខ្យល់ អ : ា ិ ី ឹ ឺ . . . . . ុ . តា បី . . .
ខ្យល់ អ៊ : ា ិ ី ឹ ឺ . . . . . ុ . ទា ពី . . .

សេចក្តីសង្កេត — សញ្ញាស្រៈមានតែមួយបែប ប៉ុន្តែសំគាល់ខ្យល់ អផង ខ្យល់ អ៊ផង ។

ខ-ព្យញ្ជនៈ { ខ្យល់អ : ក ខ ច ឆ . . .
ខ្យល់អ៊ : គ ឃ ជ ឈ . . .

សេចក្តីសង្កេត. — ព្យញ្ជនៈនីមួយ ៗ ដែលយើងអាចបន្លឺបាន អាស្រ័យដោយមានខ្យល់ អ រឺ អ៊ កប់នៅក្នុងព្យញ្ជនៈនោះ ប៉ុន្តែ ស្រៈកប់ រឺ ស្រៈអន្តរស័យ (voyelle inhérente) នោះពុំឃើញរូបរាងទេ ។ ក្នុងព្យញ្ជនៈ ក មានស្រៈកប់ "អ" ក្នុងព្យញ្ជនៈ គ មានស្រៈកប់ "អ៊" ។ ដោយសារមានស្រៈកប់នៅក្នុងនោះហើយ បានជាព្យញ្ជនៈមួយតួ អាចទៅជាព្យាង្គមួយបានដូចជា :

ក (កដៃ - កដប) គ (មនុស្សគ) ត (តជាប់គ្នា) ជាដើម ។

ប៉ុន្តែគេអាចផ្តាច់ស្រៈកប់ចេញពីតួព្យញ្ជនៈ កាលណាព្យញ្ជនៈនោះមានមុខងារជាតួប្រកប ដូចពាក្យ ភាច តិត (ច និង ត គ្មានស្រៈកប់គេមានតែខ្យល់ផ្ទុំ) ។

គ- ព្យាង្គ { ខ្យល់ អ : ក - កម - ចុក - ញាំ . . .
ខ្យល់ អ៊ : គ - គម - ជុក - ញ៉ាំ . . .

អំពីវិធីកំលាយពាក្យ. —

ភាសាខ្មែរយើងមានវិធីពិសេសក្នុងកំលាយពាក្យដើម រឺ រីស (Racine) អោយក្លាយជាពាក្យផ្សេងៗ ហើយមានន័យប្លែកៗគ្នា ប៉ុន្តែស្ថិតនៅក្នុងក្រុមញាតិតែមួយ ដូចឧទាហរណ៍ក្នុងតារាងកំលាយ ខាងក្រោមនេះ :

រីស (ដែលជាកិរិយាស័ព្ទ)	កើត	ចាំ	សិត	ចុក	ជាន់
ការិយាបង្ក (ធ្វើអោយ រឺញ៉ាំងអោយ)	បង្កើត	បញ្ចាំ	ផ្សិត	បញ្ចុក	បញ្ជាន់
នាម (មនុស្ស រឺអ្នកធ្វើ)	ខ្មើត	ឆ្មាំ	ស្មិត	ឆ្មុក	ឈ្មាន់
នាម (ប្រដាប់ប្រើប្រាស់)	ខ្នើត	ឆ្នាំ	ស្និត	ឆ្នុក	ឈ្នាន់
នាម (សភាព រឺអំពើ)	កំណើត (កំណើត)	ចំនាំ (ចំណាំ)	សំនិត (សំណិត)	ចំនុក (ចំណុក)	ជំនាន់

នេះជាក្បួនកំលាយពាក្យមួយបែបដែលមានរីសដើមជាកិរិយាស័ព្ទ ។

ឫសដែលជាគុណនាមក៏អាចក្លាយទៅជានាមបានដែរ ដូចជា :

ធំ > ទំហំ, ទាប > ទំនាប, ចាស់ > ចំណាស់ ; ខូច > កំហូច ។ល។

កំណើតពាក្យដែលក្លាយចេញពីឫសដើមបែបនេះ មានទំនាក់ទំនងទៅនឹងវិធីប្រើបទភ្ជាប់ រឺអព្ភាស (Affixe) ។ បទភ្ជាប់ប្រើដាក់ពីខាងមុខឫស ហៅថា **បទមុខ រឺ បុព្វបទ** (Préfixe) ដូចក្នុងពាក្យបង្កើត (ប ជា បុព្វបទ) ។ បទភ្ជាប់ណាដែលប្រើចុះកណ្ដាលឫស ហៅថា **បទកណ្ដាល រឺ បទស្នៀត រឺ អន្តរបទ** (Infixe) ដូចពាក្យ ឆ្នាំ ឆ្នាំ ចំនាំ (-ំ-ន ជា បទកណ្ដាល) ។ បទកណ្ដាលខ្មែរ ប្លែកពីបទកណ្ដាលបាលី-សំស្ក្រឹត ដែលហៅថា **អាគម** (Augment) ។ អាគមគ្រាន់តែចុះមកសម្រួលការភ្ជាប់សន្ធិ អោយពីរោះតែប៉ុណ្ណោះ; ពុំមែនចុះមកបំបែកឫសអោយមានន័យប្លែកដូចបទកណ្ដាលខ្មែរឡើយ ។

ឧទាហរណ៍ : អ + អត្ត > អ + ន + អត្ត > អនត្ត (ន = អាគម)

ចតុ + អង្គ > ចតុ + រ + អង្គ > ចតុរង្គ (រ = អាគម) ។

ចំណែកឯបទភ្ជាប់ខាងចុងឫស ដែលហៅថា **បទចុង រឺ បច្ឆិមបទ** (Suffixe) ពុំឃើញមានប្រើក្នុងភាសាខ្មែរទេ ។

អំពីលិង្គ វចនៈ.–

និយាយពីលិង្គ (genre) ក្នុងទីនេះ ពុំមែនសំដៅលិង្គរបស់មនុស្ស រឺសត្វទេ គឺលិង្គរបស់ពាក្យ (genre du mot) ។ ពាក្យដែល

ជានាម នៅក្នុងភាសាឥណ្ឌូ-អឺរ៉ុប សុទ្ធតែមានលិង្គសំគាល់ ។ នាមបាលី-សំស្ក្រឹតមានលិង្គបីយ៉ាងគឺ :

– **បុំលិង្គ** (ភេទប្រុស រឺ ឈ្មោល) (masculin)

– **ឥត្ថីលិង្គ** (ភេទស្រី រឺ ញី) (Féminin)

– **នបុំសកលិង្គ** (មិនមែនភេទប្រុស-ស្រី) (neutre) ។

គេសំគាល់លិង្គទាំង ៣ ប្រភេទដោយសារ **ការន្ត** (terminaison) គឺកំណត់ត្រង់ស្រៈដែលនៅខាងចុងនៃពាក្យ ។

– **ការន្តបុំលិង្គ** គឺ : អ-ឥ-ឦ-ឧ-ឩ, ឧ. មនុស្ស-មុនិ-សេដ្ឋី-គរុ-វិទូ...

– **ការន្តឥត្ថីលិង្គ** គឺ : អា-ឥ-ឦ-ឧ-ឩ, ឧ. វាចា-មុតិ-នារី-ធាតុ-វធូ...

– **ការន្តនបុំសកលិង្គ** គឺ: អ-ឥ-ឧ ឧ. ផល-អដ្ឋិ-អាយុ ...

វចនៈ (nombre) របស់នាមក៏មានគ្រឿងសំគាល់ជាប់នឹងពាក្យដែរ ។

ឧ. មនុស្សា (ឯកវចនៈ) មនុស្សោ (ពហុវចនៈ) ⟹ មានមុខងារជាប្រធាន

មនុស្សំ (ឯកវចនៈ) មនុស្សេ (ពហុវចៈ) ⟹ មានមុខងារជាកម្មបទ

ក្នុងភាសាបារាំង គេសំគាល់លិង្គនិងវចនៈ របស់នាម ដោយសារមានពាក្យនៅពីខាងមុខ (articles : le-la-les-un-une-des) រឺទ្រង់ទ្រាយ (forme) នៃពាក្យនោះ ។

ឧ. la maison (n. fém, sing.) ; les cahiers (n.mas. plur.)

le cheval (n. mas. sing.); la jument (n. fém.sing.);

les chevaux. (n.mas. plur.).

តើពាក្យខ្មែរមានលិង្គនិងវចនៈដែររឺទេ? សៀវភៅវេយ្យាករណ៍ខ្មែរ រួចមកហើយ ហើយដែលបានទទួលឥទ្ធិពលវេយ្យាករណ៍បាលី-សំស្ក្រឹត បានអធិប្បាយថាពាក្យខ្មែរមានលិង្គ-វចនៈដែរ ។ ប៉ុន្តែគ្មានគ្រឿងផ្ទាប់នឹងពាក្យរឺប្រែទ្រង់ទ្រាយ សំរាប់សំគាល់ដូចភាសាឥណ្ឌូ-អឺរ៉ុបទេ គឺសំគាល់តាមន័យនៃពាក្យនោះរឺក៏បន្ថែមពាក្យពីក្រោយដូចជា :

ប្ដី-ឪពុក-មនុស្សប្រុស-ឆ្កែឈ្មោល ... (បុំលិង្គ)

ប្រពន្ធ-ម្ដាយ-មនុស្សស្រី-ឆ្កែញី ...(ឥត្ថីលិង្គ)

ក្មេង-ឆ្កែ-ផ្ទះ-បង-ប្អូន ... (អលិង្គ) ។

នៅមានលិង្គម៉្យាងទៀតហៅថា នបុំសកលិង្គ គឺពុំមែនប្រុស ពុំមែនស្រី ពុំមែនញី ពុំមែនឈ្មោល (គឺខ្ទើយ) ។

គេបានបញ្ជាក់ទៀតថា តាមបញ្ញត្តិនៃក្បួនវេហារថា នាមរបស់មនុស្សប្រុស និងងាររបស់មន្ត្រីគឺជាបុំលិង្គ ឯនាមរបស់ មនុស្សស្រី រឺ នាមរបស់ ស្រុក-ភូមិ-ខេត្ត-វត្ត-នគរ និងឈ្មោះគ្រឿងលេងដូចជា អង្គុញ-បាយខ្ញុំ-ចត្រង្គ ជាដើម ជាឥត្ថីលិង្គ ។

ចំពោះវចនៈ គេសំគាល់ដោយមានពាក្យភ្ជាប់ពីក្រោយ ។

ឧ. គោមួយ (ឯកវចនៈ) ; គោ៥ក្បាល (ពហុវចនៈ) ; ពពែមួយហ្វូង (ពហុវចនៈ) ។

ការអធិប្បាយបែបនេះ ពុំមានក្បួនខ្នាតច្បាស់លាស់ទេ ហើយការទំទាញភាសាខ្មែរ អោយមានលិង្គមានវចនៈ ដូចភាសាបាលី-សំស្ក្រឹត ក៏ឃើញថាមិនសមហេតុសមផលដែរ ។

បើយើងពិចារណាអោយបានម៉ត់ចត់ទៅ យើងនឹងឃើញថា ពាក្យខ្មែរគ្មានលិង្គ គ្មានវចនៈទេ ។ ប៉ុន្តែមានពាក្យសំរាប់សំគាល់ភេទរបស់មនុស្សប្រុស-ស្រី របស់សត្វញី-ឈ្មោល ដែលគេប្រើភ្ជាប់នឹងនាមដូចជា បងប្រុស-ក្មួយស្រី-មាន់ញី-ទាឈ្មោល និងពាក្យម៉ែ-ម្ដាយ-ឪពុក-ជីដូន-ជីតា-មា-មីង-ពូ (ពាក្យបែបនេះមានចំនួនតិចណាស់) ។ ឯពាក្យសំរាប់សំគាល់វចនៈ ដូចពាក្យ: មួយ-ពីរ-ទាំងអស់-ទាំងឡាយ-ទាំងពួង-ហ្វូង ។ល។

តើមានប្រយោជន៍អ្វីដែលខំធ្វើអោយពាក្យខ្មែរ មានលិង្គ មានវចនៈ?

អំពីសម្ពន្ធ.—

ប្រសិនបើយើងយល់ថាពាក្យខ្មែរ ត្រូវតែមានលិង្គ មានវចនៈ ជាការឥតប្រយោជន៍សោះ ហើយនាំអោយកាន់តែស្មុគស្មាញថែមទៀត ព្រោះក្នុងភាសាខ្មែរ ពាក្យពេចន៍នៅក្នុងឃ្លាប្រយោគពុំមានការប្រែប្រួល ផ្លាស់ប្ដូររូបរាង ទៅតាមលិង្គ វចនៈ បុរិស: កាល ឡើយ ។ ភាសាខ្មែរគឺជាភាសាអវិភត្តិ (langue indéclinale) ។ ផ្ទុយទៅវិញ ក្នុងភាសាអំបូរឥណ្ឌូ-អឺរ៉ុបពាក្យកិរិយាក្ដី នាមក្ដី គុណនាមក្ដី កាលណាតែមានទំនាក់ទំនងគ្នា (accord) ក្នុងឃ្លាប្រយោគហើយ ត្រូវតែមានវិភត្តិខាងរាង បានសេចក្ដី

ថា ត្រូវផ្លាស់ប្តូររូបរាងអោយប្លែកពីធម្មតា ។

ឧ. អហំ កាឡំ សុនខំ បស្សាមិ (ឯកវចនៈ)
(ខ្ញុំ) (ខ្មៅ) (សុនខ) (ឃើញ)
មយំ កាឡេ សុនខេ បស្សាម (ពហុវចនៈ)
(យើង) (ខ្មៅ) (សុនខច្រើន) (ឃើញ) ។

ចំពោះរបៀបពាក្យក្នុងឃ្លាបាលីនេះ ពុំរៀបរយតាមលំដាប់លំដោយសោះ គេនិយមដាក់ច្របូកច្របល់គ្នា ប្លែកពីឃ្លាប្រយោគខ្មែរ ដែលមានលក្ខណៈសមហេតុ សមផល មានលំដាប់ លំដោយហូរហែគ្នាទៅតាមហេតុការណ៍ដូចឃ្លាថា :

ខ្ញុំ ឃើញ សុនខ ខ្មៅ
(ប្រធាន) (កិរិយា) (កម្មបទ) (លក្ខណៈនៃកម្មបទ)

ប្រសិនបើប្រធានមានចំនួនច្រើនទៅវិញ កំពាក្យទាំងនោះពុំប្រែប្រួលរូបរាងដែរ ហើយប្រសិនបើចង់អោយឃ្លានោះមានន័យប្លែកពីមុន គេគ្រាន់តែថែមពាក្យខ្លះប៉ុណ្ណោះដូចជា :

យើងទាំងអស់គ្នាឃើញសុនខជាច្រើន

អាស្រ័យដោយភាសាខ្មែរគ្មានវិភត្តិបែបនេះហើយ បានជាយើងយល់ថា មិនចាំបាច់មានលិង្គនិងវចនៈ សំរាប់ពាក្យខ្មែរទេ យើងអាចចងក្រងឃ្លាប្រយោគបានយ៉ាងងាយ ព្រមទាំងមានលំដាប់លំដោយល្អផង។ លក្ខណៈពិសេសនេះបង្ហាញអោយឃើញថា ភាសាខ្មែរជាភាសាងាយ

សិក្សា ងាយយល់ជាងពពួកភាសាឥណ្ឌូ-អឺរ៉ុបឆ្ងាយណាស់ ។

យោបល់រួមចំពោះភាសាខ្មែរ.—

ការលើកយកលក្ខណៈសំខាន់ ៗ ខ្លះនៃភាសាខ្មែរ មកប្រៀបធៀបនឹងភាសាបរទេស មានភាសាបាលី-សំស្ក្រឹតជាដើម ឃើញថាប្លែកគ្នាឆ្ងាយណាស់ទាំងផ្នែកសូរ ផ្នែកសព្ទ-ផ្នែកសម្ព័ន្ធ ។ ភស្តុតាងទាំងនេះបានបញ្ជាក់ថាភាសាខ្មែរមានលក្ខណៈពិសេសរបស់ខ្លួន ពោលគឺពុំមែនកើតចេញអំពីភាសាណាមួយឡើយ ។ ទំនាក់ទំនងរវាងខ្មែរនិងបរទេសធ្វើអោយមានល្បាយភាសាបរទេសក្នុងភាសាខ្មែរក៏ពិតមែនហើយ ក៏ប៉ុន្តែការទទួលឥទ្ធិពលភាសាបរទេសនេះ តែងប្រព្រឹត្តទៅដោយការប្រែសំរួលអោយស្របស្រួលទៅនឹងភាសាជាតិជាដរាប ឧទាហរណ៍ដូចជាខេមរនីយកម្មចំពោះភាសាបាលី-សំស្ក្រឹត ដែលបានពោលនៅខាងលើរួចមកហើយ ។

ប្រសិនបើយើងបានដឹង បានយល់អំពីដើមកំណើតនិងក្បួនខ្នាតដ៏ប្រពៃនៃភាសាជាតិរបស់យើងហើយ តើយើងដែលជាខ្មែរ ត្រូវមានករណីយកិច្ចបែបណាដែរ? ទោះបីយើងមានការលំបាកខ្លះក្នុងការសរសេរ រឺនិយាយដោយសារឥទ្ធិពលបរទេសមកលើភាសាយើងយ៉ាងណាក៏ដោយ ក៏យើងត្រូវមានស្មារតីជាតិជានិច្ច លើកតំកើងភាសាជាតិ ដោយនាំគ្នានិយមប្រើភាសាជាតិ ក្នុងករណីណាដែលអាចជៀសវាងភាសាបរទេស

បាន ហើយខំការពារភាសាខ្មែរដោយកុំបន្ទាប់ កុំខំទាញបញ្ចូលទៅក្នុងក្បួនភាសាបរទេស ។ លើសពីនេះទៅទៀត ត្រូវខំពង្រីកនិងពង្រីកអោយកាន់តែដុះដាលឡើង ។ បើខ្មែរម្នាក់ៗមានស្មារតីជាតិបែបនេះមែន យើងសង្ឃឹមថា ភាសាជាតិយើង មុខជាមានការចំរើនល្អណាស់ ហើយនឹងបានជាគ្រឹះយ៉ាងមាំនៃជាតិខ្មែរជាពុំខាន ។

* * *

២- អក្សរ

ក្រោយដែលបានបង្កើតភាសា សំរាប់និយាយប្រាស្រ័យទាក់ទងគ្នាក្នុងការរស់នៅមក មនុស្សតែងរិះរកមធ្យោបាយបង្កើតនូវសញ្ញាផ្សេងៗ សំរាប់កត់ត្រាពាក្យសំដី រឿងរ៉ាវ ព្រឹត្តិការណ៍ផ្សេងៗថែមទៀត ។ សញ្ញានោះ លុះក្រោយមកក៏កើតបានជាតួអក្សរនេះឯង ។

ក- ប្រវត្តិនៃអក្សរ(13) (14).–

ការសិក្សាស្រាវជ្រាវខាងប្រវត្តិអក្សរ បានអោយដឹងថា នៅប្រមាណ ៤០០០ ឆ្នាំមុនគ.ស.ជនជាតិអេស៊ីប(Egypte) បានបង្កើតតួអក្សរជាលើកដំបូងមុនគេ ប៉ុន្តែសញ្ញាតួអក្សរទាំងនោះ ពុំមែនជាតួអក្សរពិតប្រាកដដូចសព្វថ្ងៃនេះទេ គឺជាសញ្ញារូបវត្ថុ រូបសត្វ រូបមនុស្ស រូបរុក្ខជាតិ រូបផ្ការូបផ្កាយ ជាដើម ដែលហៅថា **សក្តិលេខ** (Hiéroglyphe) ។ អក្សររូបបែបនេះ ពុំមានអ្នកណាអានរួចទេ ។ ទើបតែនៅឆ្នាំ១៨២៤ដល់ ១៨៤៤ លោក **សំប៉ូលីយ៉ុង** (Champollion) ចេះអានអក្សរជនជាតិអេស៊ីបនេះមុនគេ ។ បន្ទាប់មក គេបានរកឃើញអត្ថបទសិលាចារឹកជាសក្តិលេខចិន

មានអាយុប្រហែល ២០០០ ឆ្នាំមុនគ.ស. ។ លុះក្រោយមកទៀត ប្រវត្តិវិទូបានស្រាវជ្រាវរកឃើញថា ជនជាតិ**ហ្វេនីស៊ី** (Phénicie) ជាអ្នកបានសាងតួអក្សរសំរេចឡើងជាដំបូងបង្អស់ ហើយអក្សរហ្វេនីស៊ីនេះក៏បានទៅជាដើមត្រកូលនៃអក្សររបស់ជនជាតិផ្សេងៗទៀត ក្នុងលោកមានអក្សរក្រិក-ឡាតាំង និងអក្សរព្រាហ្មី (Brami) នៅប្រទេសឥណ្ឌា ។ តាមការស្រាវជ្រាវរបស់លោក **ឃ្យូស៊ី** មានអក្សរ ២ បែបបានកើតឡើងនៅប្រទេសឥណ្ឌាប្រមាណជា ១០០០ឆ្នាំមុនគ.ស. គឺអក្សរ **ព្រាហ្មី** និង **ខារោស្ត្រី** (Kharostri) ។ បណ្ដាអក្សរទាំង ២ បែបនេះ បានផ្ដល់ដើមកំណើតអក្សរឯទៀតជាច្រើននៅប្រទេសឥណ្ឌា ។ ឯតួអក្សរព្រាហ្មីនោះកើតចេញមកអំពីអក្ខរក្រមបុរាណអំបូរសេមីត (L'ancien alphabet sémitique) ។ ក្នុងចំណោមអក្សរឥណ្ឌាជាច្រើនដែលកើតចេញពីអក្សរព្រាហ្មី អក្សរ **ទេវនាគរី** (Devanagari) រឺ **នាគរី** (Nagari) ត្រូវបានគេស្គាល់ជាងគេ ហើយដែលគេយកមកកត់ត្រាភាសាសំស្ក្រឹត ។ លុះក្រោយមក អក្សរទេវនាគរីក៏បានក្លាយទៅជាអក្សរសំរាប់ជនជាតិឥណ្ឌាប្រើជាផ្លូវការរហូតមកដល់សព្វថ្ងៃ ។

តើអក្សរខ្មែរមានដើមកំណើតពីអក្សរណាដែរ?

នៅសម័យនគរភ្នំ (ហ្វូណន) គេបានរកឃើញ សិលាចារឹកមួយនៅវ៉ូកាញ់ក្នុងភូមិភាគញ៉ាត្រាង (យួនខាងត្បូង) ដែលគេបានចាត់ទុកថាជាសិលាចារឹកខ្មែរដំបូងបង្អស់ ប៉ុន្តែសេចក្ដីក្នុងសិលាចារឹកនេះជាភាសា

សំស្ក្រឹត ។ តាមការសិក្សាប្រៀបធៀបអក្សរខ្មែរបុរាណនេះទៅនឹងអក្សរឥណ្ឌាប៉ែកខាងត្បូង គេបានដឹងថាមានទ្រង់ទ្រាយដូចគ្នា ។ ម្យ៉ាងទៀតគេបានរកឃើញនៅអូកែវ (កំពង់ផែរបស់ខ្មែរនៅមាត់សមុទ្រកម្ពុជាក្រោម) នូវប្រាក់កាក់របស់ឥណ្ឌា ដែលនៅលើនោះគេចារអក្សរព្រាហ្មីមានទ្រង់ទ្រាយដូចតួអក្សរខ្មែរបុរាណដែរ ។ ស្របតាមសម័យនោះ ខ្មែរនិងឥណ្ឌាមានទំនាក់ទំនងគ្នាញឹកញាប់ផង គេក៏សន្និដ្ឋានថា ខ្មែរបានខ្ចីយកតួអក្សរឥណ្ឌាព្រាហ្មីមកប្រើ ។

១- វិវត្តន៍នៃអក្សរខ្មែរ. —

អក្សរដែលខ្មែរយកគំរូតាមអក្សរឥណ្ឌាខាងត្បូងមកប្រើប្រាស់ក្នុងសម័យនោះ ពុំដូចគ្នានឹងអក្សរសម័យបច្ចុប្បន្ននេះទេ គឺត្រូវបានកែប្រែទ្រង់ទ្រាយចំនួន១០ដង (15) រួចមកហើយ ទើបបានជារូបរាងពិតប្រាកដដូចតួ-អក្សរដែលយើងប្រើប្រាស់សព្វថ្ងៃ។តទៅទៀតយើងសូមលើកយកដំណើរវិវត្តន៍នៃព្យញ្ជនៈខ្មែរបុរាណចំនួន៣បែប មកបង្ហាញជូន ដូចតទៅនេះ៖

ព្យញ្ជនៈបែបទី ១ (សម័យមុនអង្គរ)

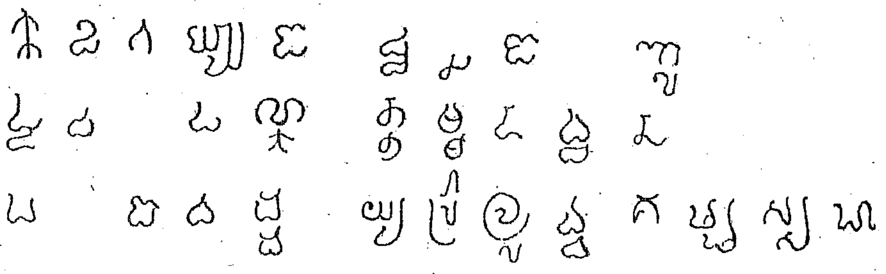

ព្យញ្ជនៈបែបទី ២ (សម័យអង្គរ)

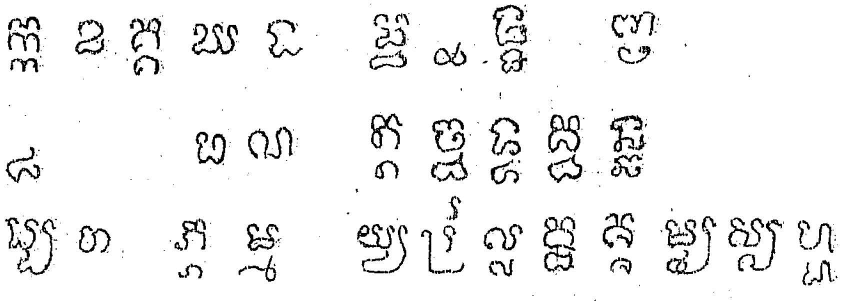

ព្យញ្ជនៈបែបទី៣ (សម័យក្រោយអង្គរ)

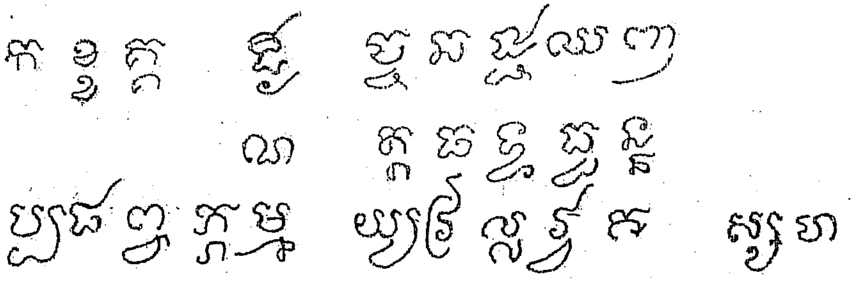

បើយើងប្រៀបធៀបតួព្យញ្ជនៈទាំង៣ បែប ឃើញមានសណ្ឋានខុសគ្នាឆ្ងាយ ហើយកាន់តែឆ្ងាយណាស់ទៅទៀត នឹងតួព្យញ្ជនៈសម័យបច្ចុប្បន្ននេះ ។

– ព្យញ្ជនៈសម័យមុនអង្គរ : មានរាងគ្រោតគ្រាត មិនស្មើ មិនសម សក់ខ្លី ជើងខ្លីហើយមានចំនួនតិច

– ព្យញ្ជនៈសម័យអង្គរ : មានរាងសង្ហា មានសក់ជាក្បាច់ចេនា ជើងមាន

សីងគ្រប់តួ

– ព្យញ្ជនៈសម័យក្រោយអង្គរ : មានរាងទ្រេត សក់និងជើងវែង ៗ ។

ដំណើរវិវត្តន៍មានច្រើនលើកច្រើនគ្រា តួអក្សររឹតតែច្រើនឡើង រឹតតែងាយសរសេរឡើង ហើយរឹតតែល្អឡើង ប្រកបដោយក្បូរក្បាច់យ៉ាងសមរម្យ ។ នេះហើយជាស្នាដៃនៃបុព្វបុរសខ្មែរ ដែលមានទេពកោសល្យខាងកែសំរួលនិងខាងបង្កើតថ្មីដើម្បីបំពេញនូវកង្វះខាតនេះឯង ។

ក្រោយដែលមានកំណើតមាំមួនហើយ បន្ទាប់មកមានវិវត្តន៍ពេញរូបរាងមែនទែនហើយ តើអក្សរខ្មែរមានលក្ខណៈពិសេសរបស់ខ្លួនយ៉ាងណាទៅដែរ ?

គ– លក្ខណៈពិសេសនៃអក្សរខ្មែរ. –

អក្សរពុំមែនជាសញ្ញាដាច់ដោយចេញពីគ្នា ដែលគេបះពែយកមកកត់សំគាល់សម្លេងក្នុងភាសានីមួយ ៗ នោះឡើយ ប៉ុន្តែអក្សរគឺជាក្រុមសញ្ញាដែលទាក់ទងគ្នាជាក្បួន ជាវិធីស្ថិតនៅលើមូលដ្ឋាន រឺគោល ណាមួយជាដរាប ។ យ៉ាងណាមិញ អក្សរខ្មែរក៏ដូចនោះដែរ ពោលគឺជាក្បួននៃតួសញ្ញាដែលទាក់ទងគ្នាទៅលើមូលវិធី (Principe) ដ៏សំខាន់ ។

នៅក្នុងអក្សរខ្មែរគេនិយមភ្ជាប់ស្រៈនិងព្យញ្ជនៈអោយជាប់គ្នា ដែលជាហេតុនាំអោយមានទំនាក់ទំនងទៅវិញទៅមក រវាងស្រៈនិងព្យញ្ជនៈ ។ ទំនាក់ទំនងនេះបណ្តាលអោយកើតមាន ស្រៈភប់ រឺ ស្រៈអនុស័យ ក្នុង

ព្យញ្ជនៈនេះឯង ។ ដូចយើងបានពោលក្នុងផ្នែកភាសារួចមកហើយថា ស្រៈកប់ខ្មែរមាន ២ ប្រភេទគឺ អ-អ៊ ។ ឯស្រៈកប់បាលីមានតែ ១ គឺ អៈ (a) ។ ដោយមានស្រៈអនុស័យ ២ បែបកប់នៅក្នុងព្យញ្ជនៈនេះហើយ ទើបនាំអោយមាន **ព្យញ្ជនៈអនុស័យ** (consonne inhérente) ២ បែបដែរ គឺព្យញ្ជនៈអនុស័យពួក អ ដូចជា ក ខ ច ឆ ដ ឋ ... និងព្យញ្ជនៈអនុស័យពួក អ៊ ដូច គ ឃ ជ ឈ ទ ធ ... ។ ចំណែក **ស្រៈនិស្ស័យ** (voyelle dépendante) ដូចជា ា ិ ី ឹ ឺ ុ ូ ក៏ចែកជា ២ ប្រភេទស្របទៅនឹងព្យញ្ជនៈអនុស័យពួក អ និងពួក អ៊ ដូចនេះទៀត ប៉ុន្តែមានសញ្ញាសំគាល់តែមួយបែប (ឧ. សញ្ញា ា សំគាល់ អា ផង អ៊ា ផង) ។

អាស្រ័យដោយមានស្រៈអនុស័យក្នុងព្យញ្ជនៈបែបខាងលើនេះហើយ ទើបព្យញ្ជនៈអនុស័យមួយតួៗអាចទៅជាព្យាង្គមួយបាន ។

ឧ. គ (គទល់) ខ (ខត្រី) ស (ពណ៌ស) ។

លក្ខណៈពិសេសនេះខុសប្លែកអំពីអក្សររ៉ូម៉ាំង (Romain) មានអក្សរបារាំងជាដើមដែលព្យញ្ជនៈមួយតួពុំអាចទៅជាព្យាង្គមួយបានទេ ដូចជាព្យញ្ជនៈ b-k-p-l ជាដើម ។ នឹងអាចទៅជាព្យាង្គមួយបាន លុះត្រាតែមានស្រៈប្រកបជាមួយ ។

ក្នុងអក្សរខ្មែរ ព្យញ្ជនៈ ២ តួ នៅរៀងគ្នា ក៏អាចទៅជាព្យាង្គមួយបានដែរ ដូចពាក្យៈ មក បង (តួ ម និងតួ ប ជាព្យញ្ជនៈដើមព្យាង្គ (consonne initiale) ឯតួ ក និងតួ ង ជាព្យញ្ជនៈប្រកប (consonne

finale) ។ ព្យញ្ជនៈដែលមានមុខងារជាខ្យល់ប្រកប ពុំមានស្រៈអនុស័យឡើយ គឺមានតែខ្យល់នៃព្យញ្ជនៈប៉ុណ្ណោះ ។ ពិតមែនតែពុំមានសញ្ញាសំគាល់ថាពុំមានស្រៈអនុស័យក្នុងព្យញ្ជនៈប្រកបដូចនេះក៏ដោយ ក៏ខ្មែរយើងពុំអាចច្រលំបានទេ ព្រោះគេអាចដឹងបានដោយសារន័យរបស់ពាក្យនោះ ឧ. ទូកង លើកដាក់លើក ពានាល ។

ចំណែកនៅក្នុងអក្សររ៉ូម៉ាំង ដែលនិយមផ្តាច់ស្រៈចេញអំពីព្យញ្ជនៈ ហើយដែលពុំនិយមប្រើស្រៈអនុស័យ ព្យញ្ជនៈអនុស័យដូចខ្មែរនោះ ព្យញ្ជនៈ ២ ឬ ៣ តួនៅជិតគ្នាពុំអាចទៅជាព្យាង្គបានទេ ប៉ុន្តែជាព្យញ្ជនៈ **សំយោគ** (ព្យញ្ជនៈផ្សំ) (groupe consonnantique) ទៅវិញ ឧ. tr (trouver), spl (splendeur) ។

រីឯព្យញ្ជនៈសំយោគខ្មែរ ពុំសរសេរតួព្យញ្ជនៈរៀងគ្នាដូចនេះទេ គឺសរសេរត្រួតព្យញ្ជនៈលើគ្នាទៅវិញ ជាបុព្វហេតុមួយយ៉ាងសំខាន់បណ្តាលអោយមានការបង្កើតជា **ជើង** របស់ព្យញ្ជនៈឡើង ។ ដូចនេះហើយ បានជាយើងឃើញថា ព្យញ្ជនៈនីមួយៗនៅក្នុងសម័យបច្ចុប្បន្នសុទ្ធតែមានជើង ។ ការបង្កើតជើងនៃព្យញ្ជនៈនេះ គឺដើម្បីយកទៅសរសេរផ្ញើក្រោមព្យញ្ជនៈមួយទៀត អោយមានសភាពត្រួតគ្នា ផ្សំស្មួងគ្នា ជាព្យញ្ជនៈសំយោគគឺព្យញ្ជនៈផ្សំនេះឯង ។

ឧ. ខ្យ (ខ្យល់) ខ្វ (ខ្វិ) ក្រ...

ក្រៅពីនេះ ជើងនៃព្យញ្ជនៈសំរាប់ប្រើជាព្យញ្ជនៈដើមព្យាង្គនៃព្យាង្គ

តំរួតថែមទៀត ។

ឃ. ពន្យល់ : ពន់ (ព្យាង្គទី១) + យល់ (ព្យាង្គទី២)

ជើង ្យ ក្នុងពាក្យ "ខ្យល់" និងជើង ្យ ក្នុងពាក្យ "ពន្យល់" ពិតមែនតែមានរូបរាងដូចគ្នាក៏ដោយ ក៏ពុំមានមុខងារដូចគ្នាទេ ។ ក្នុងព្យញ្ជនៈសំយោគ ជើងព្យញ្ជនៈ គឺខ្យល់ផ្សំជាមួយនឹងព្យញ្ជនៈត្រួតលើ ។ ចំណែកឯជើងព្យញ្ជនៈក្នុងព្យាង្គតំរួតវិញ ពុំមែនជាសម្លេងផ្សំទេ គឺជាព្យញ្ជនៈដើមព្យាង្គនៃព្យាង្គតំរួតនេះឯង ។

យើងបានឃើញថា វិធីធ្វើជើងនេះ ជាមែកធាងបែកចេញអំពីមូលវិធីអនុស័យស្រៈ-ព្យញ្ជនៈ (Principe des voyelles et consonnes inhérentes) ហើយវិធីធ្វើជើងនេះមានផលវិបាក (conséquence) សំខាន់ៗដែលប្រព្រឹត្តទៅនៅលើក្បួនវិធីដ៏ច្បាស់លាស់ណាស់ ។ ដោយក្បួនវិធីទាំងនោះវែងឆ្ងាយពេក យើងសូមមិនលើកយកមកអធិប្បាយក្នុងពេលនេះទេ ។

លក្ខណៈពិសេសមួយទៀតរបស់អក្សរខ្មែរយើង គឺព្យញ្ជនៈមានសក់ ។ តើសក់នោះមានប្រយោជន៍យ៉ាងណាដែរ ?

រួចមកហើយយើងបានឃើញគេយកសក់ "៊" (អ្នកខ្លះហៅសក់ "ក") ដែលមានសណ្ឋានដូចជាលេខ៣ ហើយដែលបាលីហៅថាត្រីសព្ទ មកប្រើដាក់លើព្យញ្ជនៈពួក "អ" : ប ស ហ អោយទៅជាព្យញ្ជនៈពួក "អ៊" : ប៊ ស៊ ហ៊ វិញ ។ សក់របស់ព្យញ្ជនៈឯទៀតពុំឃើញយកមកប្រើ

ផងទេ ។ យើងយល់ថា ការធ្វើអោយព្យញ្ជនៈមានសក់ ពុំមែនជាការឥតប្រយោជន៍ឡើយ ផ្ទុយទៅវិញសក់ព្យញ្ជនៈ គឺជាក្បាច់ ដែលបុព្វបុរសយើងបានរចនាឡើង ដើម្បីលំអព្យញ្ជនៈនីមួយៗអោយមានសភាពសមសួនឡើង ។ ចំណែកអក្សរ សៀម-លាវ ដែលយកលំនាំអក្សរតាមខ្មែរយើង ហើយយកទៅកែប្រែលុបសក់ចេញ មើលទៅហាក់ដូចមនុស្សដែលមានក្បាល ប៉ុន្តែអត់សក់ដូចនោះដែរ ។

ក្រោយដែលបានសិក្សាអំពីប្រភព-វិវត្តន៍ និងលក្ខណៈពិសេសនៃអក្សរខ្មែរមក យើងបានឃើញថា ខ្មែរបានយកលំនាំតាមអក្សរឥណ្ឌាមកប្រើប្រាស់ជាលើកដំបូងក៏ពិតមែន ក៏ប៉ុន្តែបន្ទាប់មក ខ្មែរមានទេព-កោសល្យខាងច្នៃអោយបានសមសួន ខាងបង្កើតថ្មីអោយសំបូរគ្រប់គ្រាន់ព្រមទាំងអោយមានក្បួនខ្នាត មានវិធីច្បាស់លាស់សំរាប់ជាតិខ្មែរយកទៅប្រើការបានយ៉ាងងាយក្នុងការកត់ត្រាគំនិត សញ្ចេតនា ព្រឹត្តិការណ៍ប្រវត្តិសាស្ត្រ ។ល។

* * *

៣-អក្សរសិល្ប៍

អក្សរសិល្ប៍ (La littérature) គឺជាអត្ថបទរឿង ដែលគុបតែងឡើងប្រកបដោយ **សិល្ប៍** ពោលគឺការប៉ិនប្រសប់ក្នុងការតែងរបស់អ្នកនិពន្ធដែលធ្វើអោយអ្នកអាន រឺ អ្នកស្ដាប់ចូលចិត្ត ចាប់អារម្មណ៍ រំភើបញាប់ញ័រទៅតាមបញ្ហារបស់រឿង ។

ក- ប្រវត្តិនៃអក្សរសិល្ប៍ខ្មែរ.—

អក្សរសិល្ប៍ខ្មែរ មានកំណើតឡើងស្មើនឹងប្រវត្តិសាស្ត្រខ្មែរដែរ ព្រោះគេបានដឹងតាំងពីយូរលង់ណាស់មកហើយនូវការរស់នៅ របបគ្រប់គ្រង ព្រឹត្តិការណ៍ផ្សេងៗនៃសង្គមមនុស្សជាដើម ក៏ដោយសារអត្ថបទសរសេរ រឺ ចារទុកតាំងពីពេលនោះម្ល៉េះ ។ ជាភស្តុតាង គឺអត្ថបទចារនៅលើផ្ទាំងសិលា (សិលាចារឹក) ដែលមានចំណាស់ៗហើយដែលសេសសល់ គង់វង្សរហូតមកដល់សព្វថ្ងៃនេះ ។ ក្រៅពីសិលាចារឹក នៅមានអត្ថបទអក្សរសិល្ប៍ជាច្រើនទៀត ដែលកត់ត្រាបន្តបន្ទាប់នៅលើសម្ភារៈផ្សេងៗដូចជា : ស្បែកសត្វ ស្លឹករឹត ក្រាំង ក្រដាស ។

អក្សរសិល្ប៍ខ្មែរ ក៏ដូចជា ភាសាខ្មែរ អក្សរខ្មែរដែរ តែងបានទទួល

ឥទ្ធិពលបរទេសដែលផ្សាយចូលមកជាហូរហែ ។ ឯអក្សរសិល្ប៍បរទេសដែលមានឥទ្ធិពលខ្លាំងជាងគេ គឺអក្សរសិល្ប៍សាសនានិយម មានអក្សរសិល្ប៍ព្រាហ្មណ៍និយមនិងអក្សរសិល្ប៍ពុទ្ធនិយមនេះឯង ។

ខ- វិវត្តន៍នៃអក្សរសិល្ប៍ខ្មែរ (16)(17) .—

គេចាត់ទុកអក្សរសិល្ប៍ជាកញ្ចក់មួយប្រភេទយ៉ាងសំខាន់របស់សង្គមមនុស្ស ។ តាមរយៈអក្សរសិល្ប៍ គេអាចឆ្លុះមើលការរស់នៅដ៏ផាក់ស្លែងរបស់មនុស្សក្នុងសម័យនីមួយៗ ព្រោះអក្សរសិល្ប៍តែងតែប្រែប្រួលទៅតាមដំណើរវិវត្តន៍របស់សង្គមមនុស្សជាដរាប ។

ចំពោះអក្សរសិល្ប៍ខ្មែរ គេបានសង្កេតឃើញថា មានវិវត្តន៍យ៉ាងខ្លាំងទៅតាមសម័យកាលធំៗនៃប្រវត្តិសាស្ត្ររបស់ប្រទេសខ្មែរ ។ នៅសម័យអង្គរ គេបានដឹងច្បាស់ថាមហិទ្ធិឫទ្ធិខ្មែរបានឡើងដល់កំរិតជាកំពូល រីឯអក្សរសិល្ប៍ក៏រីកចំរើនខ្លាំងក្លាដែរ ប៉ុន្តែចុះថយវិញនៅពេលដែលស្រុកខ្មែរត្រូវឈ្លានពានពីសំណាក់បរទេស ។ លុះមកដល់ ស.វ.ទី ១៨ និង ១៩ ស្នាដៃអក្សរសិល្ប៍ក៏ស្ទុះងើបចំរើនឡើងបន្តិច ប៉ុន្តែត្រូវថយឥទ្ធិពលម្តងទៀត នៅពេលដែលប្រទេសខ្មែរធ្លាក់ខ្លួននៅក្រោមអាណាព្យាបាលបារាំង រួចទើបចាប់លូតលាស់ចំរើនឡើងជាថ្មីនាសម័យខ្មែរបានឯករាជ្យ ។

១- អក្សរសិល្ប៍សម័យបុរាណ.—

* មុនសម័យអង្គរ (ស.វ. ទី១ ដល់៨).–

ដោយមានការផ្លាស់ប្តូររាជធានីញឹកញាប់ ដូចជាប្តូរពី **វ្យាធបុរៈ** ទៅ **ឦសានបុរៈ** រួចទៅ **យធបុរៈ** ជាដើម បានជាគេប្រទះឃើញសិលាចារឹកនៅពាសពេញអាណាចក្រ ។ នៅសម័យមុនអង្គរ គេនិយមប្រើភាសាសំស្ក្រឹតដែលគេចាត់ទុកជាភាសាជាន់ខ្ពស់ (ភាសារបស់អ្នកប្រាជ្ញ) ។ ដូចនេះហើយបានជាមានសិលាចារឹកខ្លះសរសេរជាភាសាសំស្ក្រឹតហើយតែងជាពាក្យកាព្យ ។ សិលាចារឹកជាភាសាសំស្ក្រឹតដែលមានចំណាស់ជាងគេ គឺសិលាចារឹក **វ៉ូកាញ់** (ប្រមាណគ្រិស្តសតវត្សទី ២-៣) ។ អត្ថបទនៃសិលាចារឹកនេះ និយាយអំពីចិត្តសន្តោសរបស់ស្តេចមួយអង្គដែលគិតដល់សុភមង្គលរបស់ប្រជារាស្ត្រ ដោយធ្វើជាបទបញ្ញាទុកអោយមហាក្សត្រ ៗ មកប្រតិបត្តិតាម ។ សិលាចារឹកខ្លះទៀតដែលសរសេរជាភាសាខ្មែរបូរាណហើយជាពាក្យរាយ ចាប់មានតាំងពី ស.វ. ទី ៧ ។ ឯសិលាចារឹកចាស់ជាងគេ គឺសិលាចារឹក **អង្គរបូរី** (គ.ស. ៦១១) ។ សិលាចារឹកនៅសម័យមុនអង្គរច្រើនទាក់ទងទៅនឹងប្រវត្តិសាស្ត្រហើយនិងសាសនា ។

* **សម័យអង្គរ** (៨០២-១៤៣១).–

អក្សរសិល្ប៍ នៅសម័យអង្គរ ពុំមែនតែបានទទួលបន្តបន្ទាប់គ្នានូវ

ឥទ្ធិពលនៃលទ្ធិវេទ លទ្ធិព្រាហ្មណ៍ និង ពុទ្ធសាសនា ប៉ុន្តែបានរក្សាលក្ខណៈជាខ្មែរ ។

ដោយយកតួអក្សរខ្មែរពិតប្រាកដជាឧបករណ៍ អក្សរសិល្ប៍ខ្មែរសម័យនោះ បានផ្តិតជាប់ទៅនឹងសម្ភារៈ ២ បែប :

– អក្សរសិល្ប៍ ដែលសរសេរដោយដីសបំពង់នៅលើស្បែកសត្វស្ងួតលាបពណ៌ខ្មៅ ។ អក្សរសិល្ប៍ ដែលសរសេរនៅលើសម្ភារៈបែបនេះ មិនស្ថិតស្ថេរទេ ព្រោះពុំអាចធន់បាននឹងកំលាំងធម្មជាតិ មានភ្លៀងខ្យល់ និងការបំផ្លិចបំផ្លាញរបស់សត្វល្អិតបានឡើយ ។

– អក្សរសិល្ប៍ដែលចារនៅលើផ្ទាំងថ្មជាបន្ទះ រឺជាបង្គោល រឺជាសសរ ។

ក្នុងការសរសេរអត្ថបទអក្សរសិល្ប៍ អ្នកនិពន្ធប្រើភាសា ២ យ៉ាងគឺ .. ភាសាសំស្ក្រឹតនិងភាសាខ្មែរបូរាណ ។ អត្ថបទជាភាសាសំស្ក្រឹតច្រើនជាពាក្យកាព្យ និយាយអំពីកំណត់ហេតុក្នុងដំណើរប្រព្រឹត្តទៅនៃប្រវត្តិរបស់ស្តេច រឺមន្ត្រី រឺជាការអួតសរសើរចំពោះតួអង្គណាមួយក្នុងប្រវត្តិសាស្ត្រ ចំណែកអត្ថបទជាភាសាខ្មែរវិញ ច្រើនជាពាក្យឧទ្ទិស រឺជាបញ្ជីរាប់របស់ពល រាប់វត្ថុដែលគេបូជាសំរាប់បូជនីយដ្ឋានទាំងនោះ ។

សេចក្តីរុងរឿងនៃជនជាតិខ្មែរនាសម័យអង្គរ លទ្ធិព្រាហ្មណ៍និងពុទ្ធសាសនាមហាយាន បានផ្សាយឥទ្ធិពលទៅលើជីវភាព និងចិត្តគំនិតខ្មែរទូទៅ ។ ជីវភាពសប្បាយរីករាយដោយសារបុទ្ធានុភាពនេះឯងជាប្រភពគំនិតថ្មីៗល្អៗ សំរាប់អ្នកនិពន្ធក្នុងសម័យនោះ យកទៅប្រើតុបតែងស្នាដៃ

របស់ខ្លួន ។ គោលគំនិតសំខាន់ៗ នៅក្នុងស្នាដៃទាំងនោះ មានជាអាទិ៍:

- សេចក្ដីអង់អាចក្នុងសឹកសង្គ្រាម
- កិត្តិនាមវីរជនជាមេទ័ព
- សេចក្ដីរំភើបចិត្តក្នុងជ័យជំនះ
- ការរៀបចំជីវភាពក្នុងសង្គម
- ទំនាមទំលាប់
- ការរៀបរាប់ពីប្រាសាទថ្ម ។

នៅសម័យអង្គរ អត្ថបទសិលាចារឹកដែលគេប្រទះឃើញមានឈ្មោះអ្នកនិពន្ធគឺ :

- បណ្ឌិត **សិវសោម** : សិលាចារឹកប្រាសាទកណ្ដាលដើមក្នុងរជ្ជកាលព្រះបាទឥន្ទ្រវរ្ម័ន ។
- បណ្ឌិត **យតិអមរភាវៈ** : សិលាចារឹកភ្នំបាយ៉ង់ក្នុងរជ្ជកាលព្រះបាទយសោវរ្ម័ន ។
- បណ្ឌិត **និវាសរ** : សិលាចារឹកកំភីស ក្នុងរជ្ជកាលព្រះបាទរាជេន្ទ្រវរ្ម័ន ។
- បណ្ឌិត **ភវិន្ទ្រៈ** : សិលាចារឹកប្រាសាទខ្នា ក្នុងរជ្ជកាលព្រះបាទសុរិយាវរ្ម័ន ។
- បណ្ឌិត **កបន្ទ្រៈ** : សិលាចារឹកប្រាសាទទរ ក្នុងរជ្ជកាលព្រះបាទជ័យវរ្ម័នទី ៧ ។

- ព្រះនាង ឥន្ទ្រទេវី : សិលាចារឹកប្រាសាទភិមានាកាស ក្នុងរជ្ជកាលព្រះបាទជ័យវរ្ម័នទី ៧ ។

ក្រៅពីអត្ថបទខ្លីៗ ទាំងនេះ ស្នាដៃឯកដ៏ល្បីល្បាញ គឺរឿងរាមកេរ្តិ៍ ដែលយកលំនាំតាមរឿងរាមាយណៈឥណ្ឌា ហើយដែលគេសរសេរជាភាសាខ្មែរបូរាណចំរុះភាសាសំស្ក្រឹត ។ គឺជារឿងចំបាំងរវាងមនុស្សនិងយក្ស ។ តួអង្គសំខាន់គឺ ព្រះរាមជាអវតារព្រះវិស្ណុ ដែលមានមហិទ្ធិឫទ្ធិខ្លាំងខ្ពស់លើសមនុស្សធម្មតា ។ ប៉ុន្តែ អ្នកនិពន្ធរឿងរាមកេរ្តិ៍ខ្មែរបានអោយមុខងារព្រះរាមមានលក្ខណៈប្លែកឆ្ងាយពីរាម (Rama) នៅក្នុងរឿងរាមាយណៈ ។

មានស្នាដៃមួយទៀតដែលគេពុំសូវស្គាល់ច្រើន ហើយពុំសូវល្បីល្បាញដូចរឿងរាមកេរ្តិ៍ទេ ប៉ុន្តែមានន័យច្រើនណាស់ដែរ គឺសាស្ត្រាត្រៃភូមិ រឺ ត្រៃភេទត្រៃភូមិ ។ អក្សរសិល្ប៍នេះនិយាយអំពីគំនិតរបស់មនុស្សជាន់ដើមក្នុងការកកើតទឹកដី ប្រវត្តិដើមនៃកំណើតមនុស្សលោក កំណើតសត្វលោកក្នុងភពទាំង ៣ គឺ ស្ថានសួគ៌ ស្ថានមនុស្ស និងស្ថាននរក ។ល។

ចំពោះការផ្សាយអក្សរសិល្ប៍ក្នុងសម័យអង្គរ គេបានសង្កេតឃើញពុំសូវបានផ្សព្វផ្សាយដល់ប្រជាពលរដ្ឋឡើយ ព្រោះអត្ថបទអក្សរសិល្ប៍ភាគច្រើនដែលចារជាប់លើផ្ទាំងថ្មរឺលើសសរស្ដម្ភ ត្រូវបានគេកល់ទុកក្នុងវាំងល្ហួងនិងក្នុងប្រាសាទនានាដែលជាបូជនីយដ្ឋាន ។ ម្យ៉ាងទៀតការ

ប្រើភាសាសំស្ក្រឹតក្នុងអក្សរសិល្ប៍ខ្លះ ក៏ពុំអាចធ្វើអោយប្រជាពលរដ្ឋទាំងនោះយល់បានដែរ ព្រោះភាសាសំស្ក្រឹតសម័យនោះត្រូវបានចេះដឹងតែក្នុងមជ្ឈដ្ឋានបញ្ញវន្តប៉ុននោះ ។ ដូចនេះ អក្សរសិល្ប៍សម័យអង្គរពុំមានការផ្សព្វផ្សាយរបស់ខ្លួនដល់គ្រប់មជ្ឈដ្ឋានឡើយ ។

២. អក្សរសិល្ប៍សម័យកណ្ដាល .–

* សម័យក្រោយអង្គរ (១៤៣១-១៨៦២)

កាលពីសម័យមុន អក្សរសិល្ប៍ខ្មែរកំពុងតែរីកចំរើន ស្រាប់តែមកដល់ពេលនេះត្រឡប់ជាសូន្យឈឹង មានសភាពងងឹតអាប់អួក្នុងប្រវត្តិ-សាស្ត្រខ្មែរ ដោយសារមានបច្ចាមិត្តមកកាត់ត្បាត បណ្ដាលអោយមានចំបាំង មានភាពដុនដាបខាងសេដ្ឋកិច្ច **មានការអត់ឃ្លាន មានជំងឺឆ្លង** ហើយមានទំនាស់ទាស់ទែងគ្នាក្នុងស្រុកយ៉ាងច្របូកច្របល់ ។ ស្ថានភាពបែបនេះនាំអោយទន់ខ្សោយ និង យ៉ាប់យ៉ឺនដល់ប្រទេស និង ប្រជារាស្ត្រខ្មែរ ។

លុះមកដល់ ស.វ. ទី ១៧ ស្នាដៃអក្សរសិល្ប៍ក៏ចាប់ងើបឡើងវិញ ។ សម្ភារៈដែលគេប្រើសំរាប់កត់ត្រាអក្សរសិល្ប៍នៅសម័យនោះគឺ : ក្រាំង (សន្លឹកក្រដាស ស្នាច់ក្រាស់បត់ជាផ្នត់ៗ) និងស្លឹករឹត (ហៅថាសាស្ត្រា) ។ ស្នាដៃអក្សរសិល្ប៍ពេលនេះបានជ្រួតជ្រាបដល់បណ្ដាជនទូទៅហើយ ប៉ុន

តែជាអកុសល កេរដំណែលក្រាំង និង សាស្ត្រាស្លឹករឹតចេះតែវិនាសទៅ ដោយសារតែសង្គ្រាម និងការឈ្លានពានរបស់ខ្មាំងបរទេសដែលបានប្រមូលយកទៅ រឺដុតបំផ្លាញចោលតែម្ដង ។

ចំណែកខាងជំនឿសាសនាវិញ ពុទ្ធសាសនាហីនយាន (ដែលនាំមកពីលង្កា) មានការចំរើនលូតលាស់យ៉ាងខ្លាំង ហើយមានជោគជ័យលើសាសនាព្រាហ្មណ៍និងពុទ្ធសាសនាមហាយាន ។ ឯភាសាបាលីដែលប្រើក្នុងពុទ្ធសាសនាហីនយាននេះ ក៏បានចូលមកជំនួសភាសាសំស្ក្រឹតទុកជាភាសារបស់អ្នកប្រាជ្ញវិញម្ដង ។ រីឯទស្សនៈពុទ្ធសាសនា ក៏កាន់តែជ្រួតជ្រាបឡើងយ៉ាងឆាប់រហាស់ដែរ ក្នុងសន្ដានចិត្តរបស់ប្រជារាស្ត្រ និងអក្សរសិល្ប៍ខ្មែរ ។ នៅក្នុងពេលនេះដែរ គេបានសង្កេតឃើញមានស្នាដៃអក្សរសិល្ប៍សាមញ្ញកើតឡើង ដូចជារឿងព្រេង រឿងនិទានខ្លីៗដែលនាំអោយអ្នកស្រុកស្ដាប់និងយល់បានយ៉ាងស្រួល ។

អ្នកនិពន្ធដ៏ល្បីឈ្មោះក្នុងគ្រានេះមានជាអាទិ៍ :

– អ្នកប៉ាង : សរសេរកំណាព្យ " ល្បើកអង្គរ " នៅគ.ស. ១៦០៩ (?) ដែលនិយាយអំពីភាពអស្ចារ្យក្នុងការកសាងប្រាសាទអង្គរវត្ត ។

– ព្រះរាជសម្ភារ : សរសេរកំណាព្យ " ច្បាប់រាជសម្ភារ " នៅគ.ស. ១៦២២ ជាច្បាប់ដំបូន្មាន " ហោមន្តមាស " នៅគ.ស. ១៦២៩ " ហិន-លក្ខណ៍សល " នៅគ.ស. ១៦៣០ និង " កាព្យនិរាស " នៅគ.ស. ១៦៦០ ជាកំណាព្យដែលព្រះអង្គបាននិពន្ធដោយព្រះទ័យសោកសៅ រលឹកដល់ព្រះ

នាង បុប្ផាទត្តី ។

- ជ័យនន្ទ: សរសេរកំណាព្យជាភាសាខ្មែរមុនគេបង្អស់លើសិលាចារឹក នៅគ.ស.១៧០១(?) ដែលនិយាយអំពីប្រវត្តិ ទឹកចិត្ត និងសេចក្តីប្រាថ្នាទៅអនាគតរបស់ខ្លួន ។

ក្រៅពីនេះ នៅមានអត្ថបទជាច្រើនទៀត ដែលគេមិនស្គាល់ឈ្មោះអ្នកនិពន្ធ និងកាលបរិច្ឆេទនៃការតែងដូចជា :

- អក្សរសិល្ប៍បច្ចេកទេសនិងនីតិសាស្ត្រ ដែលអ្នកស្រាវជ្រាវបានដាក់ឈ្មោះអត្ថបទទាំងនោះថា "រាជកិច្ចក្រមផ្សេងៗ" មានទាំងអស់ ២៥ក្រម ។
- ច្បាប់ទូន្មានប្រដៅសីលធម៌ ដែលប្រជាជនស្គាល់និងដឹងគ្រប់គ្នា ដូចជាច្បាប់កូនចៅ ច្បាប់ពាក្យចាស់ ច្បាប់ក្រម ច្បាប់កេរ្តិ៍កាល ជាដើម ។ ច្បាប់ទាំងនេះ មានន័យគ្រប់គ្រាន់ខាងអប់រំមនុស្សអោយចេះរស់នៅក្នុងសង្គមបានរៀបរយ និងមានការចេះដឹងសមរម្យល្អ ។

ដោយសារឥទ្ធិពលទស្សនៈពុទ្ធសាសនា ការលំបាកវេទនាដោយសង្គ្រាម អ្នកនិពន្ធក្នុងសម័យនេះបានងាកបែរមកយកគោលគំនិត ដោះស្រាយបញ្ហាមនុស្សក្នុងលោកិយវិញដូចជាបញ្ហាទុក្ខសោក កំហុសមនុស្ស អំពើកុសល និង អកុសល ដែលមនុស្សធ្លាប់ជួបប្រទះក្នុងជីវភាពរាល់ថ្ងៃ។ ឯបញ្ហាអច្ឆរិយៈ ហួសពីកំលាំងមនុស្សធម្មតាក៏មានដែរ ប៉ុន្តែមាននៅតែលើតួអង្គសំខាន់ៗ ហើយដែលពុំមានគុណសម្បត្តិដូចតួអង្គអាទិទេព

អវតារអាទិទេពក្នុងសម័យមុនឡើយ ។

នៅរវាងស.វ.ទី ១៨ និង ១៩ ដោយសារការវឹកវរចលាចលក្នុងស្រុកផងនិងដោយសារសង្គ្រាមឈ្លានពានពីបរទេសផង ការផ្សាយស្នាដៃអក្សរសិល្ប៍ ដែលមាននៅសល់ ពុំបានរីកសាយភាយទូលំទូលាយឡើយ ។ ម្យ៉ាងទៀតឥទ្ធិពលវប្បធម៌សំស្ក្រឹតនិងវប្បធម៌បាលី នាំមកនូវភាពច្របូកច្របល់និងជាឧបសគ្គនៃការរីកចំរើនអក្សរសិល្ប៍ខ្មែរ ។ ឯវិធីតែងពាក្យកាព្យ រឺ ពាក្យរាយក៏គ្មានឯកភាពដែរ ។ ដូចនេះចាំបាច់ត្រូវកែខស្ថានភាពចុះអន់ថយនេះឡើងវិញ ដូចជា :

- រៀបចំអោយមានក្បួនខ្នាតត្រឹមត្រូវឡើងវិញនូវក្បួនតែងកាព្យក្តី របៀបសរសេរពាក្យរាយក្តី
- ចាត់ចែងអោយមានការរៀនភាសាបាលីយ៉ាងជ្រាលជ្រៅ
- ចាត់ចែងអោយបកប្រែគម្ពីរ ខាងពុទ្ធសាសនានិងរឿងជាតកជាភាសាបាលី មកជាភាសាខ្មែរ ដែលជាហេតុនាំអោយអ្នកស្រុកងាយយល់ចេះចាំ ហើយនិយាយតមាត់ពីកន្លែងមួយទៅកន្លែងមួយ រហូតដល់រឿងរ៉ាវទាំងនោះក្លាយទៅជាអក្សរសិល្ប៍សាមញ្ញសំរាប់អ្នកស្រុកទូទៅ ។

បន្ទាប់មក ស្នាដៃអក្សរសិល្ប៍មួយចំនួន ពិសេសស្នាដៃជាប្រលោមលោក ពាក្យកាព្យ ក៏មានកំណើតឡើង ។ គេចាររឿងរ៉ាវទាំងនោះនៅលើស្លឹករឹត ហើយដែលគេចំលងតៗគ្នា ចែកគ្នាអានបានសុសសាយពេញទាំងស្រុកភូមិ ។

ឯអ្នកនិពន្ធដែលគេបានស្គាល់ច្បាស់លាស់នោះមាន៖

- **ឧកញ៉ាភោសាធិបតីកៅ** ៖ សរសេររឿង ក្រុងសុភមិត្រ (១៧៩៨) ។
- **ឧកញ៉ាព្រះឃ្លាំងនង** ៖ សរសេរច្បាប់សុភាសិត (១៧៩០) លោកនេយ្យជាតក (១៧៩៤) បុញ្ញសារសិរិសា (១៧៩៧) ភោគកុលកុមារ (១៨០៤) ។
- **ឧកញ៉ាសន្ធរវោហារម៉ុក** ៖ សរសេររឿងទេវន្ទ ល្បើកចចក រឿងទុំទាវ (មុនរឿងទុំទាវរបស់ភិក្ខុសោម) ។
- **ទិសេសង្ហង** ៖ សរសេរល្បើកអក ល្បើកពុចនិងត្រី ល្បើកដូងក ។
- **ព្រះអង្គឌួង** ៖ បានរៀនសូត្រចេះដឹងច្រើន ស្គាល់តំលៃពិតប្រាកដនៃអក្សរសាស្ត្រជាតិ ព្រមទាំងបានជួយបណ្ដុះបណ្ដាលឧបត្ថម្ភអោយបានរីកចំរើនឡើង ដូចជាបង្កើតអោយមានទីប្រជុំអ្នកប្រាជ្ញហៅថា "រាជបណ្ឌិត្យ" មានការប្រឡងប្រជែងស្នាដៃដែលតែងថ្មីៗជាដើម ។ ស្នាព្រះហស្តជាកាព្យឃ្លោងរបស់ព្រះអង្គ មានចម្ប៉ាថោង (១៨១០) រឿងកាកី (១៨១៥) ច្បាប់ស្រី (១៨៣៧) និងរឿងព្រះមហាវេស្សន្តរ (ជាពាក្យរាយ) ។

គោលគំនិតសំខាន់ៗ នៅក្នុងស្នាដៃអក្សរសិល្ប៍ខ្មែរនាសម័យនោះគឺ៖

- កម្មនិងផល
- រំលំបាត់សភាពអច្ឆរិយៈហួសហេតុ ៖ តួអង្គចេះតស៊ូតពារការលំបាកពុំដេកចាំតែសំណាង-ឯតួអង្គទេវៈគ្រាន់តែបង្កើតអោយមានជាលំអ (រឿងក្រុងសុភមិត្រ) ។
- បញ្ចប់រឿងដោយប្រើវិធីផ្សេងពីសម័យមុនៗ ៖ តួអង្គនៅទីបញ្ចប់មានទុក្ខវេទនាវិនាស (រឿងកាកី-ទុំទាវ) ។ គំនិតថ្មីនេះទុកដូចជាគំនិតបដិវត្តន៍មួយក្នុងអក្សរសិល្ប៍ខ្មែរ ។
- បង្ហាញការទូន្មានបែបបញ្ចិតបញ្ចៀង-រិះគន់-កំប្លែងដូចក្នុងរឿងល្បើកថ្មីមានរឿងធ្មេញជ័យ អាឡេវ ចៅចាក់ស្មុក សុភាទន្សាយជាដើម ។

៣-អក្សរសិល្ប៍សម័យទំនើប.-

* សម័យអាណាព្យាបាល (១៨៦៣-១៩៥៣).-

នៅក្រោមអាណាព្យាបាលបារាំង អក្សរសិល្ប៍ខ្មែរចុះអន់ថយអាប់រស្មី ។ ពុំសូវមានការនិយមប្រើអក្សរខ្មែរ ។ រីឯក្បួនខ្នាតអក្សរខ្មែរត្រូវរត់ទៅពួនសំងំនៅក្នុងវត្តអារាម មានព្រះសង្ឃជួយថែរក្សាអោយបានគង់វង់ ។ ម្យ៉ាងទៀតវិជ្ជាជីវៈជាអ្នកនិពន្ធ ក៏ពុំដែលបានទទួលការលើកទឹកចិត្ត រឺការទំនុកបំរុងពីសំណាក់អាជ្ញាធរបារាំងដែរ ។

គេបានស្គាល់អ្នកនិពន្ធនិងស្នាដៃនៅសម័យនោះ ដូចជា៖

- **ឧកញ៉ា សុត្តន្តប្រីជាឥន្ទ** ៖ សរសេរពាក្យកាព្យនិរាសអង្គរ (១៩២៦). រឿងគតិលោក (១៩២០) រឿងអំបែងបែក ។ល។
- **ឧកញ៉ានូកន** ៖ សរសេររឿងពិម្ពានិព្វាន (១៩២០) រឿងទាវឯក

(១៩៤២) រឿងអ៊ុណការី ។ល។

— អ្នកស្រីសិទ្ធិ : សរសេររឿង ពិម្ពាពិលាប (១៩២០) ។

— លោក ញ៉ុក ថែម : សរសេររឿង កុលាបប៉ៃលិន (១៩៣៦) រឿងបិសាចស្នេហា (១៩៤០) ។

— **លោកគិមហាក់ : សរសេរកំណាព្យសេកសោមបណ្ឌិត (១៩៣៣) រឿងទឹកទន្លេសាប (១៩៤១) ។**

— **លោករីម គិន : សរសេររឿងសូផាត (១៩៣៨) ។ល។**

ក្នុងចំណោមស្នាដៃទាំងនេះ មានស្នាដៃខ្លះគាត់តែងឡើងទៅតាមទំរង់បែបប្រលោមលោកពួកបស្ចិមប្រទេស ដោយអ្នកនិពន្ធបានទទួលឥទ្ធិពលវប្បធម៌បារាំង ដូចជារឿងទឹកទន្លេសាប កុលាបប៉ៃលិន សូផាត គតិលោក ជាដើម ។

នៅចុងសម័យអាណាព្យាបាល គេបង្កើតអោយមានពុម្ពអក្សរខ្មែរហើយ មានការបោះពុម្ពសៀវភៅជាច្រើនដូចជាសៀវភៅធម៌អាថ៌ ច្បាប់បុរាណខ្លះ (ប៉ុន្តែត្រូវសុំអនុញ្ញាតពីរាជការអាណាព្យាបាល) ។ វចនានុក្រមខ្មែរក៏បានកំណើតឡើងដែរ ។ បន្ទាប់មកមានការបង្កើតទស្សនាវដ្ដីកម្ពុជសុរិយា និង ការប្រលងប្រជែងខាងអក្សរសាស្ត្រក្រុមពុទ្ធសាសនបណ្ឌិត្យ ។

* សម័យបច្ចុប្បន្ន (ចាប់ពី ១៩៥៣ រហូតមក).–

លុះមកដល់ គ.ស ១៩៥៣ ពេលបានឯករាជ្យភ្លាម អ្នកនិពន្ធបាន

ធូរស្រាលក្នុងចិត្តគំនិត ដោយបានទទួលនូវសេរីភាពក្នុងការកសាងអក្សរសិល្ប៍ថ្មីៗរបស់ខ្លួន ។ អក្សរសិល្ប៍ខ្មែរក៏បានឈានជើងទៅកាន់ការលូតលាស់ថ្មីមួយដែលមានលក្ខណៈនិន្នាការជាតិនិយម សង្គមនិយម ប្រជាធិបតេយ្យនិងប្រជាប្រិយ ។ គ្រប់ប្រភេទនៃអក្សរសិល្ប៍ក៏បានកើតឡើង គឺប្រលោមលោក កំណាព្យ រឿងល្ខោន សៀវភៅបច្ចេកទេស សៀវភៅសិក្សាអប់រំ សៀវភៅទាក់ទងនឹងគំនិតទស្សនវិជ្ជា ។ល។

ក្រៅពីអ្នកនិពន្ធខ្លះ ដែលបានបញ្ចេញស្នាដៃតាំងពីជំនាន់អាណាព្យាបាលបារាំងមក មានអ្នកនិពន្ធថ្មីៗទៀតជាច្រើន ដែលបង្ហាញស្នាដៃដ៏ប៉ិនប្រសប់ស្លួយពួតដែនឹងរៀមច្បងរបស់ខ្លួន មានលោក នូ ហាច ឌៀ-ជុំ ហេង យ៉ាន់ ជាច់ ឆួន កែវ ទាំសាក់ ឌុច ស៊ីឌឹម ហ៊ែល សុំផា ទិ ឆ្វ លី ធាមតេង ម៉ា ឡាយខេម លាង-ហាប់អាន កៅ ស៊ុនលី រិនឡុងគោនិង ប៊ីវ ឆៃលាង អ្នកស្រីស៊ុយ ហៀង ស៊ឹម វណ្ណាស៊ី អញ្ញា អ៊ិកថាវី សុគន្ធទិព្វ ។ល។

ចាប់ពី គ.ស.១៩៥៦ អ្នកនិពន្ធខ្មែរចេះតែកើនឡើងជាលំដាប់ ។ គឺនៅពេលនោះដែរ ដែលសមាគមអ្នកនិពន្ធខ្មែរមានកំណើតឡើង ។ សមាគមនេះមានគោលដៅដ៏សំខាន់ក្នុងការលើកតំកើង ពង្រឹងនិងផ្សាយអក្សរសិល្ប៍ជាតិ ហើយបានចាត់ចែងអោយមានការប្រលងប្រជែងមួយឈ្មោះ « រង្វាន់ឥន្ទ្រទេវី » ក្នុងរវាង ៥ ឆ្នាំម្ដង ដើម្បីបង្កើនកិត្តិវិជ្ជា និង

លើកទឹកចិត្តអ្នកនិពន្ធក្នុងការប្រកបវិជ្ជាជីវៈយ៉ាងថ្លៃថ្នូររបស់ខ្លួន ។

គឺអាស្រ័យដោយបានទទួលនូវការចំរើនលូតលាស់សំខាន់ៗ ទាំងនោះហើយ ដែលអក្សរសិល្ប៍ខ្មែរសម័យថ្មីបន្តដំណើររបស់ខ្លួនឆ្ពោះទៅអនាគត ។

គ-លក្ខណៈពិសេសនៃអក្សរសិល្ប៍ខ្មែរ.-

រួចមកហើយ យើងបានដឹងពីកំណកំណើតឡើងនៃអក្សរសិល្ប៍ខ្មែរតាមដំណើរវិវត្តន៍នៃប្រវត្តិសាស្ត្រ ។ ការសិក្សាអក្សរសិល្ប៍តាមសម័យកាលហូរហែមកនេះ នាំអោយយើងបានស្គាល់លក្ខណៈសំខាន់ៗនៃអក្សរសិល្ប៍ខ្មែរទាំងនោះ ដូចជា :

– អក្សរសិល្ប៍ខ្មែរមានចំណាស់ ពោលគឺពុំមែនទើបនឹងកើតមានក្នុងសម័យថ្មីៗនេះទេ ។

– អក្សរសិល្ប៍ខ្មែរមានច្រើនប្រភេទ ព្រោះមានទំនាក់ទំនងសឹងគ្រប់វិស័យ មានវិស័យប្រវត្តិសាស្ត្រ-សាសនា-ល្ខោន-កំណាព្យ-ប្រលោមលោក-បច្ចេកទេស-ច្បាប់ជាដើម ។

– អក្សរសិល្ប៍ខ្មែរមានលក្ខណៈជាតិនិយម ។ ចំពោះអក្សរសិល្ប៍បរទេសដែលផ្សាយចូលមក ខ្មែរពុំនិយមរក្សាទុកទាំងដុលទេ ខ្មែរបានកាលៃលក្ខណៈបរទេសអោយស្របស្រួលនឹងលក្ខណៈរបស់ជាតិខ្លួន ឧ. រឿងរាមកេរ្តិ៍ រឿងជាតក ។

– អក្សរសិល្ប៍ខ្មែរមានលក្ខណៈពិតនិយម ។ អ្វីដែលខ្ពង់ខ្ពស់ដែលអស្ចារ្យហួសនិស្ស័យ ខ្មែរពុំនិយម ពុំចង់បានទេ ។ ខ្មែរនិយមអ្វីដែលពិត ឃើញនឹងភ្នែក (រូបិយ) ហើយប្រសិនបើមានអ្វីដែលអស្ចារ្យ គឺអស្ចារ្យដើម្បីពិតនេះឯង (ឧ. រឿងវេស្សន្តរ) ។ រឿងព្រេង ច្បាប់ផ្សេងៗរបស់ខ្មែរបានបង្ហាញពិតនិយមច្បាស់ណាស់ណាស់ក្នុងការរស់នៅក្នុងសង្គម គឺអប់រំកូនខ្មែរ និងមហាជនខ្មែរ អោយចេះស្គាល់ល្អ-អាក្រក់ ចេះដោះស្រាយទុក្ខសេចក្ដីវិបត្តិផ្សេងៗ ជាដើមក្នុងសង្គម ដើម្បីយកជ័យជំនះក្នុងឆាកជីវិត ពោលគឺបានសំរេចសុភមង្គលគ្រប់បែបយ៉ាង ។

យោបល់រួម.-

អក្សរសិល្ប៍មិនគ្រាន់តែជាកញ្ចក់សំរាប់ឆ្លុះមើលការរស់នៅរបស់សង្គមមនុស្សក្នុងសម័យកាលនីមួយៗប៉ុណ្ណោះទេ គឺជាមធ្យោបាយមួយយ៉ាងសំខាន់សំរាប់ផ្សាយវប្បធម៌ជាតិ ។ ដូចនេះ អ្នកនិពន្ធដែលមាននាទីជាអ្នកផ្សាយវប្បធម៌ គប្បីជ្រើសរើសយកគំនិត ទស្សនៈ យោបល់ល្អៗ ហើយសំខាន់ៗ ទៅតាក់តែងអត្ថបទរបស់ខ្លួន អោយបានជាទីចាប់ចិត្ត ចាប់អារម្មណ៍ ហើយជាគុណប្រយោជន៍ដល់អ្នកអានថែមទៀត ។ ហើយគួរគប្បីខំបង្កើនអក្សរសិល្ប៍អោយបានសំបូរគ្រប់វិស័យ ទាន់សេចក្ដីត្រូវការរបស់យុវជន និងមហាជនស្របតាមការលូតលាស់ចំរើនរបស់អរិយ-

ធម៌ជាតិ ។ ចំណែកអ្នកអានវិញ មិនគ្រាន់តែយកការអានអក្សរសិល្ប៍ជា នាទីកំសាន្តកែអផ្សុកប៉ុណ្ណោះទេ គឺត្រូវចេះគិតពិចារណា ចេះទាញយក ពីអំណាននូវគំនិតល្អៗទុកជាមេរៀន ជាចំណេះចេះដឹង ជាការចំរើន ល្អលាស់ដល់សតិប្រាជ្ញារបស់ខ្លួនទៀតផង ។

* * *

ជំពូកទី៣

សិល្បៈ

ពាក្យ សិល្បៈ (សំស្ក្រឹត) រឺ សិប្បៈ (បាលី) សំដៅយកការងារផ្សេងៗ ជំនាញ ហត្ថកម្មគ្រប់បែបយ៉ាងដែលមាន សិល្ប៍ ពោលគឺធ្វើអោយមនុស្សចាប់ចិត្ត ចាប់អារម្មណ៍ ចង់មើល ចង់ឃើញ ចង់ស្តាប់ ។ សិល្បៈមានច្រើនប្រភេទណាស់ ដូចជាសិល្បៈរបាំ-ចំរៀង-ភ្លេង-ល្ខោនកុន-ចំលាក់-គំនូរ-សំណង់-សូនរូប ។ល។ ដោយសិល្បៈមានន័យទូលំទូលាយ ហើយមានច្រើនប្រភេទបែបនេះ យើងពុំបានលើកយកមកអធិប្បាយអោយបានសព្វគ្រប់ទេ យើងសូមលើកយកតែលក្ខណៈសំខាន់ៗនៃសិល្បៈខ្មែរបុរាណខ្លះមកបង្ហាញប៉ុណ្ណោះ ។

១-សញ្ញាណនៃស្ថាបត្យកម្ម

(Notions d'architecture)

ក_សម្ភារៈសំណង់និងបច្ចេកទេសសំណង់ (5).—

គេបានដឹងច្បាស់ថា សិល្បៈសំណង់ប្រាសាទបុរាណខ្មែរមានតាំងពី